

POLARBOKEN

POLARBOKEN

1956

POLARBOKEN

1956

UTGITT AV
NORSK POLARKLUBB

EGET FORLAG

OSLO 1956

Redigert av:

Helge Ingstad
Søren Richter

Omslaget:

Grønlenderen Jens Rosing

Printed in Norway
Forenede Trykkeri

Innhold

Det internasjonale geofysiske år 1957—58 og litt om dets historiske bakgrunn. Av <i>Tb. Werner Johannessen</i>	7
Utenfor lov og rett. Av <i>Daniel Nøis</i>	24
Grønlandsfiskarar. Av <i>Arthur Klæbo</i>	31
Ingeniør i Polarstrøkene. Av <i>Kristoffer Dannevig</i>	39
Litt om ismarkenes konge. Av <i>Schjølberg Nilsen</i>	56
Labrador i støpeskjeen. Trekk av et kulturskifte. Av <i>Helge Kleivan</i>	65
Renjakt i det gamle Grønland. Av <i>Jens Rosing</i>	99
Hvalkokeriet i arbeide. En populær orientering. Av <i>H. Sundt</i> . .	113
Harald Moltke. Av <i>Axel Ablman</i>	122
Minner fra «Gjøa»-ferden. En deltager forteller. Av <i>Peder Ristvedt</i>	137
Svalbard mellom øst og vest. Av <i>Trygve Mathisen</i>	147
Dengang jeg vekket Nansen. Av <i>W. Werenskiold</i>	151
Arkitsk sommer. Av <i>Rolf W. Feyling-Hanssen</i>	153
Det blåser. Av <i>Odd Lønø</i>	161
The Musk-Ox and Northern Agriculture. Av <i>John J. Teal Jr.</i> . .	164
Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelsers ekspedisjoner til Svalbard og Grønland under de to verdenskriger. Av <i>Adolf Hoel</i>	178
Arktisk Forening i Tromsø og dens virke. Rapport fra sekretæren	199
Sigurd Gunnarson Helle. Av <i>Helge Ingstad</i>	193
Selfangst og fiske i fjerne farvann i 1955 og 1. halvår 1956. Av <i>Jobs. Sellæg</i>	197
Hvalfangsten i Antarktis i sesongen 1955—56. En oversikt	201
Litt av hvert fra polaregnene	203
Norsk Polarklubb. Rapport fra sekretæren	211

Det internasjonale geofysiske år 1957—58 og litt om dets historiske bakgrunn.

Av

statsmeteorolog Thor Werner Johannessen.

I disse dager legges det siste hånd på forberedelsene til det største internasjonale forskningssamarbeid som vi hittil har opplevet i naturvitenskapen, og at det er geofysikerne verden over som er initiativtakerne, er heller ikke noen ren tilfeldighet. For, av alle naturvitenskapens forskjellige disipliner er vel ingen så ubundet av tilfeldige landegrenser og så global i hele sitt vesen som nettopp geofysikken: læren om de fysiske krefter som virker på jordens overflate, i dens indre, i luften og i havet. Det er da heller ikke første gangen i historien at geofysikerne går sammen i et internasjonalt samarbeid for å avvriste naturen noen av dens hemmeligheter.

Mot slutten av forrige århundre beskjeftiget flere av tidens store geofysikere seg med tanken om et internasjonalt samarbeid innenfor geofysikken. Professor Georg von Neumayer, grunnleggeren og den mangeårige lederen av Deutsche Seewarte i Hamburg, var således meget sterkt opptatt av denne tanken. Det var imidlertid først etter initiativ av den østerrikske polarfareren Karl Weyprecht at denne tanken for alvor tok form og ble til virkelighet.

Den 18. september 1875 holdt han på et naturforsker møte i Graz et foredrag der han foreslo at nasjonene skulle gå sammen om å opprette en del geofysiske stasjoner hvor det gjennom et lengere tidsrom skulle foretas samtidige observasjoner på flere

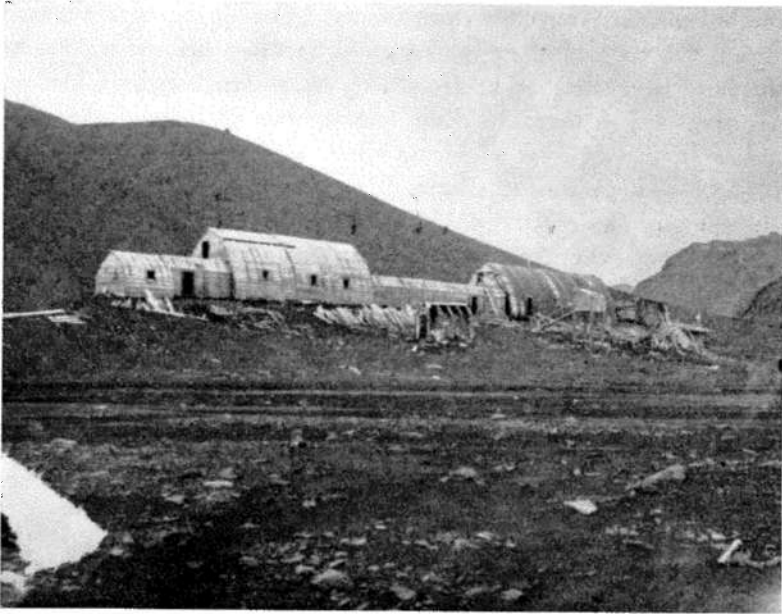
steder i de nordlige og sydlige polaregnene. Ikke minst meteorologene og jordmagnetikerne så i realiseringen av dette forslaget en mulighet for å skaffe seg materiale som kunne bli til stor nytte for den videre utforskningen av værets og jordmagnetismens fysiske natur.

Forslaget fikk derfor allerede fra første stund varm tilslutning fra de to største gruppene blant datidens geofysikere, og i 1879 ble den første internasjonale polarkomite av geofysikere fra ni forskjellige land, deriblant også Norge, nedsatt for å arbeide videre med Weyprechts planer. Utforskningen av polarlandenes geofysiske forhold kom således til å bli det første store forskningsprosjekt som geofysikerne verden over gikk sammen om, og det ble derfor også kalt *det første internasjonale polarår*.

Det første og annet internasjonale polarår 1882—83 og 1932—33.

Arbeidsprogrammet som ble oppstillet for det første polaråret, gikk i store trekk ut på følgende: Det skulle opprettes 8—9 stasjoner langs en ring rundt nordpolkalotten og om mulig også noen stasjoner på øyene rundt Antarktis. På disse stasjonene skulle det så fra høsten 1881 til sommeren 1883 først og fremst foretas meteorologiske og jordmagnetiske observasjoner og dessuten skulle nordlysene iakttas og beskrives. Tilsvarende observasjoner skulle dessuten samtidig foretas på de permanente geofysiske observatoriene ellers i verden også, slik at man etterpå i hvert fall skulle kunne lage synoptiske oversikter over de meteorologiske og jordmagnetiske forhold over de bebodde strøk av kloden.

Ti nasjoner sa seg villig til å delta i det arktiske observasjonsprogrammet. Svenskene bygget en stasjon på Kap Thordsen i Isfjorden på Spitsbergen og danskene en i Godthåp på Grønland. Østerrikerne hadde et overvintringsparti på Jan Mayen, og hollenderne skulle ha opprettet en stasjon i Dickson-havna vest for Taimyrhalvøya, men de ble dessverre stoppet av isen i Karahavet. Russerne innrettet en stasjon ved Sagastyr i Lena-deltaet og en

Østerriker-stasjonen på Jan Mayen fra Polaråret 1882—83 fot. 1922.

i Møller Bay på Novaja Semlja, og tyskerne sendte en overvinteringsekspedisjon hel opp til Cumberland Sound på Baffins land foruten at de også lot opprette fire mindre værstasjoner på Labrador-kysten. England og Canada gikk sammen om å drive en stasjon i Fort Rae ved Store Slavesjø, og U.S.A. hadde to stasjoner i drift, en ved Point Barrow i Alaska og en i Lady Franklin Bay på Ellesmere land vest for Grønland. Dessuten deltok Norge med en stasjon i Bossekop og Finnland med en i Sodankylä.

To nasjoner påtok seg også å utføre observasjoner på utpostene ned mot Antarktis. Franskmennene opprettet således et observatorium på Kapp Horn, og tyskerne sendte et overvintringsparti helt ned til Royal Bay på Syd-Georgia. En italiensk ekspedisjon ned til Sydpol-landet var også på tale, men den kom aldri av gårde.

Geofysikernes internasjonale samarbeidstiltak har således helt

fra begynnelsen vært av stort format. Det ligger også i sakens natur, for en vitenskap som søker å forklare luftens og havets storstilte bevegelser og kreftene i og på jorden kan bare løse sin oppgave ved å betrakte disse fenomenene globalt. *Det første polaråret* var da også et kjempetiltak som tjener datidens geofysikere og statsmenn til all ære.

Dengang *Det første polaråret* ble planlagt var geofysikken ennå en ung vitenskap som ikke hadde nådd å trenge lang inn i værets og jordmagnetismens mangslungne natur. Dette ene årets observasjoner bragte den da heller ikke så mye lenger framover på denne veien. Men det store observasjonsmateriale som ble brakt hjem og offentliggjort i bindsterke verker har ikke desto mindre hatt sin store verdi i seg selv. De ga oss nemlig de første sikre opplysninger om været og jordmagnetismen i disse, dengang så fjerntliggende strøk av vår klode.

Men den aller største betydningen fikk kanskje *Det første polaråret* gjennom den interessen det vakte til live for geofysiske undersøkelser i polaregnene. Det var også hva Karl Weyprecht hadde håpet og tilsiktet med det prosjektet som ble kalt *Det første internasjonale polarår*. Før den tid hadde alltid geografiske nyoppdagelser vært polarfarernes største og vel også eneste mål. Etter *Det første polaråret* står derimot alltid de geofysiske undersøkelser først på ekspedisjonens program, og den klassiske periode i disse geofysiske polarekspedisjonene ble innledet med Nansens «Fram»-ferd fra 1893—96. Deretter fulgte den tyske «Gauss»-ekspedisjonen, den svenske «Antarctic»-ekspedisjonen, Scotts «Discovery»-ekspedisjon og mange andre, og sist men ikke minst, Roald Amundsens «Maud»-ekspedisjon med H. U. Sverdrup som leder av de geofysiske undersøkelser.

Ikke minst ad indirekte vei, og da særlig gjennom alle disse nye ekspedisjoner, kom derfor *Det første polarår* og de interesser det hadde vakt til live, allikevel til å bety uendelig meget for den geofysiske forskning i tiden framover. Mot slutten av 1920-årene begynte mange igjen å snakke om et nytt polarår. Mange av de grunnleggende problemer i geofysikken var nå såvidt avklart at en rekke samtidige geofysiske undersøkelser i polaregnene ville

Den nye met. og radiostasjon på Jan Mayen under oppførelse 1949.

være av største betydning, og i 1932 gikk derfor geofysikerne igjen sammen om et nytt polarår — *Det annet internasjonale polarår 1932—33* — som det ble kalt.

Norge deltok også i dette med meteorologiske stasjoner på Spitsbergen, Bjørnøya, Jan Mayen og på Øst-Grønland. Dessuten foretok norske hvalfangere meteorologiske og oceanografiske observasjoner i Sør-Ishavet.

Nordlys-observatoriet i Tromsø var også sterkt engasjert i dette polaråret, og der ble innsamlet et meget verdifullt materiale til belysning av jordmagnetismen, nordlyset og forholdene i de høyeste luftlag. På grunnlag av disse undersøkelsene lyktes det blant annet å gi forklaringen på de viktigste årsakene til forstyrrelser som opptrer på mellom- og kortbølgebåndet under radiobølgenes utbredelse i atmosfæren.

De forskjellige grener av geofysikken.

Det ble til å begynne med nevnt at geofysikken er læren om de fysiske krefter som virker på jordens overflate, i dens indre, i luften og i havet, og mange vil vel derfor spørre hvilke grener av naturvitenskapen det egentlig er som regnes med til geofysikken. Det svar man får, vil i mangt og meget avhenge av hvem man spør, for geofysikken er en samlevitenskap, og det kan der-

for ofte være vanskelig å avgrense den. Men alle regner i hvert fall meteorologien, oceanografien, seismologien og geodesien med til geofysikken. Det samme gjør vi i hvert fall her i Norge, også med jonsfære- og nordlysforskningen, samt med jordmagnetismen, hydrologien og glaciologien.

Innenfor alle disse grener av geofysikken har det vært en rivende utvikling siden *Det første polaråret*, og da spesielt innenfor meteorologien, oceanografien, og jordmagnetismen samt på nordlys- og jonsfæreforskningens område. Det skyldes ikke minst de mange nye oppfinnelser på det rent tekniske område som har muliggjort byggingen av instrumenter som geofysikerne i forrige århundre ikke engang i sin vildeste fantasi kunne tenke seg muligheten av. Spesielt har radioen og alle de instrumenter som bygges på radioprinsippet, virket fullstendig revolusjonerende på en mengde områder.

Men den egentlige framgangen skyldes først og fremst at så mange av tidens store fysikere, hydrodynamikere, kjemikere og matematikere ved århundredskiftet mere eller mindre tilfeldig kan man kanskje si, ble penset over i geofysikken. Studiet av mange geofysiske problemer ga dem rike og uanede anvendelsesmuligheter for deres egne forskningsresultater, og det virket selvsagt forlokkende.

Blant disse «overløperne» kom utvilsomt V. Bjerknes til å få størst innflytelse på den videre utviklingen. Under utgivelsen av sin far, C. A. Bjerknes' arbeider kom han i 1898 blant annet fram til teorien for sirkulasjons- og hvirvelbevegelser i friksjonsløse væsker. Denne teorien innbefattet, i motsetning til tidligere teorier av samme slag, også de termiske sirkulasjonsdannelser som er opprinnelsen til bevegelsene i luft og hav. Den ga således forklaringen på det mest fundamentale i meteorologien og oceanografien og fikk da også den største betydning for den videre forskningen innenfor disse grener av geofysikken. I meteorologien har denne forskningen i første rekke vært drevet av Bjerknes' elever — «Bergensskolen» — som gjennom syklonmodellen og luftmasseanalysen har skapt den moderne værvarsling og ført den dit den er i dag.

Fysikeren Kristian Birkeland ga på den annen side vektige bidrag til forklaringen av de jordmagnetiske stormer og nordlyset, og matematikeren C. Størmer gjennomførte beregningen av nordlyspartiklenes bane og bestemte fotografisk høydene nordlysene opptrer i. Gjennom analyser av nordlysets spektrum har fysikeren L. Vegard på sin side funnet mange interessante ting om den kjemiske sammensetning og temperaturforholdene i de høyder der nordlysene opptrer, og mineralogen V. Goldschmidt har gitt vesentlige bidrag til utredningen av den kjemiske sammensetningen i de forskjellige konsentriske lagene i jordens indre. Mot slutten av 1920-årene kunne dessuten radiofysikerne med menn som Sir Edward Appleton og Heaviside i spissen, framlegge ytterst viktige resultater fra sine studier over radiobølgenes utbredelse og refleksjon i de høyeste luftlag.

Gjennom forente anstrengelser av geofysikere og forskere fra de forskjellige disipliner av naturvitenskapen har det således lyktes å gi en velbegrunnet naturvitenskapelig forklaring på mange av grunnbegrepene i geofysikken. Innenfor dens enkelte grener er forskningsoppgavene derfor nå også temmelig klart formulert. Man vet hva man vil ha verifisert og hva man må søke etter for å komme videre i forskningen, og man vet også på hvilken måte og med hvilke instrumenter man vil gjøre det.

Ved planleggelsen av det kommende geofysiske år har derfor geofysikerne stått adskillig bedre rustet både teknisk og rent vitenskapelig sett, enn tilfellet var ved *Det første-* og *Det annet polarår*. Dessuten har de hatt erfaringene fra disse to årene og fra en rekke geofysiske ekspedisjoner til de mest forskjellige strøk av kloden å bygge på.

Det internasjonale geofysiske år 1957-58.

Både i *Det første-* og i *Det annet polarår* var det vesentlig meteorologer, jordmagnetikere og nordlysforskere som deltok og undersøkelsesfeltet begrenset seg til de arktiske strøk. I det *året* som nå forberedes, vil imidlertid alle grener av geofysikken være

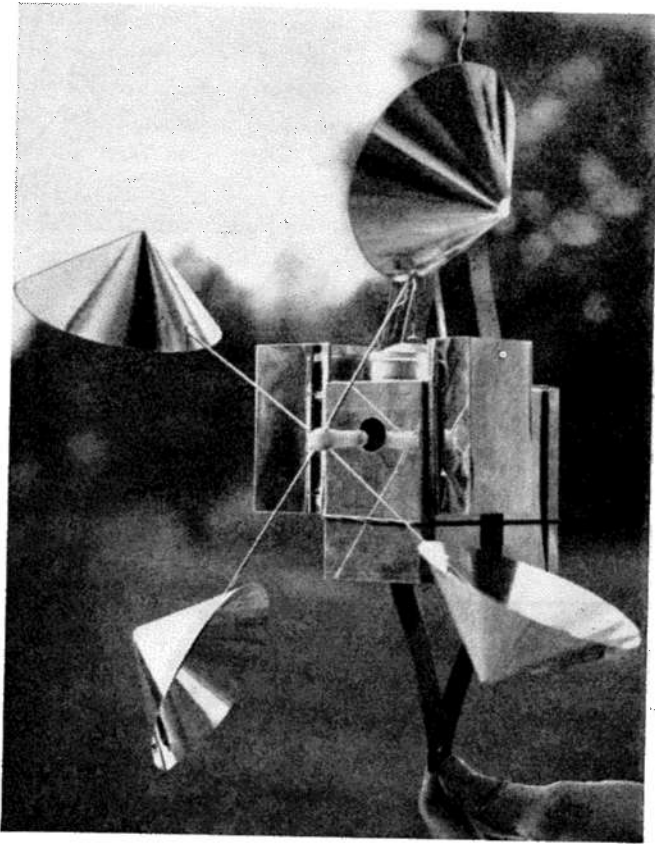
representert, og arbeidsfeltet vil strekke seg over hele jorden. Men de ekvatoriale strøk samt polarområdene i nord og sør vil bli særlig tilgodesett med hensyn til observasjonssteder, og det er for å fremheve denne allsidigheten i deltakelsen og projektets globale karakter at man har kalt det *Det internasjonale geofysiske år 1957-58*.

Og hva er det så geofysikerne er ute etter i dette året? Å gi en detaljert oversikt over alt hva de forskjellige grupper har planlagt å gjøre, vil føre for langt her. Men noen av de store prosjektene vil allikevel kunne gi et bilde av hva det hele i store trekk går ut på og gi et inntrykk av forskningsprogrammets enorme dimensjoner.

Den atmosfæriske sirkulasjon: Meteorologene vil først og fremst søke å få klarlagt de storstilte luftbevegelsene i atmosfæren. Alle meteorologiske stasjoner både på land og sjø vil derfor flere ganger om dagen gi melding om vind, lufttrykk, temperatur, fuktighet og meget annet. Og for å få slike meldinger fra flest mulige steder, vil det bli opprettet en mengde nye værstasjoner, og adskillig flere skip enn nå vil bli utstyrt med meteorologiske instrumenter.

Men det er ikke bare forholdene nede ved bakken og like over havflaten man vil undersøke nærmere. For å klarlegge dynamikken i den atmosfæriske sirkulasjon, trenger man i like høy grad opplysning om forholdene oppe i atmosfæren og helst så høyt til værs som mulig. Og det skaffer man seg ved hjelp av de såkalte radiosonder. Det er et lite, lett instrument festet til en stor ballong. Inne i instrumentet er det en liten radiosender, og etter hvert som ballongen stiger oppover, sender den opplysninger om lufttrykk, temperatur og fuktighet ned til en motakerstasjon på bakken.

Slike radiosonde-stasjoner er det nå en god del av rundt om på jorden, men nettet er allikevel alt for glissent. I *Det geofysiske år* vil det derfor også bli opprettet en mengde nye radiosonde-stasjoner hele verden over. Man vil bl. a. plasere en hel del av dem etter hverandre langs følgende tre meridianer: 70° vest, 10° øst og 140° øst, helt fra Nordpolen til Sydpolen.

En radiosonde.

Vindhastigheten og vindretningen i de høydene radiosondeballongen passerer mens den stiger oppover, vil også bli målt. Det ble under siste krig utviklet flere slags instrumenter til dette bruk, deriblant den amerikanske Rawin-måleren.

Den utviklingen som de aerologiske instrumentene har gjennomgått i de siste 10-15 årene er nærmest eventyrlig. Det er derfor også meget godt håp om at de forestående globale undersøkelser av de høyere luftlag skal bringe mange nye detaljer for dagen i den atmosfæriske sirkulasjon.

Strålingsbalansen på jordoverflaten: Solvarmen er drivkraften i all bevegelse i atmosfæren. Derfor vil utforskningen av den atmosfæriske sirkulasjonen også komme til å innbefatte verdensomfattende målinger av den solvarmen jordoverflaten mottar i døgnet og av den langbølgede varmestrålingen den selv sender ut i atmosfæren og til verdensrommet.

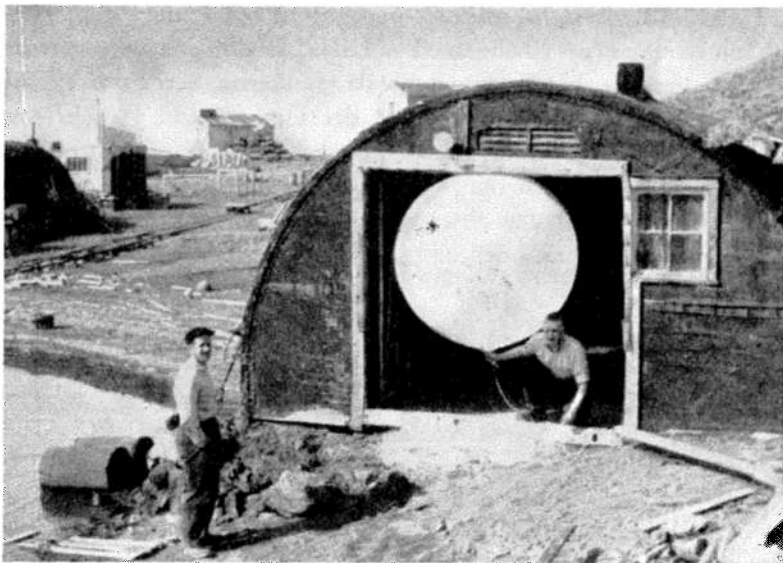
Likeså vil man foreta utstrakte målinger av ozonforekomsten i atmosfæren. Den er nemlig medbestemmende for den ultrafiolette solstrålingen som når inn til jordoverflaten, og dermed også for vekstlivet der.

«Verdens-dager»: De meteorologiske rutineobservasjoner vil bli tatt ved de klokkeslett som er vanlig praksis i meteorologien. Men på tre dager i hver måned — på de såkalte «World Days» — vil man i *Det geofysiske året* observere mye oftere i døgnet. Det skal gjøres for å få fram finstrukturen i de meteorologiske elementenes daglige variasjoner, noe man ikke kan få fram bare ved tre eller fire observasjoner i døgnet.

Solens partikkelstråling: Denne strålingen gir seg bl. a. til kjenne i nord- og sydlysene og gjennom de magnetiske stormene i jorden. Polarlysforskerne og jordmagnetikerne vil derfor i det kommende *året* gå sammen og i verdensomfattende målestokk observere nedslagene av nordlys (og sydlys) og de samtidig opp tredende magnetiske stormer. Disse observasjonene vil bli drevet fra stasjoner i nordlysbeltene rundt nord- og sydpolkalotten der solens partikkelstråling er særlig intens.

For å få best mulig rede på polarlysnedslagene er det lagt ned mye arbeid i å konstruere et nytt kamera med en meget vidvinklet linse slik at man kan få hele natthimmelen inn på et eneste bilde. Kameraet arbeider dessuten automatisk, og kan ta et bilde pr. minutt eller endog et hvert tiende sekund om man ønsker.

Jonosfæreundersøkelser: Den nederste delen av atmosfæren, mellom jordoverflaten og ca. 10—15 km's høyde kaller vi troposfæren, og det er vesentlig her de prosessene foregår som ytrer seg i været. Laget mellom troposfæren og ca. 80—100 km's høyde

Radiosonde-slipp på Jan Mayen.

utgjør det vi kaller stratosfæren, og over der kommer jonsfæren, med polarlysene og de lysende nattskyer.

Luften der oppe er jonisert $\therefore$ elektrisk ladet, og det er studiet av elektrontettheten i de elektriske lagene der oppe, deres struktur og høyden av dem som jonsfæreforskerne vil konsentrere seg om i det kommende året. Undersøkelsene vil bli utført med radioekko-forsøk, og noen steder vil man også benytte seg av raketter med selvregistrerende og telegraferende instrumenter.

Forholdene i jonsfærens elektriske lag er av avgjørende betydning for all radiokommunikasjon. Det settes derfor selvsagt store forhåpninger til disse jonsfæreundersøkelsene.

Solaktiviteten og den kosmiske strålingen: Elektrontettheten i jonsfærelagene dannes primært av solstrålingen om dagen. Men solens partikkelstråling som frembringer polarlys, virker også på de elektriske lagene i jonsfæren. Alle forstyrrelser i radiomottaking på kort- og mellombølger skyldes således denne partikkelstrålingen.

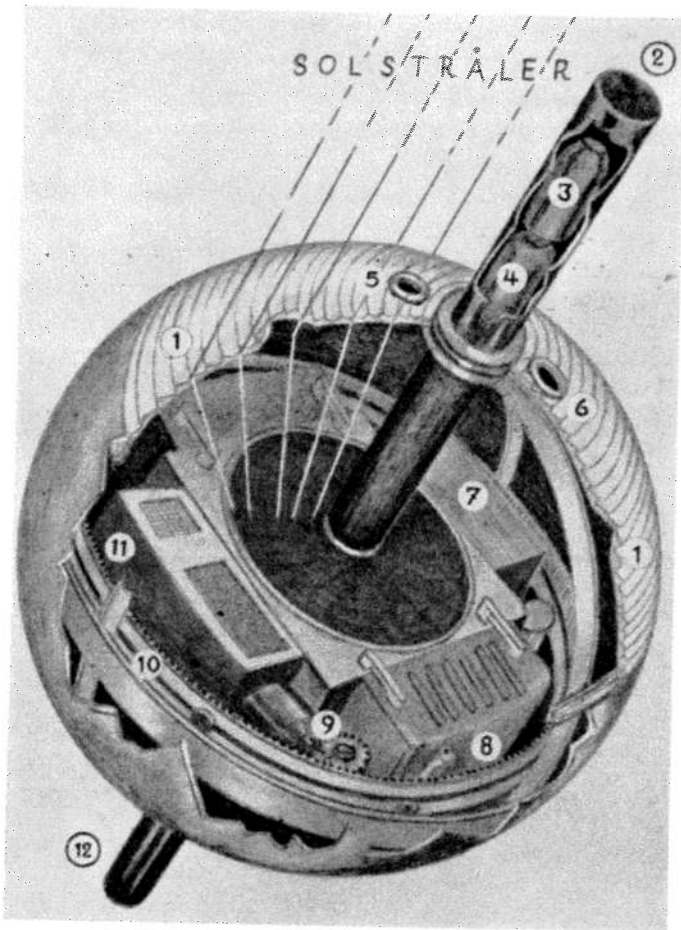
I 1957-58 vil vi ha solflekk-maksimum og dermed øket partikkelutstråling og rikelig med polarlys, jordmagnetiske stormer og forstyrrelser i jonosfæren. Astrofysikerne verden over vil derfor hele året holde utkik med det som foregår på solen og varsle jonosfæreforskerne og jordmagnetikerne når en stor solflekk begynner å gro opp. Da skal det varsles «World Alert Period», og så skal det observeres rundt om på de jordmagnetiske- og polarlysstasjonene alt det mennesker og materiell kan greie.

Den sterke, gjennomtrengende strålingen ute fra verdensrommet γ : den kosmiske strålingen, som stadig gjennomborer atmosfæren, menneskene og alt som er på jorden, uten at vi merker det, skal også undersøkes. Til dette skal man bl. a. bruke de kunstige satelittene som nå er bygget flere steder i stor-landene.

Etter de opplysningene som foreligger, ser disse satelittene ut som en glasskule hvori det så er plasert en mengde selvregistrerende og telegraferende instrumenter. Kula med innhold veier ca. 50 kg og kan skytes ut til ca. 400 km's høyde via en 2- eller 3-trinns raket. I denne høyden vil den så bevege seg rundt jorden i løpet av ca. 2 timer og telegrafere det instrumentene registrerer ned til jorden. Det høres unektelig fantastisk ut, men for den moderne teknikk synes alt å være mulig, så vi får nok snart høre det som rarere er, når det gjelder utforskningen av de høyeste luftlagene.

Oceanografiske undersøkelser: Sitt kjennskap til de store havstrømmene og de fysiske og kjemiske forhold i verdenshavene har oceanografene skaffet seg i årenes løp ved utallige oceanografiske tokter. Men noen samlet oversikt over denne storstilte sirkulasjon på bestemte tider i alle oceanene samtidig, har de aldri hatt. En slik «synoptisk» oversikt er imidlertid nødvendig hvis man vil trenge dypere inn i havsirkulasjonens dynamikk.

Oceanografene vil derfor i det kommende året gå inn for å få slike verdensomspennende «øyeblikksbilder» av den storstilte bevegelse i havet. En mengde skip vil bli utstyrt med oceanografiske instrumenter, og på bestemte dager i året vil strømrretningen og -hastigheten, temperaturen, saltholdigheten og mye

En kunstig satelitt — tegnet etter de opplysninger som foreligger fra amerikansk hold. 1) Gjennomsiktig linse. 2) Antenne. 3) Måleapparat for gammastråler. 4) Elektrotteller. 5) Måleapparat for ultrafiolette stråler. 6) Måleapparat for røntgenstråler. 7) Manometer. 8) Registreringsapparat for observasjonsdata. 9) Motor og driftsteknisk utstyr. 10) Roterende innspillingstrummel. 11) Radiosender. 12) Måleapparat for nordlys og kosmisk stråling.

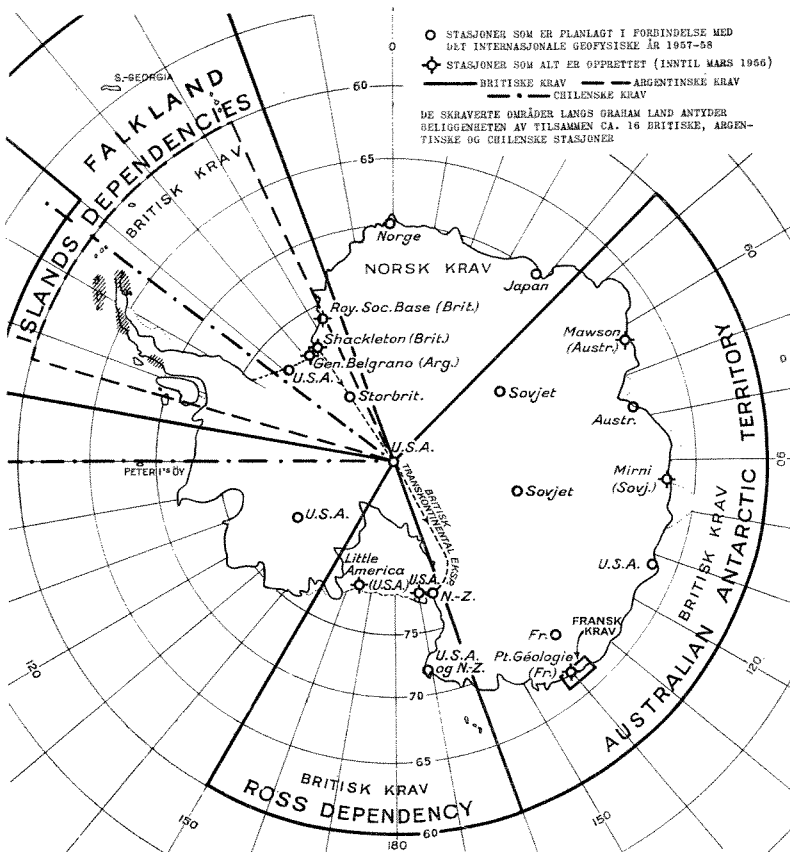
annet bli målt fra havflaten langt ned i dypet. De mindre hvirvlene som føres med de store havstrømmene og bestemmer «finstrukturen» i dem, vil også bli undersøkt, likeså varmeutvekslingen mellom havet og luften. Den er nemlig av stor betydning for den atmosfæriske sirkulasjonen, og her vil da også meteorologene delta i undersøkelsene.

Oceanografene har også mange andre interessante undersøkelser på sitt program. Men det vil gå for langt å gå inn på alt dette her. Det kan imidlertid nevnes at de også vil undersøke selve havbunnen og materialet i den. Til disse undersøkelsene vil de bruke et slags langt, åpent rør som de får til å presse seg loddrett og dypt ned i havbunnen uten å forstyrre den vertikale lagdelingen i bunnmaterialet. Når så røret hales opp igjen, vil det inne i seg ha med en vertikalprøve, på noen cm²'s grunnflate og flere meters høyde, tatt direkte ut av havbunnen. Ved hjelp av disse prøvene kan de så bestemme tykkelsen av de forskjellige lagene som i årenes løp har lagret seg på hverandre nede på bunnen, hva lagene består av og endog hvor gamle de er.

Andre undersøkelser: Breene har den siste mannsalder mere og mere tiltrukket seg geofysikernes oppmerksomhet. Deres utbredelse på jorden er blitt temmelig godt kartlagt, og arealet av mange breer er oppmålt. Likeså er variasjonene i arealet for en del breers vedkommende blitt ganske inngående studert. Man kan vel også si at man så noenlunde også vet hvilke meteorologiske faktorer det er som influerer på breenes husholdning. Men hvordan denne husholdningen samt Bretungen vil reagere på en gitt endring i en eller flere av disse faktorene, vet vi ennå lite eller intet om. Heller ikke vet vi så mye om snøens og isens egenskaper i breene og heller ikke så mye om bevegelsen inne i bremassen.

I det kommende geofysiske år vil derfor glaciologene i alle deler av verden hvor det finnes breer, gå inn for å undersøke disse og mange andre ting også, nærmere. Her hjemme vil disse breundersøkelser foregå på Storbreen i Jotunheimen og på Svartisen.

Geofysikken omfatter også, som vi allerede har hørt, læren om kreftene som virker på selve jordoverflaten og i dens indre,

og både geodetene og seismologene kommer også til å delta i det geofysiske året. Tyngdekraften vil således bli målt både på land og sjø hele verden over, tildels med helt nye instrumenter. Like- så vil det bli utført en rekke seismologiske undersøkelser, spesielt på øyene i Stillehavet og inne på Sydpol-landet.

Vi har hittil ennå ikke kunnet måle avstanden mellom kontinentene på begge sider av Atlanterhavet og Stillehavet, fordi det jo er umulig å triangulere over åpne hav. Enkelte øyer ute i de

store oceanene er derfor heller ikke helt nøyaktig avsatt på kartene.

Nå er det imidlertid utviklet en fotogrammetrisk metode der man bruker månen som trianguleringspunkt, og som gjør det mulig å bestemme selv de største avstander på jorden med meget stor nøyaktighet. Metoden krever imidlertid et utstrakt samarbeid mellom flere observatorier, og i *Det geofysiske året* er det derfor også meningen å foreta en del avstandsmålinger mellom kontinentene, basert på denne metoden.

Aktiviteten i polaregnene i «Det internasjonale geofysiske år 1957—58». Til slutt vil det kanskje også interessere «Polarboken»s lesere å høre litt om hvor geofysikerne akter å ha sine observasjonsposter i polarområdene i *Det geofysiske året*.

For Antarktisk' vedkommende er planene nå ferdig utarbeidet og delvis også allerede så smått satt ut i livet, og etter de opplysninger som er gitt i «The Polar Record» for mai 1956 vil observasjonsstasjonene på selve Sydpol-landet bli plasert slik som vist på kartet ovenfor.

Ikke mindre enn 8 nasjoner vil således ha stasjoner inne på Sydpol-landet i dette året. Bare U.S.A. alene vil, som det fremgår av kartet, opprette hele 7 stasjoner, deriblant en inne på selve Sydpolen. Den norske ekspedisjonen til Kronprinsesse Märthas kyst organiseres av Norsk Polarinstitutt, og skal ledes av Sigurd Helle, som drar sydover med overvintringspartiet i høst ombord i ishavsskutene «Polarsirkel» og «Polarbjørn».

Det vil således bli en aktivitet som aldri før nede på Sydpol-landet i tiden framover. Engelskmennene vil blant annet foreta en sledereise fra basen «Shackleton» innerst i Weddelhavet over Sydpolen og fram til Mc. Murdosundet i Rosshavet. De vil altså nå forsøke å gjennomføre den planen Shackleton hadde da han i 1914 dro sydover med «Endurance» men som han ikke fikk utført fordi skuten hans ble nedskrudd av isen i Weddelhavet.

Men aktiviteten vil ikke bare være begrenset til selve Sydpol-landet. De permanente geofysiske stasjonene på Falklandsøyene, Syd-Orkenøyene, Syd-Georgia, og på øyene langs Graham Land, samt på Prince Edwardøya, Kerguelen, Macquarie- og Campbell-

øya vil også delta i observasjonsarbeidet. Dessuten er det mulig det blir opprettet en stasjon på Bouvetøya også.

I Nordishavet vil russerne og amerikanerne hver for seg foreta en rekke forskjellige observasjoner fra to drivende isøyer, og forøvrig vil alle de permanente værstasjonene på øyene der oppe, samt langs Sibiria-, Amerika-, Canada- og Grønlandskysten delta i observasjonsprogrammet på forskjellig vis. Det vil visstnok også bli en eller kanskje flere stasjoner midt inne på Grønland. Sverige, Finland og Sveits har gått sammen om å opprette en geofysisk stasjon i Murchisonfjorden på Nordaustlandet på Spitsbergen, og Norge har for anledningen opprettet en radiosonde-stasjon på Spitsbergen (Kapp Linné) og en på Bjørnøya. Ved Meteorologisk Institutt i Oslo vil det dessuten bli satt i gang en spesiell værvarslingsstjeneste for de arktiske områdene.

Utenfor lov og rett

Av

Daniel Nøis.

Jeg skal nedenfor gjengi et minne fra ungdomsdagene på Svalbard, som kanskje kan påregne en viss interesse.

Vi var kommet opp sommeren 1905 tre mann for å drive fangst; vi hadde ishavet i blodet og håpet på å gjøre et storvarp. Det var i kullgrubedriftens aller første dager og det var ikke blitt noe særlig stell på de sakene. I Advent City, som lå omtrent der hvor det nåværende Moskushamn ligger, bodde tre vaktmenn for å passe på anlegget for the Spitsbergen Coal and Trading Comp. Vi kjente karene og hadde avtalt å komme på besøk i løpet av vinteren.

Vi hadde satt oss opp en kåk på vestsiden av Colesbukta, og det ble ikke før den 25. februar at Hans Furfjord og jeg la av gårde for å besøke karene inne i Adventbayen. Vi startet ved daggry og i god trening som vi var, kom vi fram før mørket seg ordentlig på. På lang avstand så vi at det hadde hendt saker og ting der inne. Det var lys i flere av hyttene og det formelig vrimlet med folk.

Forklaringen kom. Ishavsskuten «Fridtjof» av Tromsø hadde vært oppe senhøstes med 23 mann med en brite, ingeniør Muscamp, som sjef. De fleste av gutta var nordlendinger og bra karer, men stemningen var ikke på topp. Et eller annet trykket dem. Anleggets lege, dr. Ulstad, var den første som kom for å hilse på oss. Da vi ikke visste noe om utfallet av unionsstriden hjemme spurte vi halvt i spøk om vi var svensker eller nordmenn.

Stormpisket, neddyngnet av snø, lå hytten ute på odden.

Ulstad svarte med et smil at vi var da norske. Vi fikk likeledes vite at vi hadde fått en dansk prins som konge. Jeg spurte da henvendt til stueren, som var dansk, om han trodde vi hadde fått en bra konge. Jo — han var sikker på det.

Assistent Daa, som var Muscamps nestkommanderende påtok seg å tinge på losji for oss. Jo — vi skulle da få ligge i en brakke natten over og vi skulle også få kveldsmat og frokost, men det var strengt forbudt å si et ord til noen av karene i arbeidstiden.

Dagen etter var det riktig ille med været, snekov og helt usiktbart. Men vi likte oss ikke, det var noe muggent ved hele Advent City. Vi stakk av i stillhet og snekovet gjemte oss fort. Vi hadde nemlig på hitturen sett at det gikk mange rein og beitet i fjellskråningen ovenfor Hotellneset. Disse måtte vi ha, for vi manglet ferskkjøtt; men først måtte vi hjem og ruste oss ut for en større reinjakt. Losji mente vi å kunne få i en åpen sjå ved hotellet, som nå hadde vært nedlagt i mange år.

2. mars var vi klar, og den tredje kommissen, Håkon Aronsen, skulle også være med denne gangen. Utstyret, som var ytterst nødtørftig, hadde vi på en liten slede, som ble trukket av to hunder. Vi hadde fint vær til å begynne med, men jo mere vi nærmet oss Adventbayen øket vinden, og fra fuglefjellet og inn-

over mot Hotellneset blåste det full storm. Det siste stykket opp mot hotellet krøp vi på alle fire, og vi var glad da vi endelig fikk ly av husene.

Vi var så utkjaset og forfrosne at vi trengte å få noe varmt i livet, og det fort også. Hans Furfjord, som hadde bodd på hotellet 1897—98 som vaktmann og kjente det som sin egen bukse-lomme, gikk bort til kjøkkenvinduet og fikk lemmene fra. En av rutene var knust og her var det satt inn et pappstykke. Furfjord stakk neven inn og åpnet haspen på innersiden. Vinduet var stort, som en liten dør, og det var lett å komme seg inn. Det var ved og kull inne, og ovnen var bra. Sterk kaffe og mat satte motet opp i oss igjen og vi så lyst på situasjonen. Vi hadde ikke sengklær og hotellet var renska for alt slikt. Det ble en kald natt, for huset hadde ikke sylmur og kaldgufset sto opp fra gulvet. Dagen etter spaknet vinden. Vi stakk opp under fjellet og skjøt 6 reiner ved Trolldalen. Nå begynte vi å like oss, godt, fett kjøtt i massevis. Svalbardreinen er en delikatesse som det ikke finnes maken til, norsk rein kommer i velsmak på langt nær opp mot den — hva det nå kommer av. Skinnene var også meget velkomne, for nå fikk vi da noe å ha i køyene.

Dagen etter var det igjen ruskevær, men vi dro ut. Vi tok vegen innover i bukta og opp i Longyeardalen. Her gikk det en stor flokk rein og beitet. Dyrene var sky og vi måtte nærme oss med forsiktighet. Det gikk bra, for når vindrossene kom som verst, sto snøkavet som en tett vegg og det hjalp oss å komme på skuddhold. Ved først å skyte varsimlen fikk vi alle 14 dyrene i bakken i en fart. Vi lesset alt vi kunne på sleden og kom om aftenen tilbake til vårt låntatte losji på Hotellneset.

Så var det søndag. Vi hvilte på våre gjerninger og lot nordosten rase utenfor. Vi blåste alt en lang marsj.

Mandagen var det litt lettere med været og vi fikk lyst til å se opp i dalen ennå en gang. Vi la ned 8 rein. Det siste dyret holdt oss for narr en lang stund. Den hadde fått ene frambeinet avskutt, men løp lett på tre bein og holdt seg utenfor skuddhold. Men til slutt lurte vi dem. Jeg krøp godt opp i fjellskråningen og satte utfor i susende fart på ski. Dyret løp så godt det kunne,

Den arrogante britten truer fangstmannen.

men jeg hadde større fart og ga det en kule da jeg suste forbi på kloss hold. Mine kamerater ga meg et hipp, hipp hurra for vel utført jobb. Dyret hadde vært viet sult og undergang med bare tre bein og vi kunne selvfølgelig ikke la det løpe.

Nå hadde vi ialt nedlagt 28 dyr på turen og var vel fornøyd. Da vi nærmet oss Hotellneset så vi at det var lys i kjøkkenvinduet. Vi undret oss på hva det kunne være og satte farten opp. Lys i vinduet betydde varme og kaffekjelen på. Da vi kom inn satt det fem mann på kjøkkenet og selveste sjefen over i Advent City var mellom dem. Hans Furfjord var blitt et stykke etter og Muscamp spurte gjennom sin tolk hvor han var. Han fikk vite at Furfjord kom straks.

Da Furfjord kom inn tok Muscamp geværet hans før Furfjord fikk tenkt seg om, og sa ved tolken at han var kommet for å arrestere ham for innbrudd i hotellet. Furfjord svarte at han hverken var kommet for å røve eller stjele, men at vi hadde måttet søke ly under usedvanlig harde værforhold — hvor det nesten gikk på livet løs. Videre fremholdt han at etter norsk lov måtte forseelsen være minimal, da det ikke var løsnest så meget som en spiker for å komme inn.

Det ble lest opp et skriv hvorav det syntes å fremgå at Muscamp nå hadde tilsynet med alle hus og anlegg i Adventfjorden og skulle tilse at ikke noe kom bort. Vi så på hverandre og funderte litt frem og tilbake, men det så virkelig ut som det var Muscamp som hadde makten her. Vi var tre kraftige karer og kunne vel ved et plutselig angrep ha kastet hele banden ut gjennom vinduet; men vi ble stilltiende enige om å ta det med ro. Furfjord mente at han gjerne kunne være med til Advent City og avgi en detaljert forklaring, men han ba om en frist, så vi kunne få samlet fangsten og prekevert den på et skikkelig vis.

Den hovne briten sa at hans tid var kostbar og at han som engelsk militærkaptein pleiet å avgjøre den slags affærer straks. Det ble lagt frem to par håndjern og et taug med løkke i den ene enden, og vi forsto at det var meningen at sakene skulle brukes hvis vi satte oss opp mot dem.

Vi ba tolken si til mister Muscamp at å legge håndjern på folk og så dra dem ut i 38 graders kulde måtte være langt mere straffbart enn det vi hadde gjort og at vi ville motsette oss det med alle midler. Det var spenning i luften og det var ikke fritt for at vi kaldsvettet litt. Det ble litt snakk frem og tilbake og

slutten på det ble at Håkon Aronsen og jeg samtykket i at Furfjord ble med inn til Advent City med engang og uten håndjern, hvis vi fikk være tilbake og ta vare på fangsten. Det ble til det.

De fem mann som satt og ventet på oss var:

Mister Muscamp, leder og vintersjef.

Doktor Ulstad, lege ved kompaniet.

Politi Hangerås, Trondheim.

Politi Ludvik Hansen, Tromsø, fungerte som tolk.

En brite ved navn French, som hadde deltatt i hele boerkrigen.

6. mars kl. 10 om formiddagen ble det satt rett i en av brakene over i Advent City. Den anklagete var Hans J. Furfjord, rettens administrator var mister Muscamp himself. De øvrige medlemmer er jeg ikke helt sikker på, men antar at det var de samme som var med på Hotellneset, samt overstigeren i gruva, Mangham senior.

Anklagen gjaldt innbruddet i hotellet. Muscamp påsto en bot på 50 pund, som skulle erlegges i bjørneskinn, hvis Furfjord skulle settes på frifot igjen. Det betød i hvertfall 5 fine bjørnepelser med de priser som var dengang, og ville ta de beste skinnene vi hadde. Furfjord raste og nektet. Gamle Mangham, som vel var den eneste som hadde noen innflytelse på Muscamp, førte en hviskende samtale med ham på engelsk og det syntes tilslutt å ha en viss virkning. Gamle Mangham som var en klok og besindig fyr, var nok i sitt innerste absolutt imot ethvert mulktforelegg, og ville ha den rimeligst mulige utgang på saken. Det endte med at Muscamp etter å ha vridd seg lenge, gikk med på å redusere mulktforelegget til fire blårevskinn. Hvis ikke de ble utlevert, skulle Furfjord holdes i forvaring i Advent City til skipstrafikken kom igang til sommeren, for så å sendes hjem til videre rettslig forfølgning. Etter litt betenkning skrev Furfjord under. Neste akt var at han med to politimenn som følge måtte gå helt ut til hytta vår i Colesbukta for å ta ut fire blårevskinn. Aronsen og jeg holdt imens på å slave som verst med å samle og prekevere alle reinskrottene på en forsvarlig måte.

Da vi kom hjem til Norge om sommeren tok vi saken opp med myndighetene for å undersøke dommens gyldighet. Både norske

og britiske diplomater ble blandet inn i saken og det ble tilslutt enighet om at Muscamp kunne fastsettes såsnart han betrådte norsk jord for å stå til ansvar for sitt selvbestaltede juristeri på Svalbard. Reveskinnene eller erstatning for dem kunne imidlertid bare fåes ved privat søksmål og der ville utgiftene sannsynligvis komme til å løpe opp i mere enn blårevskinnene var verd.

Rettferdighetens kvern maler langsomt. Alle disse forhandlingene tok så lang tid at Muscamp var ankommet i god behold til England etter ennå en vinter i Advent City. Han passet ikke der nord, småskåren og pirket som han var, han hadde ikke den sinnets rommelighet som en god polarmann må ha.

Muscamp ville ha pelsverk med seg hjem, det er neppe tvil om det, og det var en billig måte å skaffe seg det på. Men det får da være grenser.

Grønlandsfiskarar

Av

Arthur Klæbo.

Torskfisket på bankane langs Vest-Grønland er det yngste av dei store sesongfiska våre. Siste åra har det vore med ei 60—70 norske båtar og eit par tusen mann. Dei kjem heim att til Ålesund med saltfisk, kveite og tran for 25 millioner, og når saltfisken blir seld som klippfisk, blir nok dette talet mykje større.

Dette fisket langt der vest i verda, er ein av dei stolte milepålane for det vidfemnande havnåmet som har gått for seg frå Ålesund og Sunnmøre heilt frå 1860-åra.

Frå fiskebankane uttafor kysten, på eggja, drog fiskarane vest og nord over havet, stendig lenger av land, for å gjere det store varpet. Vågehalsane, eller pionerane som vi gjerne kallar desse føregangsmenn, måtte ofte betale grenseflyttinga med liv og helse. Sjeldan var det dei som hausta vinninga av sin uredde innsats i kampen for å legge Nord-Atlanteren inn under norsk næringsliv.

Den åpne, lettsiglede Sunnmørs-ottringen hadde ein aksjonsradius på omlag 30 nautiske mil. Dieselmotoren har meir enn 10 000 mil. Det fortel litt om den eventyrlege utviklinga som har gått for seg i fisket på ei utruleg stutt tid.

På ei 60 år har den trauste sunnmørske fiskefloten lagt under seg heile Nord-Ishavet og Nord-Atlanteren, frå Russegrensa aust i Kvitsjøen, til Baffinsbukta og Ny-Foundland i vest, og langt nord om Svalbard og Jan Mayen. Spreidd ut over dette veldige havet driv eit flytande Sunnmøre ei tung og travel vinne, året rundt, med over 2000 båtar og 7000 mann.

Vapna med harpuner og rifler, liner og garn, trål og not, damp og diesel, ekkolodd og asdic hentar dei velstand heim til seg og sine, og heile landet. Sild frå Salten og Haugesund til langt nord om Raude Huk og Grimsøyflaket på Island, torsk frå Storeggja til Bjørnøya, frå Sør-Island og heilt nord under Disko på Vest-Grønland, sel fra Novaja Semlja i aust til Grønlandsisen i vest, klappmus og håkjerring, kveite og kval, rossmål, bjørn og rev.

Dei har litt av ein åker å hausta, desse karane, og vegane deira ut over «storemarkja» er mange.

Dei er like godt kjende i Siglufjord, Klakksvik og Færingehamn som i Ålesund, Tromsø og Haugesund. Snøfjellsjøkulen på Vest-Island, Beerenbergtoppen på Jan Mayen og Sadlen ved Godthåb er dei like heimlege som Melshornet og Heissaklimpen. Tampen, Langesbankane og Julianebukta er like sjølvsgade for dei som bleikjegrunnane heime i fjorden.

Men det er då i grunnen berre gamle, velkjende vegar som forfedrane deira siglde etter sol og stjerner for tusen år sidan.

Her i frå dette havet er det grønlandsfiskarane kjem. Her høyrer dei heime og her har dei gått sin høgskule og teke eksamen. I den skulestova er det ikkje nærsynte filologar som regjerer med sin drøvtoggne kunnskap, nei, der er det naturkreftene som er lærarar og dauden som er sensor.

Og det er ikkje 10 minutt med trikken til kontoret, men to tusen mil kvar veg, ti-tolv døgn over det verste uvershav på kloden.

I heile mellomkrigstida gjekk det ekspedisjonar frå Ålesund til dei rike torskbankane i Vest-Grønland. Etter krigen har fisket vore organisert av A/L Utrustning i Ålesund, som saman med færøyværingar og danskar har bygt ut fiskehamna Færingehamn. Opptaket vart gjort frå Ålesund og det er utført eit imponerande arbeid som kan kome til å få svært mykje å seie for norsk fiske i desse farvatna, dersom ikkje eit eller anna vil legge seg på tverke og hindre den naturlege framvoksteren av eit godt nordisk felles-tiltak.

På stutt tid har Færingehamn vorte den beste og mest moderne

Færingehamn.

fiskehamna i heile Grønland. Det er også ei historie som fortel noko sume kanskje visste frå før.

No ja, det er ikke vanskeleg å tenkje seg kva det tyder å forsyne ein stor fiskeflote med alt som skal til, og yte hjelp til reparasjonar og liknande om det trengst. Det er sanneleg heller ikkje småsummar som blir investert på ei von i båtar, vegn og all anna utrustning. Berre radio- og navigasjonsutstyr kostar formuer.

Men endå ingen ting er spart for å skaffe dei mest moderne hjelpemidlar, så står og fell det heile med fiskarane og skipperen. Der ligg den viktigaste grunnen til at vi hevdar oss så godt som vi gjer i den knivkvasse konkurransen med dugande utenlandske fiskarar.

Det er nok av konkurrentar på Grønland. Opp til 10 nasjonar har sine beste skuter og mannskap på fiske der, år om anna. Høflige franskmenn i flotte uniformer, skitne men stolte Grimbsby-trålarar, portugisar med brautande ekspedisjonsskip og eit skred av dorryar og handsnører ut over sjøen. Portugisane har lenge toppa rekordlista for torskefiskarane på Vest-Grønland. Vi ligg som nr. 4.

Færingehamn er mellom mykje anna sentralbord for denne floten. Der er eit sannt virvar av språk i eteren, men det hender at ein får høyre det finaste Kristiansundsk frå den portugisiske ekspedisjonen. Den gamle heiderskronte klippfiskbyen går igjen, som rimeleg kan vere. Men eg undrar meg på om det ikkje er færøyveringane som kjenner seg mest heime på dette havet. Dei gamle tjøresvarte kutterane og smakkene deira gir eit pust av romantikk som vi kjenner berre frå romanlitteraturen og kanskje først og fremst Pierre Loti's fiskaforteljingar.

Dei fleste av dei norske båtane er fine som turistjakter, med lyse og trivelege lugarar, sentralvarme, varmt og kaldt vatn, bad, radio og bøker.

Men arbeidsdagen deira er lang og strid. 18 timar i døgnet, ja, ofte lenger når fisket er godt og linespelet durar og dreg stubbane ombord, tette av torsk som vore ripsbærkonglar. Då er 4-5 timars søvn det meste dei kan rekne med, og maten servert i plettane på dekket der det fell seg. Skvalping, slingring og hiving blir servert gratis til alle måltid.

Grønlandsbåtane brukar gjerne å fiske med to eller tre stubbar om gongen. Ein stubbe er ei lengd på 20 liner. Kvar line er 150 alner og har 150 krok. Dei har såleis 6 000 krok i sjøen når dei tek til å dra, — meir eller mindre torsk etter som lukka og tilhøva er.

Linene er ikkje før ombord, så susar dei nyegnde utatt over sjølvkastaren. Blåser og vimpelprydde merkestenger går over bord, medan sjøane vaskar iskalde og grønkvite langs skutesidene, og karar i brandgule oljehyre går som i ein vals bort over dei sleipe dekkka. Og når den siste lina er i sjøen, er dei ferdige til å dra den første. Slik går det, dag etter dag.

Torsken blir flekt, vaska og salta, og stuva ned i romet. Levra blir dampa og trana tappa på fat, vegna blir halden i orden og skuta skal ha sitt stell. Det er tusen ting. Dei har hendene fulle, karane.

Torsken står i tette strek på ekkoloddet. Radioen ber bod til og frå om ver og fangst og dagsens hendingar på sjøen og i land. Stueren held liv i kaffikjelen til alle døgnets tider. Og linespelet durar og dreg valutan over rekka.

Det er trøytt karar som kryp til køys mellom aktene her. Det blir ingen makelig strekk i lenestolen etter dagsens strev. Å nei, det er såre nevar og verkjande hender, det er ongelhogg så blodet sprutar, verkjefingrar og knuste negler, opprivne nevar, jod og reivar og ferdig med det. Og så er det opp att og til att.

Det er visse skribentar og kåsørar som yndar å skrive og snakke om fiskarane som om dei skulle vera i ei anna verd enn vår. Desse rølande pratmakarane med kronisk kyklopekompleks

Frå Færingebamn.

blir til berre lått og glis i messa når karane sit og augnefar kvarandre. Dei er nok ikkje kjemper, dei fleste er ikkje på langt nær utvaksne ein gong. Det er vanleg norsk ungdom av i dag. Ein skulle ikkje kunne ta dei ut mellom andre på Karl Johan. Denne fæle ungdomen som ikkje gjer anna enn å rase rundt på motorsyssel med lause lydpotter og skræmer gamle tanter med sine sprukne stemmeskiftehyl, denne sedlause og likesæle ungdomen.

Her har vi ein del av dei. Rett nok oppalne i regnver og med livsens alvor tett inn på livet, men dei har ikkje misst humøret for det, og noko slag likskap med vikingar kan eg ikkje sjå. Sume av dei er så unge at det nyttar ikkje å tenkje på Grønlands-

skjegg; men berre sjå om dei ikkje kan handgrepa og kjenner arbeidet sitt i blinde, like godt som dei fåmælte gamlekarane.

Ikkje kan ein sjå nemnande skilnad på dei innbyrdes heller, anna på håret. Ein er like vis kven som er slingremann og kven som er skipper. Skipperen er slett ikkje alltid den eldste av dei 20 karane ombord, — ikkje har han gull i lua og ikkje ser han overlegen ut, og ikkje ropar han heller. Nei, ein Grønlandsskipper er det ikkje mykje stas med, slik!

Skilnaden mellom offiserar og mannskap på fiskefloten er usynleg. Arbeidet ser ut til å gå på slump, det greider seg i sjøen, kunne ein tru. Men spør om der er orden og disiplin ombord. Det er berre befalet på sjukehusa som kan vise maken! Kvar mann veit kva han skal gjere, og set si ære i å gjere det best. Ingen treng rope til han om det. Slik er det.

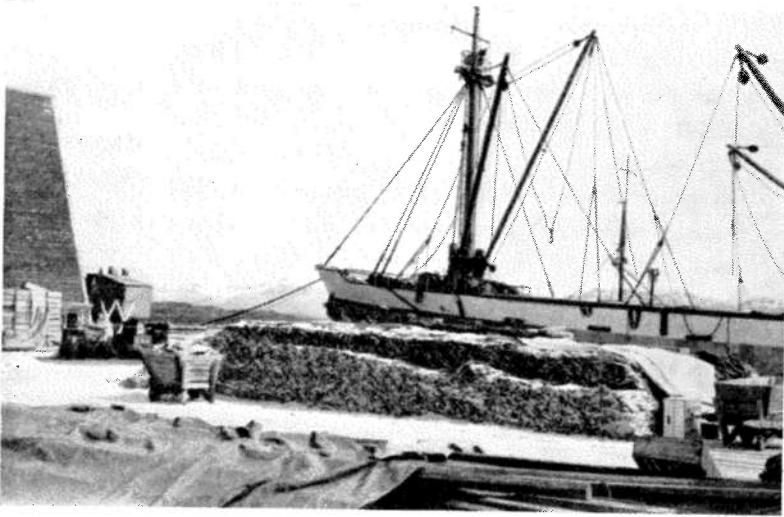
Slik var det i land ein gong også. Akkja.

Det er eit teamwork frå øvst til nedst som i alle fall eg ikkje har set maken til andre stader. Og nettopp dette sjølvsgade samarbeidet som slekt og venskap har styrkt gjennom fleire ettleider, det trur eg er grunnen til den sereigne atmosfæren ombord i desse båtane, og at dei greier seg så godt både i storm og stille. Sanneleg om eg trur mange av dei små båtane ville kome seg korkje fram eller tilbake, var det ikkje for det at båt og mannskap så å seie er ein kropp og ein tanke.

Ungdomen på fiskefloten vår har, som sagt, generasjonars samarbeidstame i seg. Dei har den gamle ærekjensle for arbeidet sitt, den ubrytande solidariteten som no meir og meir glir over i klikk-egoisme. Aldri har eg set dette demonstrert så overtydande som på fiskefeltet ved Vest-Grønland.

Sume seier at dei har havet i blodet. Åja, det har vore sagt så mykje vemodig vakkert og poetisk om dette. Eg veit ikkje kva dei har i blodet og det same kan det vere; men eg veit at mange av dei likar sjøen og trivst med arbeidet sitt. Og stolte av yrket er dei alle.

Alle? Ånei, det ville vere for mykje forlangt. Der er dei som forbannar heile leiken med eit inderleg mørkt alvor. Og går ut igjen på neste tur.

Frå Færingebamn.

Slik er det.

Men ikkje alle går ut igjen. Vi skal legge merke til at vi har ei 3-4 færøyveringar på mest kvar einaste norsk Grønlandsbåt. Bygder som før hadde mange fiskarar, har ikkje ein einaste i dag. Det er vel berre rimeleg at sume tenkjer som slik, at det må vere betre å ta seg jobb på mjølkebåten og kome heim til kjæringa kvar onsdag og laurdagskveld i staden for å ligge og fryse på fingrane borti Davisstrøtet heile sommaren og i beste fall få eit par dagar heime mellom turane — og tene det same! Det kostar akkurat 100 tonn fisk å vitje kjæringa mellom to Grønlandsturar. Det er det sjølvsagt verdt, men like vel, — når skatten er slik som han er.

Her ligg framtidsproblema for norsk havfiske. Meir innfløkt er det ikkje. Men der skal vere mange *men* både når det gjeld klippfisk og salting og vraking.

Men året går. Grønlands-året er frå april til ut i oktober. Då fer Grønlandsfiskarane heim, gjerne to eller flere i fylgje. Det er koseleg å ha fylgje, serleg over Nord-Atlanteren haustatida.

Når dei stemner inn til Ålesund, er det som spaninga frå fiskefeltet grip heile byen. Alle må vite korleis det har gått, som om dei er parthavarar og skal ha presentar, kvar mann. Gleda over godt resultat er vaskeekte, og sorga med, når det har hendt ei ulukke og flagget heng på halv stong.

Velkomne er dei. Den første snøen helsar dei. Det regner og det bles når dei stemner inn Breisundet. Men heimane helsar dei med røyk frå pipene, og minnet om fjerne somrar yngjer opp att dei bleike haustfargane og får landet til å smile.

Lat det berre regne. Slik var veret då dei reiste i vår. Sturtregn og spillevatn. Det er pålitande ver. Aprilver.

Sunnmøre i april. Nokre tunglasta isskrapa skuter med utkikstønne i mastetoppen og radarskjerm på rorhustaket sig inn til sjøbudkaiene med glade raut i fløytene. Dei kjem frå Vesterisen, der dei så vidt har berga seg or knipetaket som isen hadde fått på dei. Heila landet fylgde den spanande kampen gjennom kringkasting og aviser. No kom dei heim for å levere fangsten og gjere klart til torskefisket på Vest-Grønland. Dei hadde vorte mykje hefte av isen, måtte ta natta til hjelp for å kome seg i veg att. Slik for dei i år. Og no langt uti oktober kom dei att, hivande og hoggande gjennom uveret.

Stundom kjem dei ikkje att. Stundom blir dei for alltid. Dei bleiv, seier folk.

Men fiskarane går ut igjen, anten det er festjubel som brusar mot dei etter ærerik innsats, eller det er kyrkjeklokka som lyser fred over blivne kameratar.

Ingeniør i polarstrøkene

Av

Kristoffer Dannevig.

I mars 1949 var jeg endelig på vei til Alaska. En amerikansk ingeniør kom på sin reise fra Los Angeles gjennom Everett, Washington, hvor jeg arbeidet, og skulle bile opp til Anchorage for å overta en stilling ved Alaska Airlines. Han reiste alene og hadde ikke noe i mot å få følge opp Alaska Highway som først et år tidligere var blitt åpnet for siviltrafikk og ennå kunne by på overraskelser.

Turen til Alaska tok oss 9 dager og gikk først fra Seattle til Kingsgate, en grensestasjon i Canada. Derfra fortsatte vi gjennom Edmonton til Dawson Creek hvor den egentlige Alaska Highway begynner.

Reisen i seg selv er en begivenhet og naturen er storslagen. Vi kjørte i timevis uten å si et ord til hverandre — bare nøt kontakten med storskogen og ensomheten. Vi passerte mange strøk kjent fra «pionérlitteraturen», hvor pelsjegerne og gullgraverne levet sitt barske liv og hvor elven da var den naturlige hovedvei.

Det var ikke svært mange biler vi traff på denne turen, men nå for tiden er veien trafikert av tusener av kjøretøyer hvert år, og vedlikeholdet er utmerket, såvel sommer som vinter.

Anchorage er vel den byen i Alaska som har grodd sterkest i etterkrigstiden, men den hadde fremdeles få innbyggere da jeg ankom i '49. Byen er en blanding av gammelt og nytt, og som i pionérdagene var det barene som dominerte bybildet.

Men jeg var mest interessert i å få noe å gjøre da turen opp

hadde slukt nesten alle mine kontanter. Med de få dollarne vi hadde igjen, skulle vi klare oss i 14 dager inntil min venn fikk sin første lønning. Vi fikk gudskjelov kreditt på hotellet idet resepsjonisten var av norsk avstamning. Det var svært mange som reiste til Alaska på lykke og fromme uten tilstrekkelig penge-midler, og ikke alle var like heldige som oss.

Jeg begynte straks å søke jobb, men det viste seg ikke å være så helt enkelt. Byggesesongen var ennå ikke begynt, og det ble stadig de samme svar: «kom igjen om en måned», eller «vi ansetter alle våre ingeniører fra hovedkontoret i Seattle», etc. Til slutt gikk jeg ut til luftforsvarets forlegning hvor jeg fikk «lokal» ansettelse i bygningsvedlikeholdet. Den eneste mulighet for en ikke-statsborger til å få arbeide ved «siviltjenesten», var å bli ansatt utenfor USA, og Alaska er jo fremdeles bare territorium.

Her i Anchorage hadde jeg fornøyelsen av å treffe igjen gamle kjente og å gjøre nye bekjentskaper. Hos oberst Bernt Balchen som var kalt tilbake til USA for å overta ledelsen av 10th Resque Squadron, traff jeg blant andre forfatteren Helge Ingstad. Han var da på gjennomreise til Anaktuvuk-passet hvor han skulle tilbringe et år sammen med innlandeskimoene. Hans Siewers som på Grønland under krigen tilbakela atskillige mil med hundeslede, var også blant dem jeg dumpet borti.

De neste to årene ble en lærerik tid. Jeg reiste meget i arktiske og subarktiske strøk, og fikk rikelig anledning til å studere skader på temporære og permanente bygninger, forårsaket av frost og telehivninger.

Fundamenteringsproblemene i Alaska er svært varierende, og her støtte jeg for første gang på «permafrost» eller permanent frossen grunn.

I permafrostområdene, hvor den midlere årstemperatur i alminnelighet er under 0 grader C, varierer dette permanent frosne lag fra ca. 1 meter tykkelse opp til flere hundre meter. Det «aktive» lag eller det lag som tiner hver sommer, varierer også i dybde etter temperaturforholdene og grunnens beskaffenhet. Det kan i enkelte tilfeller hvor jordsmonnet er dekket av isolerende mose, være av tykkelse på bare noen få centimeter.

Kristoffer Dannevig.

Det er helt utrolig hvor mye gjørme man kan fremkalle på kort tid hvis dette isoleringslag blir ødelagt av trafikk, og solens stråler og smeltevannet får et angrepspunkt i den underliggende frosne jord. Følgelig er en av grunnreglene i tundraområdene å holde konstruksjonsmaskineri borte fra byggeområdet inntil et beskyttende lag av grus er plasert.

Det er skrevet svært lite om byggearbeider i Arktis, og det vesentlige som foreligger, er i form av artikler. En del er bygget på russiske erfaringer i Sibir og en del på våre egne erfaringer i Alaska og på Grønland under og etter den siste krig. Meget står igjen før vi kan si fullt ut å mestre dette felt, og der drives da også i våre dager en intens forskning på området.

Det benyttes i hovedtrekkene to metoder for bygging på permafrost, den aktive og den passive metode.

Den aktive metode går ut på å føre fundamentene så langt ned i permafrosten at varmen fra solen eller fra bygningen ikke får invirkning på bæreevnen. Peler f. eks. i borede hull eller drevet ned i damptinet grunn, hører til denne kategori.

Den passive metode går ut på å dekke det uforstyrrede terreng med fyllmaterialer, slik at det opprinnelige jordsmonn forblir frosset hele året rundt. Veier, og bygninger med god ventilasjon under gulvet, blir ofte bygget etter dette prinsipp.

Men oppholdet i Alaska var interessant på mange andre måter

enn i rent ingeniørmessig henseende. Jeg fikk flere ganger oppleve at verden ikke er så stor. En dag fant jeg f. eks. en norsk tiøre på gaten, og sjansene til det skulle man tro var forholdsvis små.

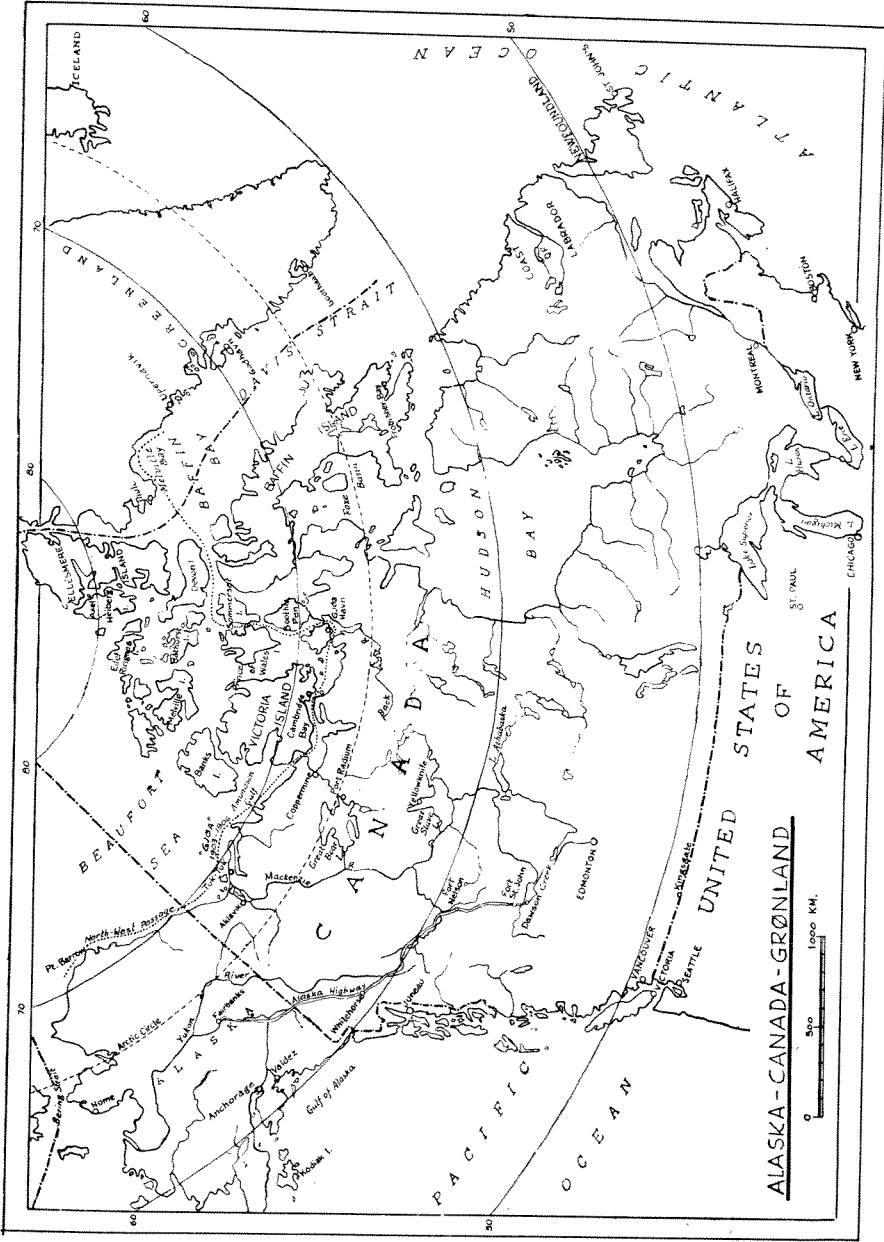
En av mine eskimovenner i Anchorage var George Agupugh, tegner og forfatter. Han laget pennetegninger på rensdyrskinn som han garvet etter sin egen hemmelige oppskrift, og motivet for hans tegninger var fra eskimoenes liv. Hans forfatterskap begrenset seg til et lite tynt hefte trykt på engelsk og rikt illustrert med egne tegninger. Det omhandlet også eskimoenes liv, og han hadde håpet at heftet kunne blitt et lite tillegg til pensum i folkeskolen.

En dag jeg gikk bortover hovedgaten i Anchorage, fikk jeg se George i sin flotte parka og ropte på ham. Imidlertid viste det seg å være en for meg ukjent eskimo. Jeg unnskyldte meg og sa at jeg trodde det var George Agupugh. Det viste seg da at de var gamle venner fra Nome. Vi kom i prat, han snakket utmerket engelsk, og etter et par minutters samtale, kom han med det overraskende spørsmål på mitt morsmål: Er De norsk? Jeg måtte da bekjenne det, og da jeg forbauset spurte hvor han hadde lært norsk, forklarte han at han i sin tid hadde vært i tjeneste hos en norsk misjonær i Alaska.

Slik møtte jeg Robert Mayokok. Han var da kommet fra Nome med utskårne saker av hvalrosstann etc., som han hadde i kommisjon for venner og bekjente. Det gikk ikke så bra det året. Etter at han hadde betalt alle sine utgifter, var han blank. Sist jeg hørte fra ham, hadde han nyhetssendingen på eskimoisk over en av de lokale radiostasjoner i Anchorage.

Mitt arbeid brakte meg rundt i hele Alaska og ikke alltid i egenskap av ingeniør. En avdeling av vårt kontor hadde som oppgave å bekjempe myggplagen i de bebyggede distrikter. Den medisinske avdeling i Hæren, Flyvåpenet samt Helsedepartementet deltok også i dette program, men vårt kontor hadde den rent praktiske del av oppgaven.

Vi fikk overlatt et to-motors fly av den kjente DC-3 typen. Et en-toms rør med huller i ble montert under vingene på flyet,

og to aluminiumstanker store nok til to timers sprøyting, ble installert inne i cabinen. Pumper og kontrollknapper utgjorde resten av utstyret. Tankene ble fylt med DDT oppløst i tynn dieselolje, og vi var så klar til aksjon. Vi brukte kart hvor det var inntegnet parallelle linjer til rettleiding under flyvningen, og avstanden mellom disse flylinjer, flyhøyden og pumpenes kapasitet var beregnet til å gi en bestemt dekning av «myggolje».

Til å begynne med deltok jeg som mannskap, men da sjefen senere ble syk, fikk jeg anledning til å overta operasjonen for en tid. Vi måtte passe på å følge terrenget mest mulig for å gi en jevn dekning. Men flyverne tok dette som ren sport og fløy så lavt, at vi et par ganger måtte plukke løv ut av riggen under vingene etter endt misjon. Rett som det var ble kontrolltårnet ringt opp av personer som hadde sett «fly i brann» forsvinne bak åskammen, og jeg vil medgi at det kunne se stygt ut når solen skinte på det «røykteppet» vi hadde hengende etter oss.

Det var også litt av en oppgave å betjene kontrollen til de elektriske pumpene. For selv om vi var meget populære hvor vi kom for å holde myggen under kontroll, så hendte det allikevel at husmødre med hvitvasken hengende på snorene var mindre henrykt når den gulaktige tåke dalte ned over lakener og annet. Vi måtte derfor passe på å «kutte» når vi så klesvask. Dessuten måtte vi kutte over fiskevann av betydning.

Slik gikk to år med forskjelligartet arbeid. I løpet av denne tiden lærte jeg både offiserer og mannskap i det amerikanske flyvåpen å kjenne, og samarbeidet med dem var en fornøyelse.

Imidlertid hadde jeg spart opp to måneders ferie og bestemte meg for å ta en tur til Statene.

Tidlig på våren 1951 kjørte jeg fra Anchorage til Valdez, en liten by på vestkysten som hadde båtforbindelse med Seattle. I Valdez tok jeg bilen ombord i S/S Denali som går i fast rute på kysten, og la ut på en 5 dagers tur sørover gjennom skjærgården på Alaskas vestkyst.

Der var mange trange sund, og godt var det at vi hadde radar, for været var ikke alltid det beste. Det var morsomt å se fiskerbyene langs kysten som minnet svært om Norge, rent bortsett

Alaska-eskimoer.

fra de indianske totem-pelene som man kunne skimte her og der. Etter ankomsten til Seattle fikk jeg bilen grundig ettersett før jeg la ut på ferden videre ned langs vestkysten av Statene til San Francisco og Los Angeles.

I Los Angeles traff jeg en eskimo som hadde gjort en eien-
domelig karriere. Han het Ray Mala og kom fra Nome. Han
kjente godt både Agupugh og Mayokok og var glad for å få
friske hilsener nordfra. I sin tid hadde han hatt hovedrollen i
en eskimofilm fra Alaska innspilt av 20th Century Fox, og da
filmselskapet dro sørover, reiste han med. Nå er han annen-
fotograf i Hollywood og så ut til å trives bra.

Fra Los Angeles gikk så turen over det amerikanske kontinent
til Washington, D. C. som var mitt foreløpige bestemmelsessted.

GRØNLAND

Imidlertid var det i New York ting skulle hende som igjen
forandret mine planer.

Jeg besøkte her Severud-Elstad-Krueger som er byggetekniske

konsulenter og har en rekke ekstraordinære konstruksjoner å vise tilbake på. Firmaet er grunnlagt av bergenseren Fred N. Severud som forøvrig er en bror av komponisten. De hadde nettopp fått i oppdrag å være konsulenter for et stort arbeid i polarområdene. Da de også skulle ha byggetilsynet, trengte de å ansette flere ingeniører, og jeg ble da knyttet til staben som sjefsinspektør. Arbeidet var bedre betalt enn det jeg hadde i Alaska, så jeg tok det ikke for høytidelig at det ble holdt hemmelig for meg hvor i polarområdet arbeidet skulle foregå.

Jeg hadde 14 dagers oppsigelse i min stilling i Anchorage, så jeg tok øyeblikkelig fly nordover igjen, sa opp min stilling, og tilbrakte de foreskrevne 14 dager der, hvoretter jeg fløy tilbake til New York.

Etter alt i alt ca. 3 uker var jeg igjen på vingene nordover til et sted som skulle vise seg å være den senere så omtalte Thule flybase på Grønland. Den ligger på mellom 76 og 77 grader nord og er nærmeste nabo til den danske koloni og eskimokolonien Thule som jo er meget godt kjent i polarforskningens historie. Imidlertid er det vel få som ante den militære betydning stedet skulle få.

Det var ikke meget der inne i bukta da vi kom, bare noen få bygninger fra tidligere tid, og disse ble fort fylt til trengsel.

Den danske Grønlandskommisjon ble etterhvert bekymret for hvorledes denne nye form for sivilisasjon ville influere på Thule-eskimoene, og for å bevare stammen og dens livsform, ble det senere besluttet å flytte boplassen lengre nord til nye jaktmarker hvor de uten tvil vil kunne føre et lykkeligere liv etter sin standard.

I ledige stunder fikk vi anledning til å besøke våre venner i den nærliggende bebyggelse. Her traff jeg da også en dag gamle Ootah, en av de eskimoer som hadde ledsaget Peary på hans erobningsferd til Nordpolen i 1909. Da min danske venn «Trigger», elektrikerens henviste til denne bedrift, nikket og smilte han og pekte på et avisutklipp han hadde på veggen av Peary med ledsagere på Nordpolen. Nå er Ootah død og var, såvidt jeg vet, den siste gjenlevende av denne berømte polarfarergruppe.

Der er så vidt få steder av betydning i polarstrøkene at man gjerne treffer på en del av de gamle «travere» et eller annet sted. Sir Hubert Wilkins kom innom på en snarvisitt, likeså den franske forsker P.-E. Victor. Dr. Kåre Rodahl var her også på gjennomreise i forbindelse med den flytende isøy T-3.

Bent Balchen er alltid velsett i disse egner — bestandig smilende og grei. Det var kar som kulden ikke bet på. Når vi frøs i vårt arktiske utstyr, så han ut til å føle seg helt komfortabel i sin Air Force uniform . . .

Sjefsingeninøren fra vårt firma var P. J. Lindstrom. Han hadde stått for beregningene av hangarer, fundamenter, og alt arbeid som krevet bygningsingeniør, og reiste selv nordover for å overvåke oppførelsen i den første vanskelige tid.

Det forberedende arbeid skred fremover. Utpå våren ventet vi flere konvoier med stål, sement og andre byggematerialer, samt maskineri, og alt måtte være ferdig til å ta imot utstyret. Landingsområde måtte utbygges for lagring av maskineri og byggematerialer, veier bygges og leir etableres for det store innrykk av arbeidere som var ventet med konvoien. En del maskineri var allerede fløyet inn for dette formål, og det i seg selv var en hel liten operasjon.

Konvoien som gikk ut fra havner på østkysten av USA var nok litt bedre utstyrt enn de fangstgrupper og polarfarere som hadde utfordret drivisen i Baffinbukta og Melvillebukta. Der var skip av alle typer og størrelser, fra små landingsfartøyer til skip av Liberty-klassen. Til og med en spesialbygget brygge ble slept opp til Thule hvor den så ble permanent installert på stålrør fylt med betong og jekket opp til en posisjon vel over vannflaten. Både isbrytere og helikoptere fulgte med konvoien til hjelp for navigeringen, men isen var allikevel ikke lett å forsere. Som så mange ganger før i historien måtte mennesket vente til naturkreftene fant det for godt å åpne passasjen nordover. Imidlertid skapte forsinkelsen ingen uoverkommelige vanskeligheter for oss på byggeplassen.

Da skipene kom — i en slik mengde at enkelte i sin begeistring sammenliknet det med landingsoperasjonen i Normandie — var

vi ferdige til å ta imot dem, og det var da en fryd å se hvor bra alt klaffet.

Det kunne skrives atskillig om dette gigantiske arbeid med anlegget av Thule flybase — den første store invasjon av de arktiske områder med henblikk på permanent opphold. Samarbeidet mellom US Armed Forces og de sivile var meget bra, og den timeplan som var satt opp for de forskjellige grupper, holdt utmerket. Konstruksjonssesongen i polarområdene er meget kort hva utendørsarbeide angår, og utallige bygninger måtte oppføres for å skaffe husrom og arbeidsområde for den overvintrende gruppe.

Min jobb som inspektør var, sammen med mine assistenter, å overvåke alt fundamenteringsarbeid og oppførelsen av alle stål-, betong- og trekonstruksjoner og påse at spesifikasjonene ble fulgt. Lindstrom var tilstede for å lede S-E-K gruppen og for å foreta nødvendige forandringer i konstruksjonene ettersom forholdene tilsa det. Dessuten var det atskillige nykonstruksjoner som måtte utføres på stedet. Arbeidet var faktisk å bygge en hel by for flere tusen mann. Hva det innebærer er vann, kloakk, elektrisitet, kirke, sykehus, teater, messer, boliger, hangarer, flyplass, kommunikasjoner og meget annet, og krevet atskillige spesialfelter.

Av særlig interesse kan nevnes at vi bygget en radiomast på ca. 400 meter hvilken er en av de største i verden.

Det første året overvintret jeg i Thule for å ivareta mitt firmas interesser. Vi hadde ofte temperaturer under -40 grader C, og plutselige stormer hørte til dagens orden. Det hendte at vind og snedrift på kort tid gjorde det umulig å ferdes med bil på veiene, og vi måtte søke ly i nærmeste bygning. Vinden kom da gjerne feiende ned innlandsisen og kunne nå en fantastisk styrke. En gang var vinden så kraftig at våre vindmålere blåste i filler, og det skal det en god orkan til å greie.

I november 1952 fikk vi være vitne til en epokegjørende begivenhet. Den første trans-arktiske passasjerflyging ble gjennomført av et SAS-fly med blant annet Bess og Bernt Balchen og Riiser-Larsen ombord. Det var litt av en opplevelse for oss i den lille fremmøtte skandinaviske koloni å treffe våre landsmenn,

og kunne sende friske hilsener til dem der hjemme i gamlelandet — bare 9 flytimer unna. Det var også en tilfredsstillelse å vite at vi på vårt felt hadde ydet bidrag til denne historiske begivenhet.

Etter omtrent 1½ år reiste jeg en tur til Norge og vendte deretter ikke tilbake til Thule-prosjektet.

CANADA

Jeg var imidlertid ikke ferdig med det arktiske.

En dag ringte Lindstrom opp — jeg var da i Washington D.C. — og spurte om jeg var klar til en ny periode i forbindelse med et nytt prosjekt i polarområdene, og ikke lenge etter var jeg atter på vei til det kolde nord. Lindstrom hadde allerede tilbrakt et par måneder nordpå for å få oversikt over forholdene og tilrettelegge arbeidet fra konstruksjonsmessig standpunkt. Han gikk ikke av veien for en telttur ut i ødemarken på vinterstid, men som han sa: nå var det på tide vi yngre tok over.

Vi skulle bygge en ny radarlinje, populært kalt «DEW Line» som er en forkortelse for «Distant Early Warning». Den går nord for den arktiske sirkel fra Beringstredet i vest til Baffinbukta i øst — tvers over Alaska og Canada, og er i sin helhet ca. 5000 km lang.

Linjen var av praktiske hensyn oppdelt i tre sektorer, og den sentrale sektor som strakte seg fra Alaskas grense og østover langs nordvestpassasjen, godt og vel distansen Lindesnes—Nordkapp, ble mitt arbeidsfelt. Jeg måtte stadig være på farten, og tilbrakte det første året flere hundre timer i luften over de endeløse arktiske områder.

Anlegget bygges for US Air Force med Western Electric Company som hovedkontraktør. Severud-Elstad-Krueger ble engasjert som byggetekniske konsulenter for hele linjen. Imidlertid utføres byggearbeidene av canadiere i det canadiske området, og flyselskapene som har transportkontraktene er også canadiske.

Så i mars 1955 gjorde jeg meg i stand til min første tur nord-

over til DEW-linjen. Vi skulle starte fra Edmonton flyplass i Canada ved midnattstid. Temperaturen var omkring frysepunktet, og det snedde ganske tett. Vårt fly var en av de kjempestore C-124 Globemasters, som skulle frakte konstruksjonsmaterieill for vårt angrep på den stivfrosne tundraen.

I snefokket og i det svake lyset på plassen så flyet muligens enda større ut enn det ville ha gjort i dagslys. Jeg gikk bort til nesen på maskinen hvor jeg så en stige som var satt opp til en luke i bunnen, ca. to meter over marken. Jeg klatret opp og befant meg i et virvar av spanter og elektriske kabler, og fortsatte så opp et skråplan som ledet inn til en kjempehall full av tungt maskineri. På min vei opp fra luken hadde jeg passert en to tonns bil og strevet nå med å komme klar en lastebil som jeg visste veide 10 tonn. Der var også en del annet utstyr som veide noen tonn, og alt var forsvarlig ankret med solide kjettinger. Dette skulle altså opp i luften. Jeg følte meg temmelig ubehagelig berørt, men fant meg en plass i virvaret og satt og ventet.

Om en liten stund kom en del karer i kjeledresser opp luken. De vinket og smilte til meg og fortsatte å klatre oppetter veggen og forsvant gjennom en luke i gulvet på førerkabinen ca. 4 meter høyere oppe. Flyet så ut som et fantastisk hus på flere etasjer.

Om en stund kom sjefsflyveren ned igjen og gikk gjennom hele flyet og forsikret seg om at alt var i orden. Jeg fikk en prat med ham og følte meg straks bedre til mote. Det var nok ikke hans første tur kunne jeg forstå.

Motorene ble startet og den rutinemessige oppvarmingen og checking tok sin tid, men omsider var vi da ferdige med alle forberedelser. Motorene brølte noe aldeles forferdelig, bremsene ble sluppet og vi startet med et rykk. Fortere og fortere gikk det, men vi var enda solid nede på bakken kunne jeg føle. Jeg skulte bort på den 10-tonns lastebilen der jeg satt, med et godt tak med hendene på begge sider av setet. Vi hadde nå passert det kritiske punkt på startbanen, og hva så? Jeg merket plutselig at jeg satt og løftet på setet, et ubevisst forsøk på å hjelpe til med å få flyet av bakken. Det må ha hjulpet, for sannelig

Hundespannet er fremdeles i bruk.

der var vi i luften, og kort etter forsvant de siste lysene på rullebanen. Halen hang litt, men vi fløy da, og det var hovedsaken.

Jeg fant frem soveposen, som er viktigere enn noe annet på reiser i det arktiske og må bringes med på alle flyturer. Jeg rullet den ut, og eter en stunds forløp begynte jeg å føle meg hjemme. Imidlertid varte det ikke lenge før mine tanker igjen vendte tilbake til det 10 tonns uhyret ved min side. Luften begynte å bli urolig, og det tungtlastede flyet fikk av og til et kraftig sjokk. Verre og verre ble det. Når vi kom inn i et lufthull og dumpet nedover uhyggelig lenge, skottet jeg mistenksomt bort på min tunge sidekamerat og ventet å se bilen forsvinne gjennom gulvet når det uunngåelige støtet kom med den oppadgående luftstrøm. Lufthulldumpingen fortsatte time etter time, og det ble ikke rart med søvnen for meg.

Omsider lysnet det av dag, og vi kom frem til vår arktiske leir i strålende sol og bitende kulde. Rullebanen som var laget i stand for oss på isen, var jevn og fin så landingen foregikk nesten umerkbart.

Jeg ble innlosjert i et telt som skulle bli mitt hovedkvarter for mange måneder fremover. Der var et gulv av finér, og sneen var måket opp rundt teltet så det var godt og lunt der inne. To senger, en vaskeservant og et bord av pakk-kasser utgjorde møblementet.

Det var morsomt å hilse på disse karene som var de første til å etablere leir her ute i ødemarken. De fleste av dem var «oldtimere» i Canadas villmark. Noen var fangstmenn, noen førere for jakt- og fiskepartier og andre igjen hadde funnet seg en grube av et eller annet slag og trengte penger for driften. Mange var fullblods eventyrere og tok til villmarken der nord som gåsa til vannet.

Det sier seg selv at det er et kjempemessig arbeide å etablere stasjoner ute i villmarken hundrevis av kilometer fra nærmeste bebodde områder over treløse tundrastrekninger. Vår første oppgave var å undersøke grunnforholdene og bestemme fundamenteringstypene, videre å undersøke mulige forekomster av grus for veibygging og betong. Dette er vanskelig nok om sommeren i disse områder, og når så temperaturen går under minus 40° C og den snedekte marken er hard som bein, kan man lett danne seg et bilde av situasjonen. Disse undersøkelsene måtte foretas ved hver stasjon.

Senere ble det et utall av problemer å løse etterhvert som arbeidet skred frem. Til å begynne med hadde vi ingen fast radioforbindelse sørover, så vi måtte holde oss til et par av canadiernes eldre anlegg. Et av dem var ved Cambridge Bay.

I Cambridge Bay fantes det en liten fastboende gruppe eskimoer, et par prester, et handelshus tilhørende det flere hundre år gamle Hudson's Bay Company, og et par av de så kjente «redcoats» fra det ridende canadiske politi. Disse konstablene patruljerer de endeløse områdene omkring Nordvestpassasjen, med hundespann om vinteren og motorbåt om sommeren. Der var ingen fastboende her da Roald Amundsen i 1905 forsøkte å forsere denne fjorden, etter at han tidligere vellykket hadde passert flaskehalsen i Nordvestpassasjen, og var på vei mot Alaska.

En av de mer kjente skikkelser i det nåværende Cambridge

Bay, er L. A. Learmonth. Han har i mange år vært knyttet til Hudson's Bay Co., hvor han begynte som læregutt i 1911 og ble til han gikk av med pensjon i 1955. Han forlot da Cambridge Bay, men allerede året etter reiste han tilbake. Han hadde vært så lenge der nord at han var blitt ett med dette barske landet. Han er en av dem som i sin tid forsøkte å klarlegge Franklinekspedisjonens skjebne ved selv å følge den ruten som mannskapet på skutene Erebus og Terror antas å ha tatt, etterat de forlot skipene som var fastfrosset i isen.

Av andre interessante trekk ved Cambridge Bay kan nevnes at Roald Amundsens skute «Maud» er stedt til hvile der. Noen år etter at Hudson's Bay Co. hadde kjøpt den for pelstransport og skiftet navnet til «Bay Maud», sprang den lekk og ble tauet over til stranden i nærheten av politistasjonen hvor den sank. Ved lavvann ligger dekket i vannlinjen, men alt av tre og jern som eskimoene har funnet anvendelse for, er fjernet, og bare det som er beskyttet av det iskolde arktiske vann, er tilbake. Når vi flyr over vraket, kan vi tydelig se det karakteristiske butte omriss av skroget. Før båten sank, fjernet imidlertid Hudson's Bay Co. alt av betydning, og skipsrattet ble overlatt til Den Norske Klubb i Winnipeg.

Flere steder i Canada som har duft av gammel polarhistorie over seg, er blitt merket av sivilisasjonen. Primitive flyplasser er blitt bygget, hvor vi mangen gang landet på våre streiftog ut i ødemarken. Av slike steder kan nevnes Coppermine, Tuk Tuk og Aklavik.

Aklavik ligger ved den mektige Mackenzie-elven som munner ut her med rekved og sørpe. Det er et ganske stort sted med ca. 800 innbyggere, vesentlig indianske pelsjegere og eskimoer som møtes på grensen mellom skog og tundra. Dette samfunnet er i disse dager på flyttfot til et sted ca. 40 km øst for den nåværende bebyggelse. Grunnen er at bygningene stadig synker, idet varmen fra husene trenger ned dypere enn fundamenteringen og tiner jordmonnet som har vært i frosset tilstand i tusener av år. Disse jordarter har i ufrosset tilstand praktisk talt ingen bæreevne, og de forandrede temperaturforhold er en av grunnene

til flyttingen, som påfører Staten en utgift på flere millioner dollar. Andre grunner er stedets mangel på utvidelsesmuligheter og vanskelighetene med kloakkanlegg for en økende bebyggelse.

Fra Aklavik og andre trakter i Nord-Canada kommer det stadig eskimoer som ønsker arbeide på DEW-linjen, og en hel del blir ansatt. Det er ganske rart å se hvordan de tilpasser seg forholdene. Noen arbeider som snekkere, andre som mekanikere og igjen andre som sjåfører og bulldozer-operatører. De er flinke og villige hvis de blir ledet på rette måten. Men til visse tider, når større eskimofestligheter er i anmarsj eller jakten begynner, er de vanskelige å holde i arbeid.

For å kunne komme fra stasjon til stasjon oppe på «linjen» er vi naturligvis avhengig av flytransport, og til dette ble det den første tiden i stor utstrekning brukt småfly. Typene var Cessnas, Otter, Beaver, Norsman m. fl., og flyverne var gamle «bushpilots» som var vant til hard kjøring i snestorm og kulde. Ernie Boffa fra Yellow-Knive var en av de mer kjente, og Dan Violette, «The Flying Preacher» fra Aklavik en annen. Den slags karer setter preg på livet der nord — ikke minst ved sitt gode humør. Dan har fått denne moderne betegnelse fordi han halve året reiser rundt og preker for eskimoene, mens han resten av året livnærer seg og sin familie som bushpilot.

Det ble benyttet flyselskaper som normalt arbeidet under lignende forhold som vi hadde om vinteren, og disse tok det ikke alltid så nøye med landingsplasser. Imidlertid har flyverne stor respekt for de mektige vidder og tar alle forholdsregler. De er ikke hva man etter omstendighetene kunne kalle uforsiktige.

La oss ta for oss situasjonen som den var det første året i begynnelsen av prosjektet. Avstanden mellom de faste bolig-samfunn vi kunne dra nytte av, var som fra Oslo til Trondheim og tildels meget lenger. Mellom disse stedene er der svære strekninger med tusener av små innsjøer og myrer, og skoggrensen går atskillig lenger syd. Landet er lavt med svakt bølgende tundra og med få landemerker for kontaktflyvning. Om vinteren er landskapet et endeløst is- og sneteppe. For øvrig er disse områdene så nær den magnetiske nordpol at kompasset er upålitelig for

navigasjon, og uten regelmessig værvarsling var det aldri godt å si hva vi ville treffe på under flyvningen.

Tåken var vår værste fiende. Den kom gjerne rullende inn som en vegg, lett synlig ute i horisonten. Men den kunne komme kvikt, og var vi da i luften, var det alltid spennende om vi skulle klare landingen. Det hendte et par ganger at vi vant kappløpet med bare noen minutter før tåken dekket alt. For småflyene var også isdannelse på vinger og propeller en stor fare da de ikke hadde midler til å hindre denslags. En av ulykkene der oppe som krevet to menneskeliv, må nok tilskrives nedising. De større fly har midler til å fjerne eller motvirke denne isdannelse og kan følgelig fly under ugunstige værforhold. Småflyene har derimot den fordel at de ikke trenger så stor landingsplass, og slik var de også bedre skikket til vårt arbeid. Hvis de kom ut for storm, kunne de derfor lande på et vann og bli der til været bedret seg. Slapp de opp for bensin, kunne de gå ned i villmarken og vente på hjelp. Noen storstilet ettersøkning ble følgelig ikke satt i gang før et par dager etter at flyet var savnet.

I mitt område havarerte atskillige fly det første året. Seks av crashene ble slått stort i avisene, og alt i alt gikk 12 menneskeliv tapt. Men bare ett av disse fatale crash gjaldt det man kan kalle småfly.

*

Selv om vi nå har mange slags tekniske hjelpemidler til vår rådighet, er alle ekspedisjoner i arktiske egne fremdeles forbundet med farer. Og de krever folk med spesialkunnskaper. Arktisk ingeniørarbeid er et ungt felt og må ennå karakteriseres som pionérbearbeid.

Jeg skriver dette under mitt arbeid på DEW-linjen — etsteds ved nordvestpassasjen nær Gjøahavn hvor Roald Amundsen holdt til for ca. 50 år siden. Jeg ser ut av vinduet og får øye på en eskimo som behendig skjøtter sitt arbeid som traktorkjører. Tidene har forandret seg. Sivilisasjonen har rykket inn i den endeløse villmarken der nord, ennå bare som en begynnelse, men en aktivitet vil trekke andre etter.

Litt om ismarkenes konge

Av

Schjølberg Nilsen.

Isbjørnen er en lunefull fyr, man vet aldri hva den vil finne på. Som oftest stikker den av når farten av mennesket river for ille i nesen. Men ikke alltid.

Jeg husker en minneverdig 17. mai-fest i Myggbukta 1940. Vi var kommet inn til «hovedstaden» etter måneders fravær ute på fangstfeltene, gale etter nyheter om krigen hjemme i Norge. Det ble selvfølgelig en hei-dundrende polarfest. Vi hadde intet «Pol» innen rekkevidde, men en ekte polarsats hadde stått og godgjort seg i lengere tid og det ble sterk vare. Det hendte mye den aftenen, men bjørnejakten rett opp i husveggen var vel det minneverdigste.

Bamsen ble oppdaget på en odde, knappe 100 meter utenfor stasjonen. Den sto oppreist på bakbenene som en annen støtte, og stirret hypnotisert opp mot stasjonen hvor det var et svare liv, det ljomet av sang og musikk, akkompagnert av hylene fra 60 sledehunder, som sto tjoret i kjettinger rundt på tunet. To mann strøk utover for å se litt nærmere på bamsen. Den ene hadde tre hunder med seg, den andre tok riflen. Bjørnen bestemte seg og kom rett imot. Den vørte ikke hundene som danset krigsdans rundt den og var temmelig pågående. Det var vanskelig å skyte for hundene var allesteder. På 30 meters hold fikk den et bogskudd og stupte i bakken, men et øyeblikk etter var den på benene igjen, føyset vekk hundene og fortsatte rett opp mot jegeren. Det så nifst ut, for nå visste vi at det bare ble tid til ett

Et sjeldent flott eksemplar av en isbjørn. (Fot. S. Richter.)

skudd til og det måtte være et dauskudd. Bikkjene var tirret opp og løp rundt bjørnene i en tett ring. Bamsen var også rasende og hug iltert til begge sider for å holde hundene fra livet. Hodet var ikke i ro et øyeblikk. Så ser vi bamsen stupe, ikke mange meterne fra skytteren. Et mesterskudd midt i pannebrasken felte den. Det var et så nydelig skudd at tennene mine løper i vann den dag i dag, når jeg tenker på det. Til aftens hadde vi blodige bjørnebiffer, akkurat snudd på en glovarm stekepanne. Vi drakk sterke snaps til, og hadde bjørnen trikiner så var det i hvert fall ikke noe fres på dem.

Bjørnen var mager, det var ikke spekk på den og i magesekken bare noen måkefjær. Jeg tror det måtte være sulten som drev bjørnen fram.

Ikke fullt et år etter opplevde jeg en angrepslysten bjørn på Jan Mayen. Vi holdt på å montere opp en kanon og så dævelen

kommer det ikke en bjørn mot oss. Ingen av oss var bevæpnet, og det ble i hui og hast sendt en mann til nærmeste stasjon etter en rifle. Den ble gitt til sjefen vår, kommandørkaptein Ullring, men han hadde forstuet avtrekkerfingeren dagen før og ville ikke ta noen sjanse. Han langet rifla videre til rette karen. Bjørnen ble også her felt på kloss hold idet den kom slurende ned en iset skråning rett mot skytteren.

Fotoet gjengir et sjeldent flott eksemplar av en isbjørn. Den satt på baken med ene framlabben over øynene som skygge, for rett i solstripen kom noe rart durende rett opp mot den. Det var en motorbåt, og guttene ville se hvor langt inn på bjørnen de kunne komme før den stakk av. På 10 meters hold kastet bamsen rundt som et lyn og forsvant inn mellom skrugardene på den store baksflore. Det gikk så hurtig at det bare ble to streifskudd. Guttene jumpet inn på flaket, kastet isdreggen og strøk innover. Flora var omtrent tre hundre meter lang og to hundre bred, og skrugardene løp på kryss og tvers over den. Det ble en ganske spennende lurjakt. Bamsen hadde sanset seg, og guttene fikk snart følelsen av at de selv også ble jaktet på. Et lite glimt nå og da var alt de så av den, men den vek ikke unna lenger, den forsøkte tydeligvis å komme inn på dem — varsomt og forsiktig. Men så ble den en brøkdel av et sekund for sein å trekke seg tilbake. Nasen og et øye kom til syne ved en knult, og dau-skottet satt kontant rett bak øyet.

Det var en meget stor bjørn, den største vi har hatt på Øst-Grønland. Gutta mente at skinnet var ca. 3,20 meter langt, og noen stor feil er det nok ikke på målet. Noen kontrollmåling ble det aldri, for skinnet forsvant under utlossing i Ålesund,

Jeg kunne nevne flere tilfelle av angrepslystne bjørner, men det får være nok. I 99 av 100 tilfelle stikker de som om den onde er i hælene på dem.

Bjørnen virker tung og tilsynelatende klosset når han kommer labbende i mak. Men se den i fart, det er som en pil bortover isen. Men det er ikke lenge den tyr til harens våpen, bjørnen er en selvbevisst herre. Snart begynner den å se seg tilbake, spekulerer nok over om det egentlig er noe å være redd for. Slik er

Gammel fangstbytte på Jan Mayen.

det at hundene løper den opp, og er det pågående hunder skal jeg love for det blir batalje. Det er praktfullt å se en bjørn i kamp med hunder. De veldige ramene til bjørnen slår lynsnart til alle sider, og mange hunder er blitt drept. En gang så jeg en hund få en kilevink så den fór 4-5 rundkast opp i været og datt ned i snøen som en klut. Men i samme øyeblikk satt den andre hunden som en igle i akterspeilet på bjørnen, og Nimbus fikk tid til å kare seg opp igjen. Den hadde fått knock-out'en akkurat på halsputen til selen og det reddet den.

Redaktøren har ikke eslet meg så svært mye spalteplass og jeg får snart se å komme til saken som egentlig skulle være en fortelling om en bjørnejakt under militær beskyttelse til østkysten av Svalbard under krigen.

Men først noen ord om det som gikk foran. Sommeren 1940 forlot vi Nordøst-Grønland fire karer, redaktøren av denne boka var den ene. Vi anså oss å være utenom periferien av der det hendte saker og ting og vi ville være med å gjøre oss nyttige for gamlelandet et eller annet sted. Vi ble fisket opp av den norske skitropp på Island. Sjefen, kaptein Hjelvik, var fin-fin, han var av dem som tålte en snaps. Ikke lenge etter var vi under kustus

av en engelsk sersjant som drillet oss på samme måte som han drev svartinger og gulinger i de britiske kolonier. Well, jeg tror vi klarte oss bra, for den attest han ga oss var: Good soldiers, but no dicipline. Det siste var nok sant, sett med engelske øyne. Men det var ikke lett å slippe ifra når «grevinnen på Hekla» var i godlaget og vi hadde litt å skåle med. Vi tok det ikke så nøye med permisjonstiden om aftenen, og britene var overbærende. De ville gjerne ha oss og så gjennom fingrene med at vi ville ha fritiden for oss selv.

I februar året etter bar det nordover, og gutta måtte si adjø med alle kjærestene på Island. Det var tungt å gjøre det for de fleste, men allting må vel nytes med måte. Vår oppgave var å erobre tilbake Jan Mayen hvis fienden alt var der, og få i gang værmeldingstjenesten, som ble ansett som uunnværlig for operasjonene på det nordlige krigsteater. Ekspedisjonsleder var kommandørkaptein Ullring. Her er ikke plassen til å fortelle om ferden, som var et av de store polareventyr som ikke bringes i havn uten en eventyrlig flaks. Det får bli gjenstand for en egen beretning i neste Polarbok, hvis leserne ønsker. Jeg må imidlertid få si noen ord om sjefen, som var en mann litt utenfor det vanlige. Jeg husker det uforliknelige lille blunk i øyet når han sa: «De karer jeg har med skyter ikke fienden i hjertet, de skyter gjennom venstre øye.» Ullring var en for sent født viking, 800 år tidligere ville han antagelig ha vært høvedsmann på Jorsalfarerens skute. Han var det mest fullblods mannfolk jeg har kjent, hardfør, sterk som en bjørn og alltid rede til å gå i spissen, når det gjaldt å ta et kvasst skippertak. Det verste ved ham var at han aldri behøvde å hvile. Vi arbeidet til midnatt, så vanket det en brennsterk rumtoddy med diverse påfyllinger og en hyggelig prat. Det ble som oftest meget sent før vi krøp i posen. Men en time etter var Ullringen på benene igjen, frisk og arbeidslysten som aldri før og purret ut til en ny, lang arbeidsdag. Han var til sine tider noe av en prøvelse, men vi respekterte ham.

Det ble igjen ferie på sagaøya med piknik-fester i Islands deilige oase, Vaglaskogur. Alt for fort bar det ut igjen, og nå gikk ferden til Svalbard. Vi grønlendinger var som vanlig sammen.

Garnisonen manglet sledehunder, og nå var det kjøpt inn to grønlanderspann à tolv hunder fra en hundefarm i Maine i Sambandstatene. De skulle sendes via Island til Svalbard, og det var vår jobb å kjøre dem inn og bringe dem fram i god behold. Vi fikk fin skyss, en ti tusen tonns britisk krysser brakte oss i september 1942 til Svalbard. Vi fikk forskjellige problemer å stelle med, det var således 11 tisper av de 24 hundene. Den ene av oss hadde 5 tisper og den andre 6 i spannet, alle som har litt greie på hundekjøring, vet hva det vil si. Hundene var innkjørte etter indianske kommandoord, og vår første jobb var å kjøre dem inn på norsk manér. Det gikk med noen tålmodighet, men vi hadde mange scener oppover Adventdalen hvor vi drev og kjørte på barmark hele høsten utover.

Det hendte meget rart på Svalbard i krigsårene. Han Giæver ville ha hatt et uuttømmelig lager av gode historier for «Magasinet», men han var dessverre i Canada. Vi hadde ingen forfattere mellom oss, — det får være unnskyldningen for at en som er vant med grovere redskap enn pennen har latt seg presse til å skrive ned noen minner fra dager og forhold litt utenfor det vanlige.

Men for endelig å komme til den bjørnehistorien som redaktøren maser om.

Garnisonssjefen hadde lenge snakket om langtur med bjørnejakter over på østkysten av Svalbard, og i april 1945 gikk ferden av stabelen. Garnisonssjefen og nestkommanderende skulle avgårde, jeg skulle med som hundekjører og kjentmann og som fjerdemann skipperens oppasser. Det ble en svær oppakning, jeg tror lasset veiet omkring 500 kg. Men jeg hadde 11 gode hunder som jeg hadde brukt i tre vintre. I spissen løp gamle, kloke, prektige Tony. Han trakk kanskje ikke så svært, men det er heller ikke lederhundens jobb. Tony forsto det minste vink, det minste tilrop, og var det et skippertak som måtte tas, da trakk Tony som den verste sliter. Han vrælte hvis lasset ikke kom med, og små iltre gnell varskudde kameratene bak ham at nå skulle det arbeides. Fem år senere, da du forlengst hadde gjort deg fortjent

til å nyte ditt otium, havnet du helt nede på Sydpolen. Her fylte du også din plass som lederhund i to vintre og var med på noen av de lengste sledeferder som er gjort. Ære være deg, Tony — du var et prakteksemplar av en sledehund.

Det gikk strykende til å begynne med, godt vær og passe hardt føre. Men over mot østkysten ble det verre, her lå det megen løssnø. Vi sleit oss da fram og fjerde natten kom vi ned til Agardbukta. Hytta var det dårlig med — som ventelig var. Den hadde ikke vært besøkt på mange år og bjørnen hadde atskil- lige ganger visitert den inngående. Døra var slått inn, vinduet borte og hytta fulpakket med snø. Men slikt har man jo vært ute for flere ganger før og selv en dårlig hytte er langt å foretrekke for et telt. Vi gikk på med krum hals, fikk på døra, slo lem for vinduet og snart sto han kaffelars og putret koselig.

Neste dag så vi en bjørn som gikk og drev mellom isknultene ca. tre kilometer unna. Skipperen og styrmannen satte avgårde på ski med en gang og en stund etter hørte jeg skyting og dundring ute på isen. I kikkerten så jeg bjørnen falle. Ingen av jegerne var sikre på hvem som hadde truffet. Det ble bjørnebiff til aftens og hundene fikk ete seg sprekkmette.

Jeg gjorde regning med at hundene ville alarmere hvis det kom bjørn opp mot hytten i løpet av natten, men det holdt ikke stikk. Bikkjene våre var ikke flinke slik. Da skipperen grytidlig er ute på trammen for å ta en god venn i hånden, som han sa, får han se tre bjørner på veg utover isen. Skipperen skreik og bar seg så vi trodde minst han var anfalt av en bjørn. Vi kom ut av posene i en fart og skipperen og styrmannen strøk avgårde på ski. Jeg tok det ikke så høytidelig med å sale opp hundene, for jeg så at bjørnene hadde fått været av oss og pigget for full fart mot det åpne vann ikke langt foran dem. Det ble selvfølgelig bomtur.

Neste natten gikk vi vakt, men da kom det selvfølgelig ingen bjørn. Fjerde dagen brøt vi leir for å begynne hjemturen, og jeg tror nok gubbene var litt skuffet. Til å begynne med kjørte vi sørover langs landet, ikke noe liv å se noen steder, naturen var tilsynelatende død. Men så hender det noe som setter liv i oss.

En sjelden isbjørnjakt.

To bjørner dukker opp inne mellom skrugarene, ikke langt unna. De får været av oss og setter farten opp utover mot åpent vann. Skipperen og styrmannen satte avsted det beste de hadde lært for å ta dem igjen. Jeg kløv opp på nærmeste skrugar med kikkerten for å holde øye med utviklingen. Den nærmeste bamsen får seg en kule og stuper, jegerne fortsetter etter den neste. Den får et par kuler i seg, men når iskanten og jumper til sjøs. Den er ikke verre skadet enn at den svømmer utover og forsvinner for råka er bred. Nå ble vi vår at den første bjørnen ikke hadde vært helt livlaus. Den hadde krafset seg ut til iskanten, vellet seg uti og lå nå og flaut 10—12 meter ute i råka.

Jeg kjørte ut med hundspannet for å se på sakene. Det var jo forargelig å miste begge bjørnene. Jeg visste at styrmannen var forlovet med en fransk dame som hadde en stor te-plantasje nede i Sør-Afrika, og at han nok hadde lovet jenta et isbjørn-skinn. At han sjøl skulle ha skutt bamsen var en selvfølge.

Det var blikkstilte og strømløst og bamsen holdt seg på samme sted uti råka. Her var gode råd dyre. Vi overveiet forskjellige patenter, men så ser vi styrmannen stå i bare messingen på iskanten. Han ville svømme ut, for bjørnen skulle vi ha. Jeg forsøkte å få ham fra det, men det nyttet ikke. Jeg fikk dog et reip fra sleden gjort fast om livet på ham før det gale mennesket jumpet uti og svømte ut til bjørnen. Vi dro dem inn så fort vi kunne og jeg skal love for at det er ikke mange som har ridd en bjørn på det viset. Da vi hadde fått dem inn til iskanten, sa skipperen at styrmannen når han først var i vannet måtte belegge tauet rundt halsen på bjørnen før vi trakk ham opp på iskanten. Da sprakk det for meg — det gjaldt jo å få karen som alt begynte å se spak ut, opp — for å få massert varmen i ham igjen. Da styrmannen hadde fått målet igjen, tilsto han at det var kaldere enn han hadde trodd. Jeg trøstet ham med at ingen makt i verden skulle ha fått meg til å foreta en slik svømmetur. Skjønt hadde det nå vært en kagge «pratevann» som fløt der ute, hadde jeg ikke vært helt sikker.

Den neste jobben var å få bjørnen opp på iskanten, men jeg spendte hundespannet på tampen og da gikk det. Det var et fint skinn og jeg tror styrmannen fikk glede av det. Det for tjente han også, for han hadde all ære av den svømmeturen.

Hjemturen til basen i Adventfjorden gikk strykende. Ved ankomsten fikk vi gode nyheter, det var tydelig at krigen lakket mot sin slutt og at vi snart skulle få se gamle Norge igjen.

Labrador i støpeskjeen

Trekk av et kulturskifte.

Av

Helge Kleivan.

Jeg har opplevet å bli spurt om Labrador har en så vidt forskjellig beliggenhet som «ved Grønland» eller «i Alaska», og jeg har senere fått bekreftet at mange mennesker har et meget uklart begrep om dette land. Når jeg i et par tilfelle har vist fram fotos av Labrador-eskimoer på en bakgrunn av høye grantrær, er jeg blitt møtt med mistenksom forvirring. Eskimoer og skog rimer nå engang dårlig sammen med vår barndoms «klassiske» eskimobilde, dvs. den vestgrønlandske kajakkfanger mellom veldige isfjell. Forvirringen blir ikke mindre når vi på kartet ser at de eskimoer vi skal beskjeftige oss med i denne artikkel, alle sammen lever sør for 60° n.br. (Oslo), og langt de fleste av dem på bredde med Nord-Jylland. Legger vi så til at havet utenfor landet deres er islagt i minst 6, ja, ofte 7—8 måneder hvert år, så har vi alt berørt noen av de viktigste motsetninger i disse menneskers naturmiljø.

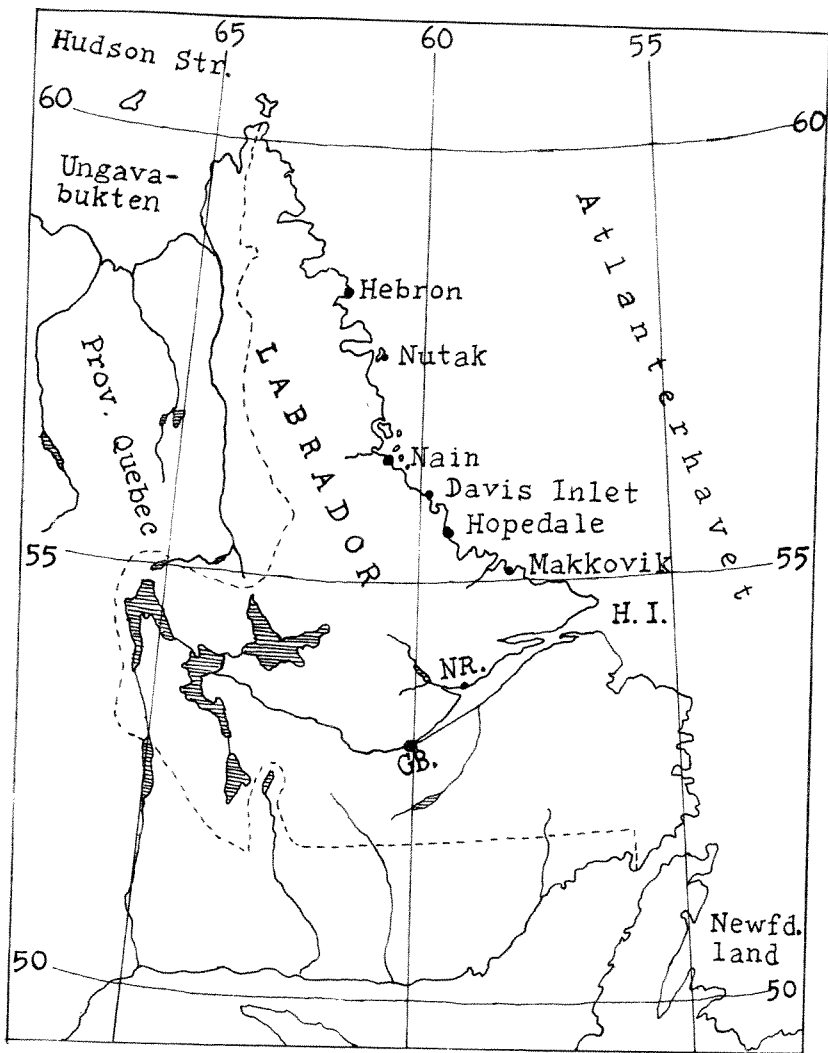
Men nå er det på tide å slå fast nøyaktig hvilket område jeg taler om under betegnelsen Labrador. På den ene side kan det være hele den veldige Labrador-halvøya, det nordamerikanske kontinents nordøstlige hjørne med sine nær halvannen million kvadratkilometer. Den største del av dette område hører under den kanadiske provins Quebec. Den del av halvøya som ligger øst for vannskillet (og som har avløp mot Atlanterhavet), tilhører Newfoundland, og ble først i 1949 sammen med dette til-

sluttet Canada som landets tiende provins. De er vesentlig denne østlige del (ca. 285 000 km²) av halvøya jeg omtaler i denne artikkel. En ytterligere innskrenkning i området forårsakes selvfølgelig også ved at sørgrensen for eskimoene i Labrador går ved Rigolet i Hamilton Inlet på omlag 54° n. br. Det bør tilføyes at dette i dag er verdens sørligste utløper for en kulturform man enda med noen rett kan kalle eskimoisk. Som vi skal komme tilbake til senere i denne artikkel, kan vi om få år komme til å måtte tegne denne kulturgrense minst et par breddegrader lenger nord på kartet. Heller ikke bor det noen eskimo i det store vann- og elverike innlandet. Det er (eller rettere: var) forbeholdt de 350—400 montagnais- og naskapi-indianerne fra stasjonene North West River, Davis Inlet samt Ft. Chimo. Noen korte sommer- og høstmåneder kan de ennå påtreffes under reinsdyrjakten inne i landet. Men det meste av året lever de nå — for de flestes vedkommende med økonomisk tilskudd fra regjeringen — ved de nettopp nevnte handelsstasjonene, hvor katolske misjonærer har dem i sin varetekt.

All den uro som etterkrigstiden har brakt inn også til indianernes jaktmarker, med utnyttelsen av et av de største jernmalmleier i verden, bygging av jernbaner osv. har i høy grad redusert de gamle sesongvandringene i innlandet. Et tidenes tegn er det at den første indianer bygget seg et tømmerhus i North West River for et par år siden. De andre indianerne bor i telt ennå, men det er vel bare et tidsspørsmål når også de bygger seg permanente boliger i bevissthet om at de gamle jaktmarker er ofret på den moderne storindustriens alter.

Noen glimt fra historien.

Det synes overveiende sannsynlig at det var eskimoene i det sørlige Labrador Vinlandsfarerne traff på og kom i kamp med under sine dristige reiser for snart et årtusen siden. Det er karakteristisk at liksom sagaen er også senere tiders beretninger fra møtet med eskimoene i dette område, fylt med skildringer av

Tegnforklaring:

H.I. = Hamilton Inlet. NR. = North West River. GB. = Goose Bay
 Airport. Provinsgrænse - - - - -

overfall og blodige kamper. Innlandets indianere har tradisjoner om at de ble trengt inn på halvøya av fiendtligsinnede naboer i sør, og da de kom ut til kystene i det nye landet møtte de overalt eskimoer. Og det ble en uavlatelig kamp på liv og død så snart eskimo og indianer traff på hverandre i grenseområdene for sine jaktvandringer. Gjennom århundrer vokste det fram et gjensidig hat og en frykt som bare misjonærenes senere virksomhet har kunnet dempe. Helt fra det første kampfylte møte ble det da slik at eskimoene holdt seg til kystlandet, og bare våget seg innover i landet under reinjakten, vaktstomt speidende etter erkefienden. Innlandet, som i sør er dekket av enorme nåleskoger og i nordøst går over i en treløs tundra, ble på den annen side indianernes enemerker. Det er ikke mange generasjoner siden de første gang våget seg ut til den nordlige del av Labrador-kysten for å handle.

Da européiske oppdagelsesreisende fra 1500-tallet og utover besøkte Labrador, ble de ofte utsatt for angrep fra befolkningen. Og da fiskere fra flere européiske land i det sekstende og syttende århundre begynner å utnytte havets uendelige rikdommer ved Newfoundland og Labrador, hører vi igjen om blodige kamper med eskimoene. Overfall, mord og ran hørte til dagens orden, kanskje med små intervaller av fredelig handel imellom. Da så franske nybyggere i det sørlige Labrador allierte seg med indianerne, ble det signalet til en ren klappjakt etter eskimoene. Mens de før hadde bebodd kysten langt innover nordsiden av St. Lawrencegulven, ble de trengt lenger og lenger tilbake mot øst og nord. I kildene er det helst eskimoene som blir tillagt alle grusomheter, men at motparten heller ikke har vært engler går fram av disse linjer, skrevet av en ukjent forfatter i begynnelsen av 1700-tallet: «De (dvs. eskimoene) flykter for européerne fordi man har behandlet dem dårlig, skutt på dem og drept dem. Hvis eskimoene angriper européerne, så er det bare som gjengjeldelse.»

Til denne viktige erklæringen kan vi føye at det gamle fiendskapet mellom indianer og eskimo naturligvis ikke ble forminsket gjennom den fransk-indianske allianse. Tvert om må den vel heller ha stimulert eskimoenes kamplyst. «Alles hender er løftet

mot eskimoene,» heter det dramatisk i en beretning fra denne tid. Hadde det ikke skjedd en fullstendig endring i forholdene, er det et alvorlig spørsmål om eskimofolket i Labrador hadde overlevet. Det var Newfoundland's myndige guvernør, Hugh Palliser, som i 1765 stanset disse ødeleggende tilstander ved å forby fortsatt forfølgelse og drap på eskimoene. Når man så konstaterer hvilken utrolig mangel på interesse for eskimoenes velferd senere tiders newfoundlandiske myndigheter har vist helt fram til den annen verdenskrig, står Pallisers verk som en anklage mot etterfølgernes unnlåtelsesynder.

185 års misjonsvirksomhet.

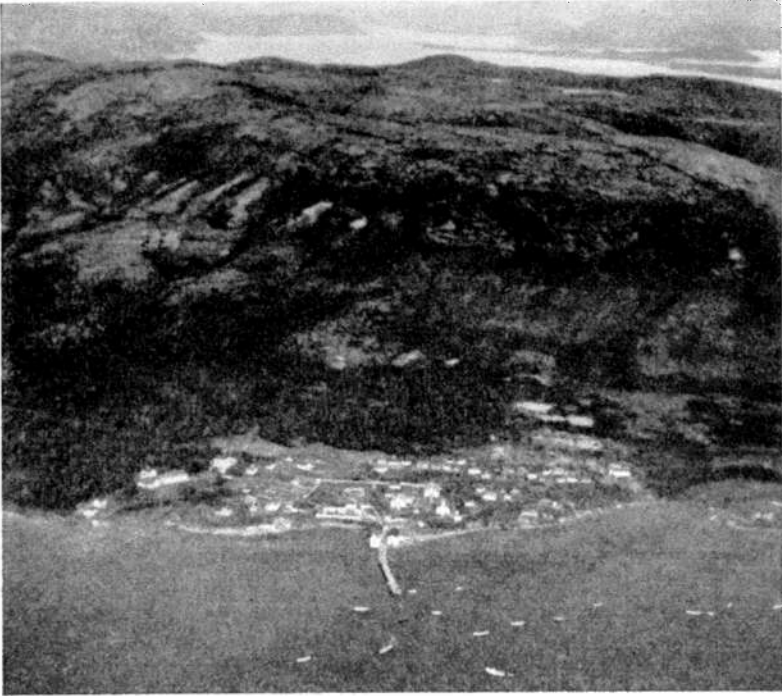
Men hva de ansvarlige myndigheter har unnlatt å gjøre for innbyggerne i denne fjerne besittelse, er på utallige områder og under store personlige ofre utført av Moravian Mission, eller «brødre misjonen» som den ofte kalles. Det første og tragiske mislykte forsøket på å begynne en misjon ble gjort i 1752, da misjonæren Erhardt og seks av hans ledsagere alle ble myrdet av eskimoene nær det senere Hopedale. Endelig i 1771 begynte man med opprettelsen av stasjonen Nain, en misjonsvirksomhet som i år kan feire sitt 185 års jubileum, og som har hatt dyptgående virkninger på kulturforholdene blant Labradorkystens beboere. At man ofte i litteraturen taler om «misjonseskimoene» er ikke uten grunn, for misjonens historie i Labrador er på så mange punkter også eskimoenes historie. Men la det så være sagt med en gang, at tross den beundring man må nære for brødre misjonens uselviske innsats i Labrador, er det ikke dermed en selvfølge helt kritikkløst å godta *alle* dens tiltak. Misjonens utstrakte velferdsarbeid, dens kamp mot sykdom og nød kan ikke roses høyt nok. Men det må også tilføyes at brødrenes religiøse sneversyn og pietistisk betonte mangel på forståelse for ekte og opprinnelig livsutfoldelse, særlig i de første hundrede årene må ha virket trykkende på det livsglade folket de kom til å virke blant. Misjonærenes egne årsrapporter fra forrige århundre forteller med

største tydelighet at det sannelig ikke var store avvikelsen fra den ene og riktige moral en eskimo skulle ha begått, før han kunne risikere å bli utstøtt av menigheten, og i verste fall å bli utvist fra landsbyen for kortere eller lengere tid.

En lav prosent av analfabetisme i en befolkning vil av den europeiske iakttaker vanligvis uten videre tas som uttrykk for den opplysningsmessige standard. Men om man så legger til at Labradoreskimoenes lesning langt opp mot våre dager i misjonens skoler ble begrenset til et åndløst pugg av bibeltekster og salmevers, så forsvinner unektelig noe av ens første beundring for læremestrenes kamp mot analfabetismen. Det samme kunne anføres om musikkundervisningen. Alt tidlig i forrige århundre kan vi i misjonærrapportene lese om hvor enestående lett de unge eskimoer lærer seg å spille på de forskjellige instrumenter. Også på dette område må man reagere mot brødrenes utrolige sneversyn, når man leser misjonærens nidkjære forsikring til sine foresatte i Europa: «Jeg passer selvfølgelig vel på at musikkinstrumentene ikke anvendes til profane formål».

Når man som forfatteren av disse linjer, gjennom flere måneder har nytt en helt enestående gjestfrihet blant Labradors misjonærer, faller det vanskelig å uttrykke ovenstående mindre fordelaktige vurdering av deres forgjengeres virke. Det skal her understrekes at den ovenfor nevnte holdning fra misjonærenes side, gradvis har forsvunnet gjennom de siste 10-15 årene. At Moravian Missions strenge prinsipper på andre områder unektelig har ledet utviklingen i en positiv retning, skal vi snart komme tilbake til.

Opprettelsen av den første misjonsstasjon (Nain, 1771) foregikk uten fiendtligheter fra befolkningen, som ellers i litteraturen helt opp til denne tid ble betegnet som «barbariske og forræderiske mordere». Skjønt det i de første 30 årene gikk langsomt med omvendelsesverket, gikk man straks inn for å bygge flere stasjoner på kysten. Alt i 1776 ble det anlagt en stasjon i Okak, en dags reise nord for Nain, og i 1782 fulgte Hopedal i sør. Det var vel nettopp den eskimoiske bosetnings lite permanente karakter, med familienes hyppige reiser til nye fangstplasser, som fra

Flyfoto av landsbyen Nain, hvor den første herrubutiske misjonsstasjon ble grunnlagt i 1771. De store hvite bygninger til venstre er skole og bolig for handelsbestyreren. De store bygninger midt på bildet er forrest forretning, bak ligger kirken og misjonens bus. De fleste av eskimoene har sine hus ovenfor og til høyre for misjonen. Settlerne bygger tradisjonsmessig sine hus i den motsatte ende av landsbyen, altså til venstre for misjonen her på bildet. Den lange trekaien blir demontert hver høst, for at den ikke skal bli knust av isskruing. I øverste billedrand skimtes litt av det vidstrakte øy- og fjordområdet ved Nain. Skogen vi ser på venstre billedhalvdel er en siste og nå strengt fredet rest av et tidligere langt mer vidstrakt skogdekke rundt hele landsbyen. Høyt oppe i fjellskråningen bak Nain, som nå ligger helt naken, forteller trestubber av betydelige dimensjoner om tidligere slekters snaubugging. Man må i dag flere timers veg med båt eller hundeslede for å hente brensel. (Flyfoto: Helge Kleivan.)

misjonens synspunkt gjorde anlegg av flere stasjoner nødvendig. En stor skare ikke-omvendte eskimoer reisende opp og ned på kysten, ville lett kunne virke nedbrytende på deres «frelste» landsmenn.

Befolkningskonsentrasjonen.

Moravian Mission har vært utsatt for sterk kritikk for at den konsentrerte befolkningen ved noen få stasjoner. Men opplysninger både fra forrige og fra vårt eget århundre, viser fullt ut at misjonærene på ingen måte har oppmuntret befolkningen til å gi opp sine årstidsvandringene og hovedgrunlaget for den gamle økonomi: selfangsten. Tvert om anskaffet misjonen tidlig et stort antall selgarn ved hver stasjon, og disse ble leiet ut til eskimoene mot en rimelig andel i fangsten. At misjonen har anlagt sine stasjoner nær kystens beste fangstplasser, bekreftes av alle de lokale kjente personer jeg har truffet i Labrador. (En av unntakelsene i denne henseende var stasjonen Zoar sør for Nain, og den ble da også oppgitt etter få år.) Selvsagt måtte misjonærene stadig ha befolkningen i sin nærhet om deres hovedformål skulle oppfylles. Dette oppnådde man gjennom de kirkelige fester til jul, påske osv, hvor alt folket kom inn fra fangstplassene til misjonslandsbyene.

Da kristningen utover i de første tiår av 1800-tallet, i alle fall i navnet hadde innfanget majoriteten av kystens befolkning, så man det som en bydende nødvendighet å utstrekke virksomheten til de hedenske grupper lengst nordpå. I 1830 ble så stasjonen Hebron anlagt på 58° n.br. i et barskt og nakent landskap, hvor selv en enslig liten busk ikke har maktet å finne fotfeste. Det kan her innskytes at skoggrensen går ved Nain og innover i landet har en nordvestlig retning. Nordenfor Nain er det bare på særlig lune steder i bukter og vikene man finner skog som kan tjene til brensel for befolkningen.

Av Hebron-misjonærenes dagbøker fra de første tiår går det fram at hedenskapet hadde sterkt tak blant de nordligste grup-

per, bl. a. i Saglek Bay hvor misjonærene under sine mange og forgjeves omvendelsesforsøk ofte førte heftige diskusjoner om «den eneste rette Gud» og «det evige liv» med de upåvirkelige eskimoiske shamaner. «Har du møtt din gud?» kunne disse spørre. Nå, ikke det, da kunne man jo heller ikke vite noe om at han var god, var deres jordnære kommentar. Mot midten av 1800-tallet kunne dog også misjonærene her nord melde at de fleste hadde latt seg døpe. At omvendelsen ikke i alle tilfeller gikk like dypt, forstår vi av de mange klagesukk om «fracfalne».

*Handelsmennene kommer, —
betydningen av misjonærterritoriene.*

Men ikke før hadde man brutt ned eskimoenes gamle kultiske liv, så truet nye farer. Hvite handelsmenn begynte stadig oftere å besøke brødre misjonens område, først kun i sommersesongen, men senere slo flere av dem seg ned som fastboene et stykke borte fra stasjonene. Man kunne jo ikke helt hindre eskimoene i å handle med disse fremmede «traders», som ikke alltid var mors beste barn. Undertiden brukte de alkohol som middel til å tuske til seg pelsverk og andre av landets produkter fra eskimoene. At de også fikk dem til å bli lidenskapelige kortspillere, som satt oppe hele natten med «dette djevelens verk», var nesten verst av alt. Brødrene slo hardt ned på disse forhold, og de hadde et effektivt middel i kampen. Med enestående framsyn hadde misjonen alt før den startet virksomheten i Labrador, innsett betydningen av at den fikk juridisk rett over et større territorium ved hver stasjon, altså en slags reservatområder. Når Moravian Mission etter en del motstand hos myndighetene, fikk overlatt et område på 100 000 acres for hver stasjon, var det nettopp for å hindre at eskimoene kom under skadelig innflytelse fra tilreisende. Enhver eskimo som søkte kontakt med de fremmede kunne risikere å bli utstøtt av menigheten, og den som nøt alkohol ble ubønhørlig fordrevet fra landsbyen. Videre kunne misjonærene ved sin rett til disse store landområder, øve en be-

tydelig kontroll med hvem av de fremmede som skulle få bosette seg i deres distrikter. I forrige århundre gjorde de mer enn en gang bruk av det vi kunne kalle «utvisnings-retten». Etter hva jeg ble fortalt gjorde brødrene i Nain endog bruk av den overfor en handelsmann fra Newfoundland så sent som i 1930-årene, da de mente han benyttet seg av en kritisk situasjon til å sette opp prisene på sine matvarer. I dag betyr de gamle territorier praktisk talt intet, men for stadig å understreke den juridiske rett fortsetter misjonen (i hvert fall i Nain) å oppkreve en årlig avgift på 10 cent av hver huseiende innbygger som leie for grunnen! Mitt inntrykk var at svært få i dag brød seg om å betale denne symbolske avgiften.

Hvite settlere, folkeblending og diskriminering.

Det er nettopp nevnt at noen av de tilreisende hvite handelsmenn i forrige århundre begynte å slå seg ned på kysten. Disse må omtales nærmere, fordi de har gitt opphav til kystens største befolkningsgruppe som kalles «settlere». Mange av de første settlerne giftet seg med eskimoiske kvinner, men senere har det i noen av familiene vært sterk motstand mot ekteskap med eskimoer. Settlerne har som bofaste i landet i alt vesentlig måttet gå over til det samme harde livet som eskimoene, dvs. som en fattig fangst- og fiskerbefolkning. Deres isolerte tilværelse i atskillig avstand fra misjonsstasjonene, førte til at nettopp deres barn fikk minst adgang til misjonens skoler. Det kan derfor ikke undre at man enda i dag nettopp i settlerbefolkningen treffer flere analfabeter blant de voksne, mens dette praktisk talt ikke forekommer blant eskimoene. Men denne kulturelle tilbakegang på et område som gjerne er normgivende for europeernes vurdering, samt bevisstheten om at de oftest har eskimoisk blod i årene, har ikke forhindre dem i å føle seg høyt hevet over eskimoene. Denne diskriminering har satt meget vondt blod, og sjefen for regjeringens helsetjeneste på kysten, Dr. Tony Paddon, forteller i et brev et grelt eksempel på hvilke tragiske virkninger et slikt

rasehovmod kan resultere i: «En falsk stolthet holder settlerne fra å spise selkjøtt når han er sulten. I stedet fyller han seg med te og melmat». På andre områder har settlerne pent måttet finne seg i å innrette seg etter eskimoisk tradisjon og tenkesett. Jeg tenker her særlig på hvordan de i nordre Labrador måtte følge eskimoenes regler hva utnyttelsen av fangst- og fiskeplasser angår. Det falt dem vel vanskelig å gi opp den hvite manns strenge eiendomsbegrep, men overfor eskimoenes gamle og selvskrevne regel: «hav og land er fritt for alle», druknet enhver motstand.

Selv om en del av de første hvite menn som slo seg ned på kysten som nevnt ikke var mors beste gutter, må ingen forestille seg dagens settlerbefolkning som en samling kjeltringer. Både politi, dommer og andre forsikret meg om at de i dag er særdeles lovlydige og strevsomme mennesker. I motsetning til eskimoene møter de ofte den fremmede med reservasjon og skyhet, egen-skaper som vel særlig må tilskrives deres isolerte tilværelse og dårlige utkomme i dette barske land. Men har man først vunnet deres fortrolighet, har man også fått venner man kan stole på. Da har man muligheten for å trenge inn bak den negative holdning enkelte settlere kan demonstrere overfor eskimoene. Og innerst inne, viser det seg da at knapt noen av de unge nærer noen uvilje mot eskimoene. Newfoundland og Labradors tilslutning til Canada har bl. a. medført en skoleordning hvoretter alle barn uansett avstamning skal gå i felles-klasser. Det ble framhevet at denne ordning syntes å skulle kunne bryte ned de gamle raseskranker mellom barna. Hva de voksne individer angår, var det meget interessant å legge merke til at eskimoene i sin velkjente evne til å etterape og latterliggjøre mennesker, hadde et effektivt sosialt middel til å sette hovmodige settlere på plass.

En nordmann var første settler i Makkovik.

De fleste av Nord-Labradors settlere kom fra De britiske øyer, enten direkte eller via Newfoundland. Det er imidlertid *en* unn-takelse som må påkalle interesse blant norske lesere. Da jeg i juli

1955 ankom til Makkovik med den newfoundlandske postbåt,¹ kom jeg i snakk med stedets hyggelige postmester, James Anderson. Hans begeistring ville ingen ende ta da han hørte jeg kom fra Norge, og han skyndte seg å fortelle at bestefaren, Torsten Andersen, i sin tid kom fra Oslo. Senere tilkalte han sin fetter William Anderson, som har den betrodde stillingen som provinsregjeringens tilsynsmann for vilt-lovgivningen i Nord-Labrador. Dypt beveget fortalte de om sin bestefar som så mangen gang time etter time hadde fortalt dem om sin barndoms vakre land, som han aldri kunne glemme. Når Torsten Andersen forlot Norge kunne de dessverre ikke opplyse. Han hadde først i flere år vært ansatt hos Hudson's Bay Compani i Rigolet, men i 1856 ankom han til Makkovik, og han var den første hvite mann som bosatte seg her. Han giftet seg med en kvinne av engelsk-eskimoisk herkomst, og hele ti av deres barn fikk vokse opp. Man finner idag en hel del av deres etterkommere på kysten, og de fleste av dem er bosatt i Makkovik, men med utløpere helt nord til Nutak og Hebron.

Eskimo og settler, — befolkningsfordelingen.

Om de to folkegrupper relative fordeling på kysten kan vi litt skjematisk si at settlerne fra å dominere helt i det sørlige avtar raskt mot nord, mens forholdet er omvendt for eskimoenes vedkommende. I Makkovik bor til eksempel i dag kun settlere, og i Hopedale er deres andel også betydelig. Det kan også tilføyes at settlerne i de senere år i stigende utstrekning oppholder seg en stor del av året i landsbyene, mens de før tilbrakte 9-10 måneder av året ved sitt egentlige vinterhus på en av øyene eller i en av de mange lune buktene på fastlandet, mange timers reise fra landsbyene. Denne tendens til å gi opp de gamle vinterplassene må særlig ses som utslag av fangst- og fiskerinæringens sammenbrudd som følge av dårlige priser.

¹ Det er noenlunde regelmessig skipsforbindelse fra St. John's, Newfoundland hver fjortende dag til samtlige stasjoner i Nordre Labrador i tiden 1. juli til oktober-november.

Kommer man så langt nord som til Nain, er eskimoene i absolutt majoritet, nær 200 av en befolkning på 305 mennesker. Og i de to nordligste landsbyene, Nutak og Hebron, er det tilsammen ikke mer enn fire settlerfamilier. Den eskimoiske befolkning i Hopedale er så sterkt blandet med européere gjennom mange slektledds legitime såvel som illegitime forbindelser, at man ofte kan se typer som har svært lite igjen av de eskimoiske kjennetegn hva vekst og ansiktstrekk angår. Det samme er for en del også tilfellet i Nain, men kommer man til de nordligste distrikter, finner man at de eskimoiske typer er de dominerende. Dette siste skal ikke uten videre tolkes som at eskimoene her nordpå har hatt så avgjort mindre med tilreisende hvite menn å gjøre enn naboene sørpå. Det skal her bare minnes om at eskimoer fra Ungava-området i forrige århundre fra tid til annen trakk over mot Atlanterhavet og slo seg ned i Hebron-distriktet. Av det kanadiske politis arkiv så jeg at 5-6 familier fra Ungava flyttet over til østkysten så sent som i 1942-43.

Det er idag vanskelig å gi en helt sikker tallmessig oversikt over befolkningen innenfor brødremisjonens arbeidsmark fra Makkovik til Hebron. Dette kommer av at et stort antall settlere og en del eskimoer, vesentlig fra de sørligste stasjonene, etter krigen har reist bort for å ta arbeid i tilknytning til den veldige sivile og militære flybasen Goose Bay, som under siste krig ble anlagt i bunnen av Hamilton Inlet. Noen få har senere vendt hjem igjen, og det er enda usikkert om alle de øvrige vil slå seg ned for godt i Goose Bays merkelige drabantby, Happy Valley. Men ser vi bort fra misjons- og administrasjonspersonalet, finner vi i dag ikke mere enn vel 1100 mennesker på den del av Labradorkysten som vi her beskjeftiger oss med. Derav er 120 indianere, som hører hjemme i Davis Inlet, hvor det hverken bor eskimoer eller settlere. Av de øvrige knappe tusen mennesker, er det ikke mere enn mellom 600 og 700 som regner seg som eskimoer og har eskimoisk som hovedspråk i hjemmet.

Det må her innskytes et par ord om verdens sørligste eskimoer, den isolerte lille gruppen ved Rigolet ytterst i Hamilton Inlet. For 15 år siden levde det her enda 11 eskimofamilier med fangst

og fiske som hovederlev. Denne gruppen har alltid ligget utenfor Moravian Missions arbeidsmark, og det er bemerkelsesverdig at den har kunnet holde stand som en utpost for eskimokulturen, på alle sider omgitt av engelsktalende naboer. Også noen av disse eskimoer har etter krigen søkt arbeid på de militære anlegg i Goose Bay. Selv fikk jeg ikke anledning til å treffe noen av dem, men en engelsk sykepleierske som har hatt en del kontakt med dem, fortalte at de ikke ville ha noe med eskimoene nordfra å gjøre. Hun hevdet at de gir et forstemmende inntrykk av å skamme seg over sin bakgrunn, og i visse situasjoner har nektet å ha kjennskap til sitt gamle språk! Er dette riktig, er det vel et spørsmål om ikke eskimoenes sørgrense snart må tegnes et par breddegrader lenger nord på kartet, når de siste av dem er forsvunnet i det engelsktalende folkehav.

Sykdom og dødelighet.

Hvor mange eskimoer det var i Labrador da misjonærene ankom, har vært gjenstand for stor diskusjon, men det er grunn til å anta at tallet 3000 ikke er så langt fra det riktige. Men noe bestemt vet ingen. Selv om vi således ikke har noe sikkert sammenligningsgrunnlag fra fortiden, vet vi at den eskimoiske befolkning har gått sterkt tilbake i de 185 år misjonen har arbeidet blant den. Mens man til eksempel i Grønland har hatt en betydelig folketilvekst i alle områder, har befolkningsutviklingen i Labrador stått stille i lange perioder, og sett under ett har den vært nedadgående. Man kan knapt åpne en av misjonærenes årsrapporter fra forrige hundreår uten å bli slått av det rystende antall mennesker som døde hver gang en epidemi hjemsokte kysten. Det var likegyldig om det var meslinger eller influensa, man hadde ingen motstandskraft mot disse nye sykdommer. Når man ser at 65 mennesker av en landsby på 300 individer, døde i løpet av 6-8 uker, forstår man bedre at folketallet måtte gå tilbake. Antallet av døde var ofte mangedobbelt av den årlige tilvekst. Det verste eksempel man har, var Okak (nær det nåværende

Typisk eskimobus i Nain, med vindfang av kassebord. Huset har bare ett værelse, utstyrt med komfyr, et par senger, bord og stoler. Ofte sover både 3 og 4 barn i én seng. (Foto: H. K.)

Nutak), som i 1918-19 ble bokstavelig talt avfolket under en influensaepidemi. Av 400 mennesker var det knapt 60 tilbake, og stedet ble oppgitt. De forsultne hundene spiste mange av de døde, da ingen var i stand til å begrave dem.

Enda så sent som under siste krig forekom det en vinter i Nain en epidemi som krevet de fleste av spebarna. Den økede kontakt med omverdenen etter krigen, synes å ha gitt befolkningen atskillig større immunitet enn før, og sjefen for helsearbeidet mener at massedødelighetens tid nå definitivt er forbi.

Ved siden av epidemiene, som like ofte la den voksne som barnet i graven, har spebarnsdødeligheten også av andre årsaker helt til det siste år vært uhyggelig høy. Dårlig ernæring og hygiene, sammen med trekkfulle boliger har her spilt en stor rolle. I landsbyen Nain talte jeg med mange eskimokvinner som fortalte at de i tillegg til de 3-4 av deres barn som har fått vokse opp, hadde mistet 3-4, ja i et par tilfeller hele 5 barn i spebarns-

alderen. Dødeligheten såvel blant barna som de voksne, synes ellers å ha vært like stor blant settler som eskimo.

Etter de siste opplysninger jeg har mottatt over spebarnsdødeligheten, sank den i løpet av de siste årene i Nain og Hopedale fra omkring 30 % til 5 % for det første leveår. Hovedgrunnen til denne utrolige forbedringen er gratis utdeling av tørrmelk og bruk av anti-biotika. Det opplyses samtidig at dødeligheten blant barna enda er meget høy i de to nordligste distrikter, Nutak og Hebron.

Visse typer av rykter kan ha en helt utrolig livskraft, selv om de intet har med faktiske forhold å gjøre. Stadig kan man således få høre at «minst halvparten» av befolkningen i nordre Labrador lider av syfilis. Jeg har søkt opplysning om dette spørsmål i en detaljert legerapport fra 1926, samt i samtaler med Dr. Tony Paddon, den mann som i de senere år har stått som leder for myndighetenes nye helseprogram for Labradorkysten. Man er av den oppfatning at syfilis trolig var ukjent her nord helt til omkring 1890. I et tilfelle ble noen eskimoer sendt til U.S.A. til framvisning for publikum, og da de kom tilbake oppdaget man etter en tid at de var smittet av syfilis. Tidlig i dette århundre ble det konstatert noen tilfeller blant Hebron-eskimoene, og smitten kom denne gang fra mannskapet på et fartøy som hyppig besøkte kysten om sommeren. Dr. Paddon hevder med bestemt-
het at det i hans tid aldri er konstatert tertiær syfilis her oppe, og han mener at det nevnte ryktet er kommet istand ved at en lege langt tilbake feilaktig har tolket visse hudsår som vitnesbyrd om nevnte sykdom. De tilfeller av gonorré som fra tid til annen har dukket opp, har det noen ganger vært vanskelig å få helbredet før smitten var ført videre. Man må ha for øye at tross misjonærenes innbitte kamp for den kristne moraloppfatning, er det under overflaten også her en tendens til frie seksuelle forbindelser. Men det er i alle fall på høy tid at det gamle, og mildt sagt overdrevne ryktet om denne side av Labrador-folkets helse-tilstand får dø hen.

Dessverre er det en annen sykdom som har hatt en forferdelig høy utbredelsesprosent blant såvel eskimo, som indianer og settler,

nemlig tuberkulosen. I løpet av de siste 7 år har det vært foretatt minst fire store tuberkulose-undersøkelser på kysten. Ved den første av disse ble det fastslått at omkring 20 % av eskimoene led av smittsom tuberkulose, mens tallene for indianerne var 15 % og for settlerne 10 %. Til de siste to tall må det tilføyes at indianerne er mere redd for å la seg undersøke enn eskimoene, og man mener at t.b.c.-prosenten er minst like høy blant dem også. Settler-prosenten ligger sikkert heller ikke langt under de andre grupper, da settlerne i statistikken er oppført som «hvite», og dermed er slått sammen med administrasjons- og misjonspersonalet, hvor sykdommen praktisk talt ikke forekommer. Etter fire års intens kamp mot tuberkulosen, regnet man med at tallet var brakt ned til ca. 5 % smittsomme tilfeller i befolkningen. Forholdene viste seg å være særlig alvorlige i Hebron, og dødelighetsprosenten blant de oppdagede tilfeller var der svært høy i første del av helsekampanjen.

For at leseren kan gjøre seg et riktig begrep om hvilken uhyggelig tuberkulose-utbredelse de ovennevnte tall avslører, skal jeg til sammenligning nevne at det samlede antall pasienter med t.b.c. i Norge nå er ca. 20 000, hvilket er mindre enn 0,65 %. En norsk lege betegnet tallene fra Labrador som «usannsynlig høye».

Språksituasjonen.

Hva språksituasjonen angår er det farlig i en så kortfattet framstilling som denne å gi en generell oversikt, fordi forholdene veksler så meget fra sted til sted. Men i regelen kan man si at de som regnes som settlere, nesten alltid har engelsk som hovedspråk i hjemmet. Det forekommer dog, i tilfeller hvor en settler har giftet seg med en eskimoisk kvinne, at det i hjemmet tales eskimoisk mellom moren og barna. Selv om disse samtidig lærer engelsk av sin far og i de aller siste år også i skolen, vil det i mange situasjoner vise seg at disse barns to-språkighet har en avgjort dominans i retning av eskimoisk. Jeg bør tilføye at disse iakttagelser gjelder landsbyen Nain, hvor eskimoisk språk er det

fremherskende. Atskillige av settlerne kan tale eskimoisk, men meget få av dem kan sies å beherske språket. Om eskimoene gjelder det at de på et sted som Hopedale i stor utstrekning taler bra engelsk. Kommer man derimot til Nain eller nordligere, vil man hurtig oppdage at få av de voksne eskimoer kan føre en samtale på engelsk så snart man beveger seg utenfor materielle og helt hverdagslige emner. Ser vi på den oppvoksende slekt er situasjonen en annen. De unge eskimoer skal ifølge den skoleordning som er innført etter sammenslutningen med Canada, lære begge språk i skolen. Om få år vil sikkert nesten hele eskimobefolkningen på et sted som Nain være to-språkig.

Misjonens innsats for eskimospråket.

At så få av de voksne eskimoer nordpå taler engelsk, må tilskrives såvel den tidligere sparsomme kontakt med omverdenen, som det faktum at misjonen gjennom alle år har brukt eskimoisk som hovedspråk. Alle gudstjenester ble holdt på eskimoisk, og i misjonens skoler var det særlige klasser for settlere og eskimoer. De sistnevnte måtte lære salmer, bibeltekster m. v. på sitt eget språk. Etter at Labrador for få år siden ble kanadisk synes det som om også den newfoundlandske provinsadministrasjon etter sin lange tornerose-søvn er våknet til aktiv bevissthet om dette glemte land. Eskimoene skal gjøres til kanadiske borgere, og det finnes i dag de som vil bebreide misjonen og si at den er ansvarlig for at «folket ikke engang taler språket i det store land de nå tilhører». Vel nok kan man bebreide fortidens misjonærer at de med den strengeste nidkjerhet rev ned så meget av eskimoenes tradisjonsbakgrunn i sin kamp mot hedendom og overtro. Men med vår tids bevissthet om hva språket betyr for opprettholdelsen av en kulturell fellesskapsfølelse, tror jeg man skal være Moravian Mission dypt takknemlig for at den med så stor energi har bidratt til å holde det eskimoiske språk levende. Labradors eskimoer har med uhyggelig store ofre fått betale for kontakten med den hvite manns verden, i form av epidemier og en dødelighet som vi

knapt kan gjøre oss en forestilling om. Men ikke minst gjennom bevarelsen av språket, har folket tvers gjennom alle prøvelser kunnet holde levende bevisstheten om sin egenart. Når man så hører eksempler på hvordan eskimoer lenger sør i Labrador skammer seg over sin bakgrunn og benekter kjennskapet til sitt eget språk, forstår man kanskje best å verdsette den sistnevnte side av brødremsjonens innsats.

Endringene i den materielle kultur.

Leseren har vel alt stilt spørsmålet: hva skjedde med den materielle kultur, med redskap, bolig og drakt etter européernes inn-trengen? Det er det jeg nedenfor i korte trekk vil søke å belyse.

Da misjonærene begynte sin virksomhet i nordre Labrador, så de til sin forbauselse at eskimoene foruten sine egne fartøyer, kajak og umiak, hadde et stort antall trebåter. De siste var krigsbytte fra eskimoenes røvertokter blant européiske fiskere sørpå. Om eskimoene på denne tid brukte de geværer som noen få av dem eide, synes tvilsomt, da de ikke hadde adgang til å få ammunisjon. Men alt tidlig i det 19. århundre var geværet, om ikke hver manns eiendom, så i alle fall en viktig del av mange fangeres utstyr. Det meste av selfangsten foregikk med harpun fra kajak om sommeren, og om vinteren på isen eller helt ute ved iskanten mot storhavet. Før siste århundreskifte var harpunen imidlertid praktisk talt overalt avløst av geværet som fangstredskap, med unntak av det aller nordligste område, hvor mangt i den gamle kultur holdt stand lenge etter at det var gitt opp lenger sør. Etter at geværet ble alle manns eie, kan harpunen kun sees brukt til å redde byttet fra å synke etter at fangeren først har skutt det. Mens kajakken selv så langt sør som i Nain holdt seg til opp mot 1930, må umiakken, den rummelige skinnkledte reisebåten, ha vært nesten totalt oppgitt lenge før siste århundreskifte. Det kreves mange selskinn til å kle en umiak, og den vanligste forklaring på dens tidlige forsvinnen er da også at man har manglet skinn. Selv om eskimoenes selfangst alt i forrige århundre kan ha begynt å avta på grunn av den kom-

mersielle selfangsts masseslakteri ved Sør-Labrador og Newfoundland, er det sikkert flere forskjellige faktorer som forklarer oppgivelsen av umiakken. For det første det at de européiske trebåter var mere sjødyktige og solide i disse værharde og ofte drivis-fylte farvann. Vi hører også alt tidlig i forrige århundre om at eskimoene i Hopedale var dyktige såvel ved båtbygging som annet trearbeid. Det samme gjaldt flere av settlerne. Videre begynte et veldig antall av fiskefartøyer¹ fra Newfoundland å besøke også den nordlige del av Labradorkysten etter 1860, og det hendte at eskimoene i bytte for fisk, skinn og andre produkter, kunne skaffe seg båter fra fiskerne.

En tid var trebåter utstyrt med seil det viktigste fartøy såvel til sommerens torskefiske som til den allminneligste samferdsel i sommerhalvåret. Etter hvert kom også motorbåter i bruk, og de har i dag stor utbredelse både blant settler og eskimo. Av folk i administrasjonen hevdes det ofte at settlerne er tregere og mere konservative enn eskimoene. Et enkelt eksempel fra Nain peker i denne retning. En av landsbyens eskimoer hadde ved en større byttehandel med newfoundlandske fiskere fått en gammel, og visst ikke særlig god motor til båten sin. Dette var under eller like etter første verdenskrig, og dette var den første motorbåten her nordpå. En eldre settler fortalte meg historien, og la til at «vi sto ofte og lo mens eskimoen dag etter dag jobbet som en gal for å få motoren til å gå». Med hjelp fra en tilreisende lyktes det til sist, og siden sluttet nok settlerne å le av en mann som satte motor i båten sin.

Mot slutten av 1920-årene hadde så godt som alle fangerne på kysten oppgitt å bruke kajakk, og den hadde da alt lenge ført en kummerlig tilværelse som en slags lite egnet småbåt eller «landgangsfartøy» for den stadig voksende motorbåtflåte. Det kan dog som et kuriosium nevnes at det enda sommeren 1955 ble brukt kajakk inne i Saglek Bay av to Hebron-fangere. Men det er også de eneste eksisterende eksemplarer på kysten. Dette

¹ I begynnelsen av vårt århundre mente man at 1500—1800 skonnerter med 15—20 000 newfoundlendere ombord hver sommer deltok i det utrolig rike torskefisket ved Labradors kyster.

siste kan forresten igjen minne oss om at den européiske kultur alltid ble modifisert og avdempet jo lenger nord den kom.

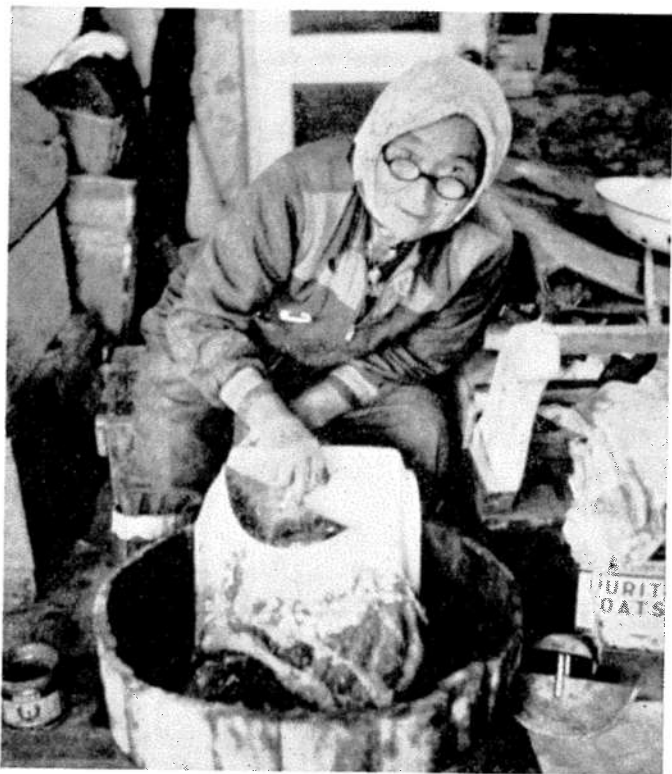
Den avdøde finske professor V. Tanner som etter sine to Labrador-ekspedisjoner før siste krig, i 1944 utga et stort og nyttig oversiktsverk om landet, har pekt på at oppgivelsen av kajakken var særlig uheldig for eskimoene under vinterens selfangst ute på «sinâ», iskanten mot Atlanterhavet, — en fangst som enda har en viss betydning. Kajakken var lett og hendig og kunne tas med på hundesleden, og om isen brakk løs kunne man ved hjelp av den hurtig komme seg inn på fast is igjen, selv om det i en kritisk situasjon hendte at man mistet både hunder og slede. Men også ved denne fangstform har kajakken fått sin avløser, nemlig den flatbunnede og lette lille trebåten som settlerne meget betegnende kaller «flat». Men den er selvsagt langt fra så lett å håndtere som kajakken, og blir den isdekket mangedobles vekten.

Plassen tillater oss her bare i liten utstrekning å utdype det interessante emnet om fangstmetodenes omlegging som resultat av endringene i den materielle kultur. Men en ting kan man trygt slå fast: en stor del av de seler som det skytes på unnslipper enten såret, eller synker før fangeren når fram. Kajakk-fangerens innsats med sin harpun var på dette område langt mere sikker, og sett i videste perspektiv også mer økonomisk. Søker man å sammenligne det antall av sel man skjønnsmessig kan tenke seg går tapt på denne måte, med det astronomiske antall som tas av dage i den kommersielle fangst, har man dog vanskelig for å tro at Labradoreskimoene i særlig grad kan få skylden for at grønlands-selen nå synes å forekomme i langt mindre mengde enn tidligere under dens årstidsvandring høst og vår langs kysten. At geværets innførelse blant eskimoene derimot kan ha betydelig andel i den påståtte reduksjon av de mere stasjonære selarter, synes mere sannsynlig. Etter at man fikk motor i båtene har det blant eskimoene utviklet seg en fangstmåte som settlerne ved enhver anledning omtalte med forrakt i våre samtaler. Straks eskimoene oppdager en sel på noen avstand setter de full fart etter den og begynner å skyte i rask takt for å holde dem under vann og derved trette den ut. Ofte unnslipper dyret, og i de tilfeller

hvor man etter en lengere forfølgelse får byttet, er utgiftene til den anvendte ammunisjon uforholdsmessig høye, ifølge settlerne. De hevdet også at denne fangst hadde ført til at selen hadde lært å søke bort så snart den hørte lyden av en motorbåt. Mitt inntrykk var dog at denne form for selfangst helst ble drevet leilighetsvis, når man om sommeren var ute på reise, til eksempel for å hente brensel.¹

En annen side av den materielle kultur som hurtig ble européisert, var boligen. Alt i 1830-årene hører vi i misjonens rapporter at européiske trehus mer og mer kommer på mote, og erstatter de gamle eskimoiske hus av torv og sten, som ofte lå halvt nedgravet i bakken. Også på dette område skjedde overgangen sist nordpå. Ja, i Hebron forsvant de siste torvhusene først omkring 1940. Det må her innskytes at mens de fleste familier på største delen av nordkysten har sine egne hus, om de dog er dårlige, så mangler enda atskillige familier i Hebron-distriktet fast bolig. Om sommeren bor de i telt, og om vinteren bygger de snøhus. Men la meg understreke at dette ikke er det vanlige. I Hopedale hvor en stor del av befolkningen har kunnet tjene penger ved å arbeide på en radarstasjon som de militære myndigheter der har anlagt, har det både blant settler og eskimo skjedd en vesentlig forbedring av boligstandarden de siste fem år. Men lenger nordpå er særlig eskimohusene meget dårlige og trekkfulle, ja, ofte kan man om kvelden se lyset sive ut i sprekker mellom bordene tross de mange lag aviser enkelte har brukt til å tapetsere rommene med. Verst er det fra et helsesynspunkt at de fleste hus bare består av ett værelse, hvor temperaturen veksler i løpet av døgnnet. Komfyren står rødglødende en stor del av dagen, men alt et par timer etter at ilden er gått ut, er værelset forandret til en ren fryseboks. Ellers er husets innredning européisk, med et bord, stoler og et par senger hvor man ofte kan se både to og tre barn sove sammen. Misjonen har gjort meget for å bedre de hygieniske forhold, og selv om det ikke er regelen, kan man se

¹ De steder hvor det enda finnes skog like ved landsbyen, er den nemlig strengt fredet av misjonen. Man må flere timers vei for å hente brensel nå, på grunn av forfedrenes snauhugging i den nærmeste omegn.

Gammel eskimokvinne i Nain spekker et selskinn med «ulo», den uunnværlige, halvmåneformede kvinnekniven. (Foto: H. K.)

eskimoiske hjem hvor rensligheten står like høyt som i vårt eget land. Blomster i vinduene og bilder på veggene, mangler heller ikke i de mest velutstyrte hjem. Det at barna i skolen nå lærer å forstå hygienens betydning, vil sikkert også komme de hjemlige forhold til gode.

Mens vi i noen få glimt har sett at meget er overtatt av den européiske kultur, skal det understrekes at intet av det de fremmede bragte med seg kunne gi en brukbar erstatning til beskyttelse mot vinterkulden. Labradorkysten er jo omgitt av den kalde og isfylte havstrømmen som har navn etter landet, og fra før

jul til langt ut i juni er kystfarvannet tilfrosset. Om vinterklimaet kan man kort og godt si at det har en kontinental karakter, med lave vintertemperaturer, og hyppige og voldsomme stormer. Selv om man om sommeren ser begge befolkningsgrupper for det meste kledt i européisk tøy, er intet annet enn den gamle eskimoiske skinn-drakt brukbart til vinterens reiser. At draktsnittet, særlig for kvinnenens vedkommende, er en del «modernisert», er en annen sak.

Og endelig må vi ikke glemme hundesleden, eskimoenes lange «komatik», som i dag som for århundreder siden er absolutt enerådende til all lokal samferdsel på kysten i vintertiden. Den brukes ikke bare av den stedfaste befolkning, men er like uunnværlig for misjonærer og politimenn under utøvelsen av deres virke. Snøhytten er heller ikke gått i glemme på den nordlige del av kysten. Eskimoen kan stadig på en times tid få satt seg opp en lun kuppelbolig av snø om han overraskes av uvær under reinsdyrjakt i innlandet. Den smale eskimoiske snøkniv til å skjære ut blokkene med er imidlertid borte. Til det bruker man nå en tømmermannssag! Det kan tilføyes at settlerne visst aldri har lært seg kunsten å bygge snøhus. Under innlandsjakt om vinteren har de enten med seg telt eller bygger seg et primitivt ly av en snømur med en presenning hengende ned på den ene siden.

Spekklampen er for lenge siden forsvunnet, men en forfatter forteller at den nordpå ble brukt under reiser i innlandet enda i begynnelsen av dette århundre. I dag bruker dog alle eskimoer under reisene primus eller en liten feltovn av blikk og medbrakt ved, og ovnsrøret føres gjennom snøtaket med en isolering av trepinner. Oppe i Hebron hvor det ikke finnes skog, og man må langt sørpå for å finne brensel, brukes det i noen hus en underlig kombinasjon av gammelt og nytt. Inne i ovnen setter man den avskårne bunnen av et oljefat, og på det brenner man selspekk blandet med petroleum, i mangel av ved.

De fleste hjem i landsbyene har elektrisk lys, som forsynes fra misjonens aggregater.

Den eskimoiske «ulo», kvinnekniven, er også av de ting som har overlevet, og den anses som før uunnværlig ved skraping av

skinn og til mange andre oppgaver. Det var interessant å legge merke til at de tradisjonelle forestillinger som knytter seg til kvinnekniven, også var bevart. En eskimo uttalte meget bestemt på mitt spørsmål om han brukte ulo: «Ingen mann med respekt for seg selv vil røre en ulo!» Kniven forarbeides imidlertid av mennene, av en bit av et gammelt sagblad.

Noen trekk fra ervervslivet.

Det er alt nevnt at de européere som en gang slo seg ned ved det nordlige Labradors værbitte kyster etter hvert alle tok opp praktisk talt det samme levevis som deres nye naboer eskimoene. Bortsett fra at noen settlere har hatt en mere eller mindre fast tilknytning til administrasjonen som hjelpere og tolker for handelen, kjenner jeg på denne del av kysten bare til et viktigere eksempel på at en settlerfamilie har søkt å spe på inntektene fra fangst og fiske ved å ta opp et nytt erverv. I Voisey's Bay, lengst sør i Nain-distriktet står skogen meget frødig når man kommer tilstrekkelig langt inn i den dype bukten, hvor virkningen av den kolde labradorstrømmen fortaper seg betydelig. Det ble her reist et sagbruk tidlig i dette århundre, og samtidig som man aldri ga opp fangst- og fiskerinæringen ble det gjennom mange år bygget småbåter her inne, og også to store skuter som ble solgt til handelsselskaper. Enda i årene før siste krig solgte man herfra atskillig trelast til misjonen i Nain. Noen netto kom det imidlertid ikke ut av dette, både fordi det var for slitsomt å skulle få tømmeret fram gjennom den dype snøen på hundeslede, og fordi materialene ble solgt til langt lavere pris enn man på den tid måtte betale selv nede i Newfoundland.

Selv om det ikke foreligger pålitelige talloppgaver for utbyttet av selfangsten på kysten, må det være grunn til å tro at den alminnelig utbredte oppfatning om at selen alt lenge har vært i avtakende er riktig.¹ Særlig i de senere år har utbyttet vært meget dårlig, med lange intervaller mellom de gode år. For de

¹ Om den påståtte nedgang skal tilskrives den kommersielle selfangst lenger sør er uvisst. Endringer i de rent hydrografiske forhold kan ha hatt betydning og er for tiden under undersøkelse fra kanadisk side.

fleste har det vært vanskelig å skaffe kjøtt nok til hundefôr, og likedan skinn til kamikker og vinterklær. Selvsagt blir det da også mindre av selkjøtt til eskimoene selv. Etter mange muntlige utsagn å dømme, synes det som om de beste år for selfangsten har vært de år hvor kulden setter plutselig inn på høsten, så fjordmunningene fryser til før selen kommer seg til havs for å fortsette sin vandring mot yngleplassene sørpå. Store mengder av sel kan da kjempe for å komme opp og puste i ganske små åpninger i isen, og man har under slike forhold kunnet drepe utrolige mengder av dyr på få timer. Men ser vi bort fra disse år, som det kan være lenge imellom, så tror jeg trygt man kan si at de fleste selene i hvert distrikt tas ved hjelp av selnett. Denne fangst foregår på to forskjellige måter, dels ved at dyrene går fast i sperrenett og drukner, dels ved at de går inn i en avsperring hvor de blir skutt. Jeg har før nevnt at misjonen lenge leiet ut selnett til befolkningen. Men etter at provinsregjeringen begynte å vise kystens problemer større interesse, har den siden 1942 bygget små selfangst-hus ved flere av de beste fangstplasser langs kysten, og man har også ved hver stasjon en del selnett til bruk for befolkningen. Jeg kjenner bare til ganske få tilfeller hvor private selv eier nettene, navnlig settlere. Det er gjerne et mannskap på 5-6 mann om hvert nett. I de tilfeller hvor netteieren er en privatmann, holder hver mann sin ammunisjon, og denne fangsten har i det hele et tydelig individuelt preg. Grytidlig om morgenen konkurrerer man gjerne om å komme først til nett-plassen. Så snart det er lyst nok begynner man å skyte på de innesperrede dyr etter hvert som de dukker opp. Og det bemerkelsesverdige er at hver mann får de sel han selv kan skyte. Den eneste fordel eieren av nettet har foran de han har innbudt som mannskap, er at han får $\frac{1}{3}$ av alle sel som har gått seg fast i nettet og druknet. Resten av disse dyr deles likt på alle deltakere. Ellers må netteieren, som de andre, stole på sin skyteferdighet.

Hebron-distriktet viser seg stadig å være et av de beste hva selfangsten angår. Siste høst (1955) var et virkelig stort år der oppe, med hele 3000 sel. En befolkning på ca. 50 % flere inn-

byggere i Nain-distriktet, tok samtidig ikke mer enn 600 dyr. Men hele 300 av disse dyr ble tatt i selnett av kun tre settlerfamilier.

Reinjakten, som i gamle dager synes å ha hatt stor betydning, og vesentlig foregikk i den tid da skinnene var best (sommer og høst), foregår nå kun om vinteren. Skinnene er da ubrukelige, og blir gjerne skåret i strimler, blandet med tran og anvendt som hundefôr. Antallet av rein som nå felles årlig er så lite at reinjakten kan sies å være praktisk talt uten betydning i den samlede økonomi. Den kan i høyden bety en velkommen avveksling i form av friskt kjøtt. Felle-fangsten på pelsdyr har ofte foregått i kombinasjon med reinjakt i innlandet eller selfangst ytterst i skjærgården. Dette er også nødvendig for å kunne holde liv i hundene, som var uunnværlige til de lange reisene fra felle til felle. Heldig selfangst betød også økede sjanser for revefangst, idet man da kunne la noen selskrotter bli liggende igjen på fangst-plassen som lokkemiddel for reven. Dessverre foreligger det ytterst lite statistikk over utbyttet av jakt og fangst i nordre Labrador. Av misjonens fangstprotokoller fra Nain for tiden 1900—1926, går det dog klart fram at pelsdyrjakten var en usikker inntektskilde, både på grunn av de vekslende skinnpriser og de sterkt svingende fangstmuligheter. Det kan nevnes at laveste og høyeste inntekt av pelsdyrjakten i denne periode falt med bare to års mellomrom, henholdsvis i sesongene 1919—20 med 335 dollar, og 1921—22 med 17 000 dollar, på en befolkning på ca. 300 mennesker. Vi bør understreke at det nevnte rekordår var en fullstendig unntakelse, og det nest beste år ligger langt lavere igjen. Den årlige gjennomsnittsinntekt av pelsjakten var i denne 26-års periode ca. 3300 dollar på dette distrikt.

En langt mere årvisst kontantkilde har torsken vært. Den forekommer i store mengder fra juli til september—oktober. Misjonærene har alltid øvet press på befolkningen for å få dem til å vie torskefisket større interesse, og dette har alt for lenge siden kommet til å innta plassen som en hovedkilde til befolkningens inntekter. De år hvor også fisken slo feil ble det ytterst trangt rundt i de små hjem. Nesten all fisk tas med snøre og «jigg»,

en dobbeltekrok innstøpt i blyøkke av fiskeform. Noen settlere og noen ganske få eskimoer har i dag mer moderne redskap, de såkalte «cod-traps», en synkeinnretning som opereres med et mannskap på 5-6 mann. De få eskimoer som eier slik redskap har fått den overlatt fra myndighetene etter krigen. På grunn av de høye saltpriser og de sterkt synkende priser på klippfisk på verdensmarkedet, har Newfoundlands regjering i de senere år betalt halvparten av det anvendte salt, samt subsidiert prisen på fisken. Men tross disse tiltak hevdet befolkningen at det å fiske overhodet ikke ga noen netto. Sommeren 1955 valte således alt folket i Nain, på 6 mann nær, å heller bli i landsbyen enn å ta utrustning på kreditt og dra ut på fisket.

Sommerens garnfangst etter sjøørret har stadig betydning, særlig i det nordlige område, og prisene har holdt seg bra etter krigen.

Økonomisk sammenbrudd og offentlige tiltak.

Vi har tidligere omtalt misjonens strenge prinsipper for å verne eskimoene mot utnyttelse og uheldig innflytelse utenfra. Som et ledd i denne politikk opprettet den tidlig en egen handelsavdeling med forretninger i hver landsby. I noen perioder hadde misjonen bra overskudd av denne virksomhet, når spekk-, fiske- og særlig skinnprisene var høye på det européiske marked. Men etter hvert ble underskuddene større og større. Selv om denne handel foregikk etter de hederligste linjer, var situasjonen oftest den at eskimoenes ervervsliv ikke kunne gi mere enn fra hånd til munn, og mange kom i stor gjeld. Flere ganger foretok Moravian Mission en nesten total avskrivning av alle sine krav. Samtidig berettes det mere enn en gang om eskimoer som hadde fått all sin utrustning på kreditt av misjonen som forskudd på sommerens torskefiske, men av smarte fiskere fra Newfoundland lot seg overtale til å levere all sin klippfisk i bytte for unyttig eller verdiløst skrap. Misjonen ble ofte kritisert for sitt velferdsarbeid. At denne handel var langt mere hederlig enn den sommerens tilreisende folk drev, synes man å glemme. Det bør også

understrektes at misjonærene, tross sterkt press fra befolkningen i det lengste søkte å holde rene luksusvarer borte fra sine utsalg. Men gradvis har eskimoene gått mere og mere over til butikkvarer, kaffe, te, sukker, melvarer og hermetikk. Denne utvikling er sterkt fremskyndet ved at mange unge menn en del somrer etter krigen har vært ute og arbeidet på militære anlegg. Her har de lært nye vaner, og tjent mere på en sommer enn den hjemlige økonomi kan gi på et helt år eller to. Bortsett fra den omtalte bedring av boligstandarden i Hopedale, synes de penger som er tjent på denne måte ikke å ha ført til særlig gavnlige investeringer med tanke på framtiden. Canadas store postordreforretninger får her ta et stort ansvar. Hvert år sender de sine svulmende og sterkt fristende varekataloger oppover kysten. Ingen skal vel fortenke denne befolkning som på grunn av handelens strenge kontosystem er uvant med å ha klingende mynt i hendene, at den har brukt utbyttet av disse sesongjobber til kjøp av radioer, fotoapparater, musikkinstrumenter o. l. Hvorfor kan ikke vi like så vel som den hvite mann bruke våre penger til slike ting? Og på tross av denne tidligere ukjente inntektsmulighet, er de økonomiske forhold i Labrador dårligere i dag enn noensinne. Nedgang i fangsten, men aller mest prisfallet og nye forbruksvaner, har ført til et rent sammenbrudd.

I årene fra 1926 til 1942 var det det mektige Hudson's Bay Company som hadde hånd om handelen på kysten. Dette gamle selskap er som kjent vesentlig basert på pelshandelen, og man var derfor lite interessert i å kjøpe opp produkter fra selfangst og torskefiske. Det er all grunn til å tro at en stor del av befolkningen derfor i nevnte tid la særlig vekt på revejakten. Det var den beste vei til å sikre kreditten i forretningen. Videre må det nevnes at Hudson's Bay Company fikk innføre sine varer tollfritt til Labrador mot å love regjeringen å ta seg av fattige og nødlidende. Altså en slags privat sosialforsorg! Vel nok lot man ingen sulte ihjel, men at denne avtale i praksis ga handelsbestyrelsen et unødige hardt tak på uheldige og mindre dyktige familieforsørgere, sier seg selv. En bedring var det avgjort da Newfoundland's velferdsdepartement i 1942 overtok handelen i Nord-

Labrador, som et «ikke-profitt»-foretakende. Sammenslutningen med Canada har også medført vidtgående sosiale tiltak, bl. a. alderstrygd og uførhetstrygd. Videre ytes det store summer av federalregjeringen til et bredt anlagt helseprogram, som er satt i verk med en effektivitet som gir grunn til å anta at såvel tuberkulosen som spebarns-dødeligheten i løpet av noen år vil være brakt så nær et «normalt» nivå som det kan tenkes i et land med disse harde naturforhold. Myndighetene uttaler også at de er klar over at den kostbare kampen mot tuberkulosen vil være lite effektiv hvis man ikke også begynner å bygge bedre boliger.

At de gamle erverv, som så lenge har utgjort befolkningens eneste eksistensmulighet, nå ikke lenger kan sikre levemåten, er klart for alle. Regjeringen har alt i flere år underholdt storparten av befolkningen med forsorgsunderstøttelse opptil 8—9 måneder av året. Denne linje er selvsagt ytterst uheldig, og kan ikke fortsettes. Men hvor ligger løsningen? En kanadier jeg møtte i Nain sommeren 1955, uttalte seg meget indignert om den skam det var å bruke skattebetalernes penger til å gi eskimoene i Labrador understøttelse når de nektet å dra ut på torskefiske, mens fjordene sto fulle av fisk. «Når folk ikke vil arbeide, skal de heller ikke ha mat,» var hans sikre dom. — Til det kan jeg bare anføre at hver eneste en av alle de innbyggere jeg talte med i Labrador hadde et stort ønske, nemlig at de måtte få et arbeid de virkelig kunne leve av. Visst kunne de dra ut på fiske, men når det aller meste av utbyttet ville gå til å dekke de utgifter som var forbundet med fisket, så ville regjeringen likevel gi dem hjelp. Så håpløst fortonet de økonomiske muligheter seg da jeg tok avskjed med mine venner i Labrador. Vi kan godt forstå den mann som sa: «Labradors problemer er regjeringens konstante hodepine».

En ny tid, og nye tanker.

Som det forhåpentlig vil gå fram av ovenstående forsøk på å tegne hovedtrekkene i utviklingen, representerer tiden fra 1942 til i dag noe helt nytt i Labradorfolkets tilværelse. Samtidig som

inntektene lenge har vært elendige, er det begynt å skje ting. Nå bringer ambulansefly de syke ut og de helbredede tilbake, mens den som før ble alvorlig syk oftest kunne belage seg på den korte reisen til kirkegården. Hver måned får de gamle og uføre utbetalt sine trygder. Den som ingenting har å spise, går til regjeringens stedlige velferdsoffiser, ber om hjelp og får den. I Hopedale og Nain har man tilmed fått filmframviser, og to kvelder i uken strømmer store og små til det nybygde samfunns-
huset for å se bildene fra den store og merkelige verden der ute.

Alt dette har skjedd i løpet av en håndfull år. Det har ikke unnlatt å sette spor i befolkningens tankegang, og det daglige liv innenfor den enkelte landsby. Gjennom generasjoner har misjonærene bestemt for eskimoene i stort og smått. Riktignok ble det på initiativ fra brødrene opprettet landsbyråd, men med misjonens strengt patriarkalske styre var det før nærmest utenkelig at det eskimoiske landsbyråd noen gang skulle vedta beslutninger som ikke på forhånd var godtatt av den stedlige misjonær. Til tider kunne hans innblanding virke utålelig når han grep inn i forhold som vi ville anse høyst private. Men man fant seg i det. At man før ikke hadde lov å danse til eksempel, det var en gang for alle bestemt og få hadde mot til å stille til en «illegal» dansekveld. Samtidig må vi ikke glemme at den ulykkelige eller svake i det lille samfunn, kunne gå til misjonen og søke trøst og hjelp, såvel av åndelig som materiell art. Dette gjaldt ikke minst enkene og «adopterte» barn, som ikke alltid behandles like bra. Endelig kan vi nevne at all jurisdiksjon, med unntak av de sjeldent forekommende forbrytelser (mord o. l.), vanligvis helt og holdent ble administrert av brødrene. At disse tilstander på det rettslige område vedvarte enda i 1935, ble fortalt meg av en misjonærfrue. En ung eskimogutt hadde stjålet noe fra Hudson's Bay-forretningen i Nain. Eskimoene ser stadig meget strengt på tyveri, og landsbyrådet holdt møte med sjefen for misjonen om hva som skulle foretas. Det endte med at tyven ble brakt til misjonen og pisket av samtlige rådsmedlemmer etter tur! Misjonens mann deltok selvsagt ikke i den korporlige avstraffelse, han «bare så til» . . .

Nå er det imidlertid slutt med patriarkatets tid. Først kom

det politimenn og slo seg ned på kysten kort før siste krig. At de så begynte å ta seg av de få tilfeller av lovbrudd som forekommer, betød faktisk at misjonærens tidligere uomtvistelige autoritet fikk et grunnskudd. Deretter overtok i 1942 provinsregjeringen handelen ved stasjonene, og ansatte menn som har myndighet til å utdele forsorgsunderstøttelse, og til å bestemme over en lang rekke forhold som før selvsagt lå under brødermisjonen. Og slik har det fortsatt. Misjonæren har på felt etter felt måttet finne seg i å se sitt uomtvistede herredømme i landsbyen smuldre hen — tross sin formelle juridiske rett over territoriene. Selvsagt er det fremdeles ham både eskimo og settler henvender seg til om de ønsker å drøfte intimere spørsmål, men flere og flere av dem har nok etter hvert oppfattet at det ikke lenger vil være særlig farlig å gjøre noe man vet misjonæren ikke liker. For ikke å bli stilt helt utenfor denne nye utvikling, har misjonærene alt for flere år siden latt en del av sine strengeste prinsipper falle. I dag er det ingen dødssynd å ta en svingom, og heller ikke vil de helt unge risikere noen innblanding om de tar seg en svermetur i sene nattetimer. Ja, på noen områder har Moravian Mission klokkelig vært direkte initiativtaker til det nye. I Nain har man til eksempel startet en speiderbevegelse, som synes å vekke stor interesse både blant piker og gutter. Der ga Labrador-misjonens utøvende leder Rev. Peacock også full støtte til landsbyrådet i deres bestrebelse for å få reist et samfunnshus.

Situasjonen vil vel etter hvert stabilisere seg, slik at misjonærene helt trekker fingrene ut av de problemer som de oppvåkne myndigheter nå mener de best kan løse, og nøyer seg med forkynnelse og foreningsarbeid. Men ingen skal vel fortænke dem i å føle en liten tanke av bitterhet eller smerte i møtet med det nye. Når 185 år har de ledet utviklingen. Det er en lang tid, og store var anstrengelsene.

Skal jegeren vandre inn i gruvene?

Like før jeg skal avslutte denne artikkel har jeg fått et brev fra en kanadisk politimann som har sitt arbeidsfelt i Labrador. Det er særdeles interessante nyheter han har å meddele, nyheter som kanskje inneholder løsningen på den nettopp omtalte «hodepine» for de ansvarlige myndigheter. Ved en konferanse i St. John's, Newfoundland, nå i vår for velferdsoffiserer, misjonærer og andre interesserte fra Nord-Labrador, kunne regjeringen opplyse at det sommeren 1955 er gjort et stort uran-funn i Labrador, ja, kanskje det største hittil i Nord-Amerika, om min hjemmelsmann er riktig informert. De uranførende formasjoner går fra Makkovik i en bredde av 50 kilometer, og strekker seg ca. 135 kilometer i vestlig retning. Man har også påvist store forekomster av kopper i det samme området. Myndighetene har videre opplyst at man allerede sommeren 1956 venter å kunne begynne forberedelsene av den framtidige gruvedrift ved Makkovik. Alle-rede siste vinter er det utført store anleggsarbeider ved Grand Falls, det mektige vannfallet i Hamilton River. V. Tanner har regnet ut at man minst vil kunne få 3 millioner hestekrefter når denne mektige kraftkilde er temmet. Min hjemmelsmann forteller videre at man har planlagt å bearbeide uranmalmen fra Makkovik et eller annet sted i Hamilton Inlet-området, med elektrisk kraft fra Grand Falls. «Alt i alt skulle dette kunne medføre en stor endring i kystens økonomi,» er hans forsiktige konklusjon på disse opplysninger.

Videre har jeg fått opplyst at regjeringen har besluttet å legge ned stasjonen Nutak alt sommeren 1956, i håp om at man vil få overtalt befolkningen der til å flytte til Nain, hvor regjeringen vil gi den de nødvendige materialer til å bygge nye hjem. Planer om også å flytte befolkningen ved Hebron, skal foreløpig bero. Hvorvidt man ville få befolkningen i dette *relativt* gode fangst-distrikt til å flytte sørover, er også et spørsmål. Jeg vil her bare legge fram disse siste opplysninger for det de er verdt, uten å våge meg ut på de store konklusjoner om hva som vil komme til å skje på Labradorkysten i de kommende år. Hvorvidt man har

planer om å gjøre befolkningen i det område vi har behandlet her i artikkelen til gruve- og industriarbeidere, skal jeg ikke kunne si. De sparsomme opplysninger jeg har fått, tyder i alle fall på at man ikke lenger er interessert i å opprettholde den underskuddsforretning som fangst og fiske i dag er.

Atomalderens drivstoff skal hentes fra det gamle værbitte Labrador. Sykdom og materiell nød vil trolig bli redusert til det minimum som den moderne tids utvikling gjør mulig. Men om menneskene i landet dermed vil bli lykkelige, får framtiden gi svar på.

Renjakt i det gamle Grønland

Av

Jens Rosing.

Mod nord driver store skarer af ren — i hælene på den vigende storbræ.

Stundom, når horderne trak sammen, bølgede tundraen som en skov af takkede horn.

Efter renerne sneg jegerne sig frem, dirrende af spænding, med pilen skudklar på den smidige streng.

Pilene suser, et svup og kronprydet vildt knælende ind i døden — en landevej af livsbetingelse for et jægerfolk — bølger stadig mod nord.

Om aftnerne flammede bålene, omkring sad jægerne og åd det saftige kød. Det var vore forfædre i stenalderen, vi, der bor i krans om polen.

*

Vi sad 4 mand omkring et usselt bål, langt inde bag Holsteinsborg. Det var nu den tredie dag, vi uden fangst havde strejft om — sulten sled i tarmene, augustnatten sneg sig grønligt over fjeld og dal og fik os endnu mere til at krybe sammen, det var bitterligt koldt.

«Engang var der mange rener her,» sagde Kristoffer i en konurdækkende armbevægelse op gennem dalslugten ind mod nogle snetindede rygge i øst. Så sandt, en gang var der mange rener i Grønland.

Helt nede fra Julianehåb til Thule, på østkysten satte de deres spor. Går man endnu længere tilbage i tiden var vildrenen at træffe i randlandet og ude på de større øer af det ganske land.

Vejrbidte formuldede horn og arkæologiske udgravninger vidner herom — en dyrestorhed, der nu er gået i fortid.

I Grønland har man næppe tillagt renen den betydning, som den fortjente — sælfangst var det bærende, er det mon helt rigtigt?

Når man sammenholder arkæologiske og etnografiske påstande, var renjagten jo det bærende i de ældste eskimoers erhverv. Man kan vel trygt sige, at renjagten på visse steder i Grønland, endog betød mere end sælfangsten. Der er i hvert tilfælde meget, der tyder på, at f. eks. befolkningen i Godthåbsfjord fra tidenes morgen har været et typisk renjægerfolk. Selv i dag kredser deres tanker sig om vildrener. Vist jog de sæler, men når man taler med de gamle, har man et levende indtryk af, at vildrenen engang var det bærende i deres erhverv. Lige bag ved Kapsigdlit ligger den sælrige isfjord Kangerssuneq, hvor en rig isfangst-kultur ellers havde alle betingelser for en udvikling. Ingen af de gamle har at berette om isharpun — først efter at renfredningen i 1927 blev stadfæstet, lærte befolkningen brug af garn — selv i dag er sælfangsten kun at betragte som til husbehov.

Sommer som vinter jog de ren. Disse jægere, der var stærkt familiebetonede — ja, efterkommere af disse er også dem, der hovedsagelig holder traditionen i hævd, hellere leve et frit liv derinde blandt fjeldene end slide i fiskeriet, — når renjagten går ind, drager de af sted med hele familien, som deres forfædre gjorde det.

Så langt som oppe i Upernavik distrikt var der «rensdyr-eskimoer». Om dem skriver Rink «... der gives enkelte grønlandske familier, som have deres vinterpladser i de bedste rensdyregne, og driver en sådan jagt året igennem, at de fortrinsvis leve af rensdyret, og altså igennem det på en måde af landjorden. Dette gælder især den afsides vinterplads Narsarsuk (Upernavik distrikt), hvis beboere sjældent skulle lide nød, men til enhver årstid have overflødighed af rensdyrkød, ikke at tale om de andre

landdyr, harer, ryper samt ræv, hvis skind tjente dem som handelsvare. Kun når de trænge til spæk til deres lamper, søge de sælhunde i strømstederne eller under den faste landis . . .».

Når foråret satte ind, fik folk travlt med at stuve deres ting i konebådene; man sang sine forventninger udover fjorden; medens kraftige piger trak i årene, padlede mændene i tæt fylkning efter de tungt lastede både, det var som bar alle en liflig tæft i næsen efter vildren.

I bunden af fjordene slog de lejr; livet var værd at leve — trommerne kom frem — en primitiv sang vred seg mellem teltene og tonerne steg mod forventningens høje tinder. Som tiden gik, rykkede man ind i renlandet efter renflokkene, der søgte ind mod de kølige højder bag randfjeldene. Ofte bar man både og kajaker over land ind til de store indlandssøer. En skare, der lægger over land ved overbæringsstederne, er et malerisk skue, under tunge bør (transporteres med bærerem over panden), vugger de af sted i gåsegang. Forrest gik kvinderne, der næsten forsvandt under de store byldter, mens børnene hang dem om «skørterne»; bag dem kom mændene med kajaker på hovedet foruden deres bør, bundter af pilekogger, stengryder — ja, alt, hvad man under et langt fravær havde behov for, var fordelt på de mange rygge og hænder; børn, der var for små, red på skuldrene og nød det.

Efter dem kom de unge mænd med konebåden på deres skuldre. Som bagtrop kom stammens ældste, ofte med en ubetydelig bør, — han var jo «høvdingen».

Langt inde i landet nord for Godthåbsfjorden ligger Ataneq og Qavdlunaitsait, hvor renjægere har haft faste jagtstationer. På hele bopladsen ligger der henholdsvis ruiner efter 10 og 11 stenbyggede huse. Lignende indlandsbopladses findes andre steder, så langt mod nord som i indlandet ved Diskobugten kendes jægerly og stenhuse. Der findes huler, hvor jægerne også overnatter. Der kendes nogle, hvor ikke færre end 40 mand kan søge fuld ly for natten.

Rundt om i terrænet finder man en anden «hustype», der minder meget om den samiske kåte: en krans af store flade sten bliver stillet på højkant i ring, støttet op af tørv. I tørvet stak

man vidjer eller renhorn op, så man fik en kuppel, der blev overdækket med renhuder. Disse kaldtes Ikorsingmavît.

Ofte gjorde man store drivjagter, Hans Egede giver en levende skildring af en sådan jagt «...der (længst inde i fjordene) anstille de en klapjagt, og med Qvinder og Børn omkring sette dem og forjage dem hen til trange Stier og Passer, hvor Mandfolkene ligge på Luur og passe dem op. Når de nu ikke ere så mange Folk, at de kand indspærre dem, saa betjente de sig af lange hvide Kieppe, med støkker Torv Stungne på Enden og Spiidsen deraf, og setter dem i Veien for Dyrene at de skal skye derfor og ikke undløbe.».

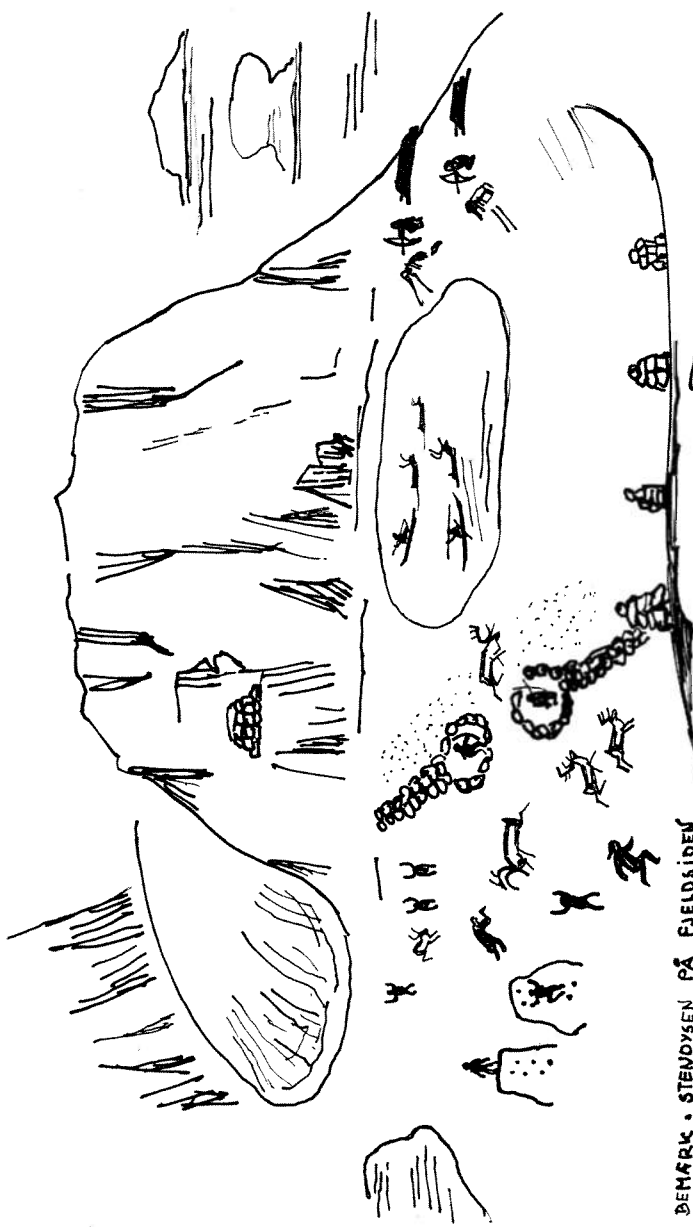
En anden jagtform var den, at man drog fordel af reneres trækveje, særlig hvor de førte op gennem smallere passager — opstilledes tværs af trækvejen en række små stenvarder med korte mellemrum, varderne blev forbundet med hinanden med remmeselliner. Ved hver ende af varderækken var der skydeposter, opsætninger af sten, hvor jægerne uset af renerne lå skudklare.

Når renerne intetanende kom travende ad vejen og løb mot linerne, gjorde de ingen forsøg på at springe over; men fulgte dem lige ind i jægernes pilereg.

Disse førømtalte jagtmetoder blev også benyttet sådan, at renerne blev drevet på svøm over søer — her lå kajakkerne klar, i lynsnare padletag kom jægerne op på siden af dyrene og stak dem ned med lanserne. Den vilde jagt fortsatte, for de dræbte dyr flød, båret op af den luftfylte pels, så der ikke var fare for at miste dem.

På trækvejene stilledes ligeledes skydeposter op, hvor man sad og ventede, til renerne streifede forbi. Skydeposterne var stenopsætninger i en halvcirkel, bag hvilke jægerne sad med øjnene rettet mod trækvejen. På landtangen mellem Itivnera og Itivleq ikke langt fra tamrenstationen ligger en sådan post — nu spejder den fra morænevold over et land, hvor renen fordom trak — dog hænder det, at en omstrejfer stryger forbi. I 1951 var en ren trukket forbi, og passerede den på et hold af 15 m — de gamle vidste nok, hvad de gjorde.

På mere åbne strækninger lurede man sig ind på renerne ved

BEARK • STENDYSEN PÅ FJELDSIDEN
KONEBÅDENE VED KYSTEN
TIL VENSTRE • DØBRÆF P. SØ.

Tættest ved Kap Dan.
Bering 56.

at holde affældede horn for panden — dette skulde, særlig om efteråret umiddelbart før brunsten, hvor bukkene var opphidsede, ikke mindst efter kamp, være et udmærket middel til at lokke dem ind på skud.

Man brugte også en anden metode, hvor to mand tæt på hinanden gik op mod renerne, den ene gemte sig og den anden gik igen — nysgerrige — og ikke for skarptseende, som renerne er, gik de efter den bortdragende — lige ind i pilene fra hans kammerat.

I Nordgrønland, særlig på Nûgssuaq-halvøen, hvor store søer findes, drev man jagt fra hundeslæder. Renerne skulde ikke vise nogen synderlig frygt, og kom slæderne imod, indtil det var for sent — med ophidsede hunde kørte man dem op og skød dem ned.

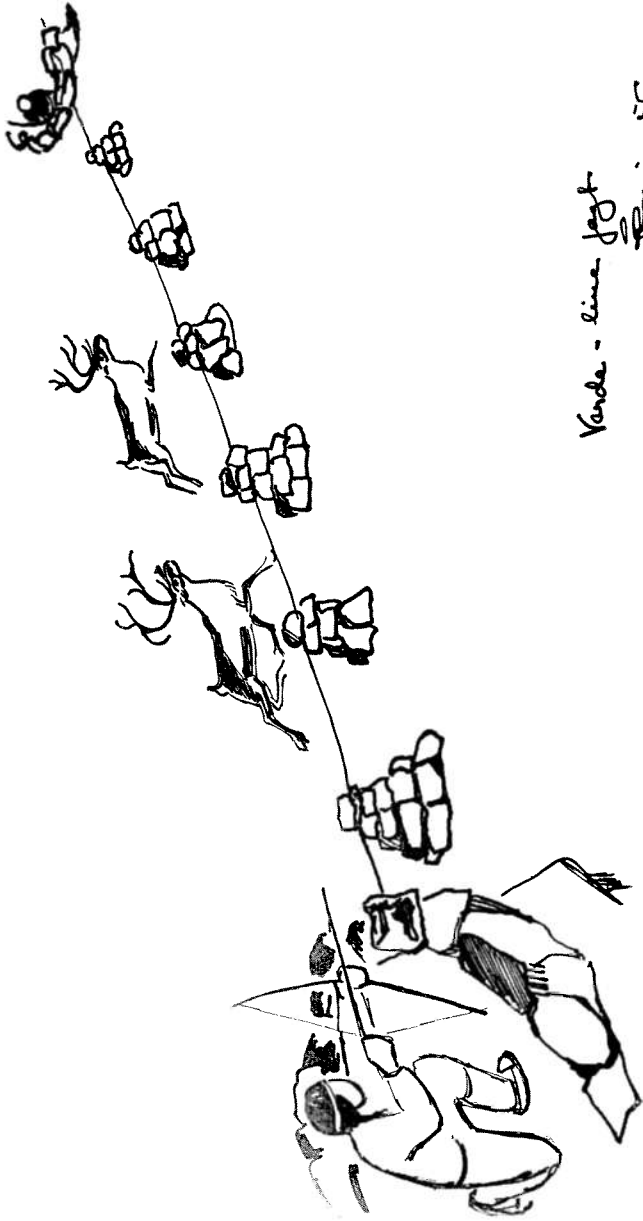
Hvordan nordboerne hovedsagelig har drevet vildrenjagt, kan jeg ikke sige noget om; men en ting undrer mig, at det hidtil — trods ihærdig søgen — ikke har lykkedes mig her i vesterbygden at finde en nok så lille antydning af dyregrav, som man finder dem på de norske fjelde. Det skulle være mærkeligt, om ikke nordboerne kendte denne jagtform.

Ved mundingen av Igaliko-fjorden ligger den store ø, Tugtutôq (stedet med de mange rener), denne var under Gardar — bispens formynderskab — også renjagten skulde ske under bispens «velsignelse». En ordning, der uden tvivl har været til bedste for nordbo- og renbestanden — også denne stamme hører fortiden til.

18. og 19. juli 1723 fortæller Hans Egede at have truffet nogle mennesker sydfra «. . . de fortalte selv her hos, at samme sted er Bierche skov, hvoriblandt nogle Træer skal være saa store, at de klyver op i dem og skiuler sig for Reens Dyrene, for disbedre at komme på Skud med dem og at stiale livet af dem, . . .

Dette berettes af Grønlændere, der bor nogle dages rejse syd for Godthåb som noget, der foregaar syd for deres eget hjemsted, på et sted, hvor der er mange nordboruiner.»

Ovenstående må uden tvivl være fra Julianehåb-distriktet, og må betegnes som den mest kuriøse jagtform, de gamle skrifter

Karde - line of
figures 56.

har efterladt os — noget man ikke tænker sig om et «træløst» land.

Omkring 1840-41 ebbede efterretninger om Julianehåbs renbestand ud. Uden tvivl som følge af ubegrænset nedskydning.

100 år efter i 1952 i oktober måned blev en enlig buk set og skudt — trods fredning.

Fra Angmagssalik-distriktet er der kun bevaret en efterretning om renjagt, på Kap Dan øen, men lad sagnet tale.

Kilarajuik krummer sin 650 m høje ryg som vartegn over øen. Sydvest for breder et sletteland sig med spredte søer, hvor ren, moskusokse, hare og et mærkeligt væsen med jernhale en gang levede. Disse dyr blev skræmt ind mod talut, hvor jægere bag skydemure fældede dem med bue og pil, buerne var af drivved, pilene af træ med benspids.

Talut var i fordums tid et stort bygværk, der spærrede en bred sænkning i den østlige ende af sletten. Mod nordvest rejser sig en høj stejlvæg og en klippevæg besat med varder danner den ene flanke og svinger op mod stejlvæggen (en naturlig fold). Midt i spærringen mod øst var der en åbning, hvor skydemurene står. (Se tegningen.) Inden for murerne placeredes de bedste bueskytterne. Når store renflokkede mod efteråret søgte ned i dalen, krøb skytterne i al stilhed bag murene, fra alle kanter styrtede en larmende driverskare frem mod dyrene, der skræmt blev drevet op mod Talut, her kunne der blive sådan en trængsel, at store bukke gik til angreb.

Lige uden for Talut står to store flugtsten, hvor fodtrin er indhuggede. Ve den stakkel, der ikke hurtig nok kom op på stenene, med et horn i halen og skindpjalterne flagrende tog han luftvejen over de frelsende sten.

Når renerne havde passeret skydepostene, kom de ind på en fladning med små skarpe sten, der stak dem i trædepuderne, derfra tog de flugten mod en sø, ej heller der kunne de undfly deres forfølgere. Kajakker skød pilsnare ud, og vandet farvedes rødt efter lansestødene, krop ved krop flød i søen.

Denne renslagt blev ledet af en gammel åndemaner, der efter sagnet lot Talut bygge, intet under at han nærrede et ønske om,

at hans jordiske rester skulle stensættes på bratvæggen, for at han i det andet liv kunne overvåge de store rendrev. Hans stendysse ligger på en hylde — ved hans manesten, en sten som han med en anden i venstre hånd har slebet en ringbane på, der har han siddet og «filet» mod solens bane; summende fra jordens skød gav ånderne deres svar — og lykken stod ham bi.

Han oplevede ikke renernes undergang — men hver gang driverhylene rystede bratvæggen i ekko, så man en mand skyde op — der sad han; den gamle i pjaltede ligklæder og slugte sceneriet med de mørke øjenhuler.

Årene gik, med dem renerne, driverhylene forstummede, for stedse gik den gamle i graven.

Mænds omgang med andres koner — var den straf, som stammen fik. Renen, moskusoksen, haren og den jernhalede døde ud og ikke mindst grønlandshvalerne trak bort fra kysten.

Efter at — åndemaneren Kuitis ætling Lars havde fortalt sagnet — aflagde vi besøg hos den gamle.

Hans ansigt vendte mod øst med udsigt over Talut og det store hav, hvor polarisen i hele sin vælde glider med sin hærske af sæler.

Lad dette være et monument over sagntidens renflokkede ved Kap Dan.

Vildrenen i Nordøstgrønland var derimod mere sejglivet, idet de sidste få blev set 1899. Den sidste større flok der derover blev set var af Koldewey i 1869 syd for 75° n. b., ca. 100—200 dyr. På en senere ekspedition 1906-08 fandt Bendix Thostrup benknogler i en eskimoisk køkkenmøding — omkring 80° n. b., ja, så langt nord havde da vildrenen været at træffe.

Så kom riffelen.

De store jagters dage er forbi, og som afslutning på det hastige strejf gennem fortiden, skal følgende tørre tal bl. a. give deres svar på, hvorfor grønlandsrenen i dag kun er en skygge af sin fortid — disse tal maner til eftertanke ikke alene for os grønlandere, men for os alle, der med skydevåben i hånd står overfor et talløst vildt. Mennesket hånd i hånd med en karrig natur må være forklaringen på renernes stærke knæk. Thi en gammel ren-

jæger, Jakob (ca. 70 år), fra Kapisigdlit fortalte mig, at hans far som dreng havde oplevet en række vintre med så ukendte enorme snefald, at mange, mange rener sultede ihjel, og lignende efterretninger var indløbet fra syd og nord.

1838—55	blev der skudt	.....	462.568	rener
1856—62	»	»	»	..... 59.740 »
1863—93	»	»	»	..... 114.955 »

1838—93 (55 år) blev der skudt .... 637.263 rener

Alene året 1839 blev der på vestkysten fældet 37.000 dyr. Efter 1840 ca. 25—30.000 dyr om året. I perioden 1907—1938 faldt tallet til 9564 dyr. I disse perioder lå gennemsnitsbefolkningstallet mellem 12—15.000 på vestkysten.

Vi har nu i store træk fulgt de gamle vildrenjægere på deres jagt — lad os sætte os en stund og se på deres jagtvåben, bu og pil.

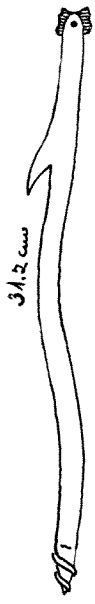
Buen har stillet eskimoen på en hård prøve, thi han kunne ikke i sit træfattige land vælge og vrage i materialerne.

Renhorn, drivtømmer, enebærtræ og hvalbard blev brugt; sammenflikket i lag eller i tre stykker; forstærket af flettede sener. Strengen var af kobberem. De var relativt små, men i deres dristige linie var slagkraften personifiseret.

På vestkysten afveg buerne ikke meget fra de almen kendte. Hvordan de omkring Angmagssalik har været, kan ikke med sikkerhed siges; men det er nærliggende at tro, at de har været af armbrysttypen (sikker nordbopåvirket) — som i dag indgår i østgrønlander drengens legetøj, kaldet Pîtaq mod den vestgrønlandske Pisigsseq.

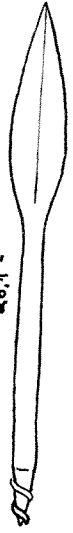
Der blev brugt to typer af rensdyrpile, den ene med styrefjær forsynet skaft — og en fastsurret benspids med eller uden modhager — var man så lykkelig at have jern ved hånden, forsynedes de med en lille odde, også flint blev dertil brugt. Den anden mest interessante type — og som vi her mere indgående skal beskæftige os med, var den todelte, der kunne skrues sammen ved hjælp af gevind.

SUJULIUT · FOR PIL · ELLER · BLODSPIDS

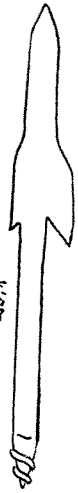

31.2 cm

NÁNGAUTIT · NÅDESTØDERE

28.1 -

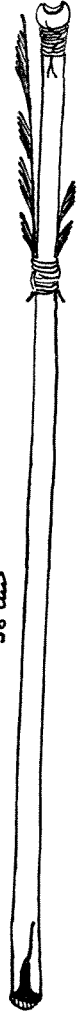

25.1 -

TIMITAQ · PILESKAFT
(SULJUGTAQ · STYREFJER · RAVNEVINGE)

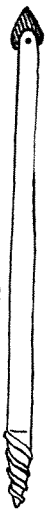

43.2 -

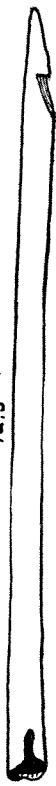

58 cm

ANGUIKERUT · HJERTESPYD

25 -

42.3 -

Pilene var todelt af så snedig konstruktion, at den stod mål med harpunens.

Af pilespidser fandtes flere typer, nogle med, andre uden modhager. Disse spidser var gjort af renhorn af den mest udsøgte struktur. Havde man jern ved hånden, forsynede man «forpilen» Sujuliut, —, den pil, der først affyredes — med en jernod. Spidsen, der er et stykke nede, var forsynet med en modhage, som vi kan betegne som «blodspidsen», idet den lille jernod ved dyrets bevægelser overskar blodkar og muskelvæv.

De andre spidser kaldte man «nangautit», hvilket vil sige «nådestødere», eller de, der forkorter renens liv. Alle typer var lange — fra over 30 cm ned til ca. 20 cm. Som pileskaft brugtes træ, en kostelig vare under arktiske strøg. Derfor var vel også spidserne lange, så lange, at man forkortede skaftet til ca. 60 cm.

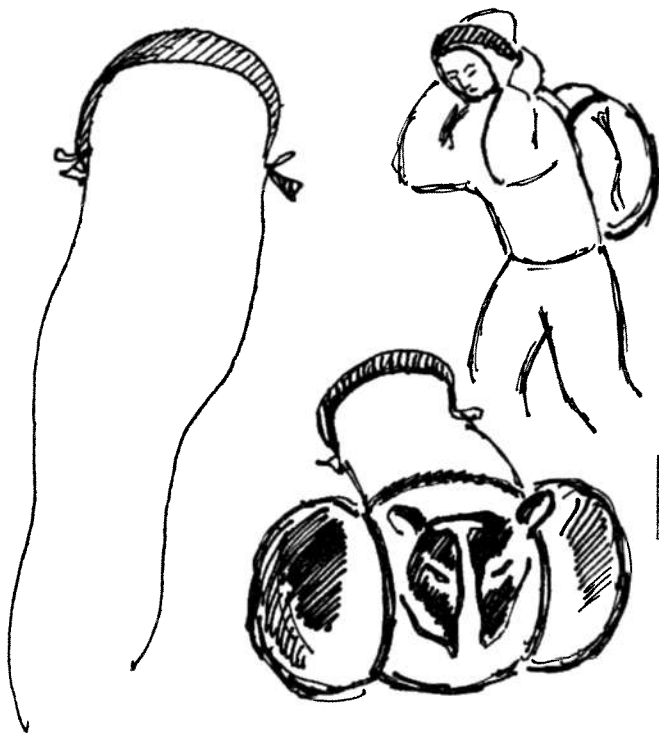
Hver hornspids var på enden forsynet med kort, stærkt tilspidset, venstregående gevind med to drejninger, så de kunne påskrues træskaftet.

Når pilespidserne havde sat sig fast i et dyr, arbejdede skaftet sig fri af spidsen — ved hjælp af modtrækket fra styrefjerene og dyrets bevægelser — og faldt til jorden. En genial opfindelse til besparelse af træ. Således kunne en veltrænet jæger bruge et godt og solidt træskaft mange gange, måske til flere dyr samtidig, ved at påskruer hornspidser, hver gang skaftet faldt til jorden. Ved dette system var jægeren tillige uhæmmet af et tungt pilekogger, og det gjaldt om at være hurtig. Sidste fase af ovennævnte jagt måtte foregå i vildt løb.

Foruden pilene havde jægeren et hjertespyd «anguilerut», der var en kende kortere end en komplet pil. Også hjertespydet bestod af to sammenskruelige dele, men gevindet havde 4 drejninger.

Vedlagte tegning efter en skitse af min far vil bedre end ord berette sit stiltiende sagn.

Ovennævnte pile blev fundet i en fjeldsprække i Egedesminde distrikt. Tingene kan løselig dateres til omkring 1600. Meget tyder på, at de «påskruelige pile», hovedsagelig er blevet benyttet omkring Strømfjords områderne og Diskobugten.

BÆREREM.

Død mands våben skabte liv om død mands dåd.

Til transporten benyttedes bæreremme, et bredt (pandebånd) bånd forlænget i begge ender med ca. 2—3 m piske (kobberem) med hvilket kødet indpakket i skindene ble surret. (Se tegningen.)

Det er ikke småting en veløvet bærer kan fragte, bæreremmen bruges i dag.

Bag os falder sneen — vi aser af sted under tunge bør. — En skare jægere på hjemvejen —.

Inde bag Ujargssuit, en times gang fra indlandsisen træffer vi på en gammel renjægerboplads; det var en del ringformede sten-

sætninger (store flade sten stillet op i ring som foden af en stenhytte), der stammer fra den tid, da renen var et fredløst vildt, og hvor hele familier om sommeren drog ind for at tilbringe den gode årstid inde i landet for at samle sig vinterforråd af det meget eftertragtede rentalg «Tunoq» og tørret renkød. Bopladsen har den mest storslåede udsigt over frodige dalstrøg og store søer, der som baggrund har indlandsisens farverige og storslåede vælde. Ved valget af deres boplads havde de gamle, omend sikkert ubevidst, forenet nydelsen af naturens skønhed med deres praktiske jægerliv, idet de herfra kunne overvåge renens vandringer på lang afstand i alle retninger. Det er tydeligt at se, at «rensdyrnomaderne» her har levet fedt og bredt på deres fangst — overalt lå afgnavede knogler, og det saftige græs stod højt og grønt, kraftigt næret af affaldsstofferne. Et lille stykke fra bopladsen var en hule, som de gamle havde flisebelagt og utvilsomt brugt som opbevaringsrum for deres tørrede produkter. Nu om dage bruges hulen som renjægerly.

Her camperede vi for natten, som gammel skik plukkede nogle jægere hø og stoppede det ind mellem krop og tøj, så åd vi af fede ribbenstykker og sov ind til fortidens stille hvisken, om det der engang var. Da vi forlod stedet, sagde finmarkingen Anders meget betegnende — «Her har dem levet, herrrens gode dager».

Hvalkokeriet i arbeid

En populær orientering.

Av

H. Sundt.

Et flytende kokeris hovedoppgave på fangstfeltet er som kjent å opparbeide den fangete hval, produsere olje (bardehval- og spermhvalolje) og endel såkaldte biprodukter som hvalmel (fôr-mel), leverpreparater etc.

I denne artikkelen skal gis en enkel beskrivelse av opparbeidelsen og produksjonen av olje, og jeg begynner med at hvalen er levert til kokeriet, at den flere tonn tunge issakslignende «hvalkloen» har fått forsvarlig tak i halen på den og at hvalspillet (eventuelt hvalspillene, etter hvalens størrelse) hiver den opp gjennom opphalingsslippen eller «brekken» som den kalles ombord.

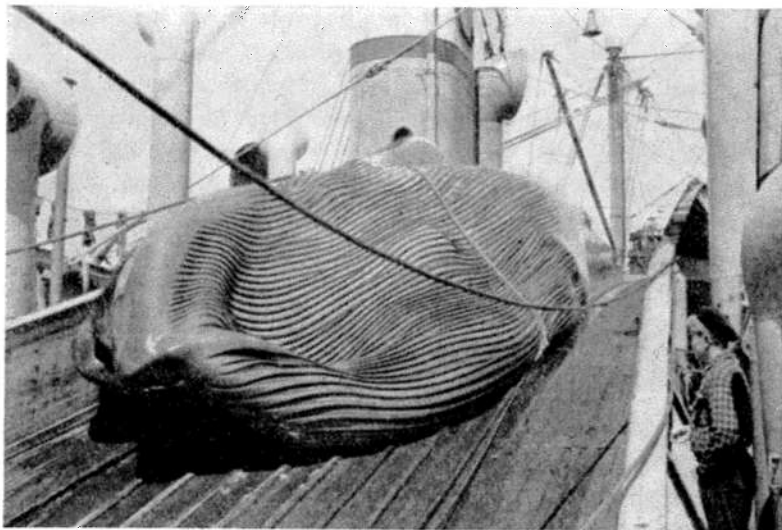
Flenserne med sine skarpslepne flensekniver gir hvalen de første snitt gjennom spekklaget allerede mens den er under sig forover på flenseplanen. Ett snitt slangs ryggen, ett langs buksiden og ett omtrent midt mellom disse to. Under storfangst går de forøvrig ofte løs på hvalen halvveis nede i brekken. Tiden er da særlig kostbar skal man kunne oppnå maksimum av kokeriets produksjonskapasitet. Fangsttiden og den samlede fangstkvote for samtlige deltagende ekspedisjoner er som kjent begrenset, og kokeriene konkurrerer hektisk for å oppnå størst mulig andel av kvoten. — Det er i sannhet en imponerende arbeidsinnsats en ser på et flytende kokeri, og selvsagt mest når fangsten er stor. Noen «avluring» i arbeidet tales ikke da alle er mer eller mindre avhengige av hverandre.

Så snart de tilstrekkelige snitt gjennom spekklaget er gjort,

plaserer «jolle-guttene» «knevlene» i spekket, huker på vinsjeggjollen og gir signal til vinsjeguttene som hiver av spekkflengene, en på hver side av hvalen, mens flenserne følger etter og kutter over gjenstridige sener. (En knavl eller knevel er en ca. 3 fot lang kraftig treprop med en vaierstropp festet på midten, som tjener som feste for vinsjewirene.) De store spekkflengene hives til siden av planen mot kokeåpningen. For å få av spekket som ligger ned mot spekkplanen hives hvalen rundt (kantres som det heter blant hvalfangerne) og den siste spekkflengen går samme veg som de andre. Så trer spekkskjærere og kokefyllere til. Endel oppkutting av spekkflengene er nødvendig for å få dem ned på kokeapparatene, men vanligvis blir minst mulig oppkutting gjort da det her som ellers under opparbeidelsen av hvalen gjelder å utnytte de maskinelle hjulpekildene mest mulig. Det ene svære spekkflaket etter det andre forsvinner etterhvert i de ca. 30 tonn store kokeapparatene. Så snart et apparat er fullt skrues lokkene (2 stk. pr. apparat) på av «lokkeskruer'n», og det blir gitt signal til kokeren under dekk som setter i gang kokeprosessen.

De mest brukte kokeapparater er: Kværner, Hartmann eller Kampen apparater. Det er horisontaltliggende kjeler hvor råproduktet fylles på en indre, perforert trommel som holdes i stadig rotasjon under koking med damptrykk. Noen eksemplarer av de eldre typer, de vertikaltstående presskjeler eksisterer visstnok ennå, men de forsvinner etter hvert ved modernisering av kokeriene. Da det blir noe langt å forklare alle fordene ved de nyere apparattypene skal bare nevnes at koketiden på disse er under den halve av presskokernes, og at man slipper kjeletømming pr. håndkraft, hvilket tidligere var påkrevet. Kokeriene måtte da ansette en ekstra stab folk som kjeletømmere. Ved de moderne, roterende apparatene males alt råstoffet opp, og blandet med vann blåses det lett ut som en velling når oljen er avtappet.

Arbeidet på planene går uavbrutt døgnet rundt, fordelt på 2 gjenger (dag- og nattskift). Det er beregnet 2 timers spisetid (skaffetid) pr. skift, men under storfangst sluker de maten i seg så fort som mulig, et begrenset antall folk ad gangen, så avbrytelsen blir minst mulig følbart.

På veg opp «brekken».

Så snart hvalen er flenset hives den forover til kjøttplanen, og en ny hval inntar dens plass på flenseplanen hvor arbeidet pågår uavbrutt. Det ene kokeapparatet etter det andre fylles opp. Tilgangen på spekk øker på, og før eller senere hoper det seg opp svære spekkdynger på planen som blir omtrent ufremkommelig for folk med alminnelig fottøy. Uten skarpe brodder under støvlesålene som planfolkene har, er man så godt som hjelpeløs på toppen av spekk- og kjøttdyngene.

Hvert apparat fylles og tømmes normalt gjennomsnittlig 5 ganger i døgnet. Selv om man under storfangst kan oppnå å øke kokekapasiteten endel for en kortere tid vokser som regel spekkhaugene helt til tilgangen på hval avtar.

Navnet spekkplanen forteller at det er spekket man tar seg av der. Før hvalen følges til kjøttplanen skal imidlertid nevnes at man vanligvis de senere år har pålagt spekkplanens folk litt ekstra arbeid for å avlaste kjøttplanens om mulig ennå større arbeidspress. Man skjærer f. eks. av en del av ryggmuskulaturen som dumpes ned på spekkkokene, eller man kutter løs bardene som

vanligvis hives overbord (bare en sjelden gang når man har riktig god tid tas det vare på en del barder).

Når hvalskrotten er hevet fram til kjøttplanen av fremhiver-vinsjen går de forskjellige gjengene der løs på den omtrent som sultne ulver. Et gjeng tar seg av hodet som først skilles fra kroppen og parteres i overkjeven (nebbet) og underkjeven (kjakabenet). Bardene der som kjent sitter i overkjeven skjæres løs og hives overbord (hvis dette da ikke allerede skulle være besørget på flenseplanen). Av det store, tunge hodet med overkjeven utskjæres mesteparten av kjøttet. Så hives det bort til en av de store bensagene for å parteres i stykker som kan passere ned kokeåpningene. — Underkjeven kuttes først av på midten (i hakespissen, kan man si), og blir deretter likeledes saget opp.

Av spesialfolkene på kjøttplanen, lemmerne og skjærerne, kreves det en betydelig kjennskap til hvalens anatomi, skal parteringen av de store dyrene gå hurtig og greitt fra hånden. Selv med aldri så store flensekniver er man temmelig hjelpeløs i arbeidet med de svære hvalbenene hvis man ikke vet nøyaktig hvor man skal plasere kniven. Det tilsynelatende massive, flere tonn tunge kjevebenet skjæres således lett gjennom på midten (i «hakespissen») hvor det viser seg å være en gjennomgående bruskskive. Og det er nettopp kjennskapet til beliggenheten av de forskjellige brusksforbindelsene i hvalens benbygning disse karene har tilegnet seg og som gjør dem i stand til å partere hvalen så hurtig og sikkert som tilfellet er.

«Lemmerne» skjærer løs ribbenene eller lemmene som de kalles blant hvalfangerne. Hvalens brystkasse ser ut omtrent som andre pattedyrs. Det er bare dimensjonene som ikke direkte kan sammenlignes. Det er et imponerende løft man ser dingle i luften når en halvpart av brystkassen er løst fra ryggraden og brystbenet er hevet løs av en av bomwirene. Et nytt gjeng tar seg av de dinglede lemmene. Skjærer først av det meste av kjøttet, og kutter så ribbenene fra hverandre. Riktig store ben må via bensagene, mindre ben hives eller trekkes direkte til kokene. Mens arbeidet med partering av hodet, lemming og avkutting av «rumpespæren» pågår, er et par mann i gang med å dele hvalskrotten

Berg av kjøtt.

i to. Det skjæres tilsynelatende lett og enkelt gjennom det svære ryggbenet, og de 2 halvdelene hives fra hverandre. Mavesekk, tarmar og øvrige indre organer velter da ut. Noen tonn det også. I henhold til internasjonal hvalfangstavgift er kokeriene ikke forpliktet til å opparbeide eller utnytte indre organer i hvalen. Mesteparten lempes derfor i alminnelighet overbord. Unntatt er i første rekke blåhval- og spermhval-leveren hvorav man produserer et av hvalfangstens viktigste biprodukter, et verdifullt vitaminpreparat (A-vitamin). Videre samles i medisinsk øyemed forsøksvis inn en del «pankreas» (bukspyttkjertler) for fremstilling av insulin, og atskillige «hypofyser» for fremstilling av forskjellige hormonpreparater etc. («hypofysen» ligger forøvrig i nærheten av hvalens hjerne). I biologisk øyemed samles inn en del «ovarier» (eggstokker), en del små fostre og forskjellig annet som kan være av interesse for vitenskapen.

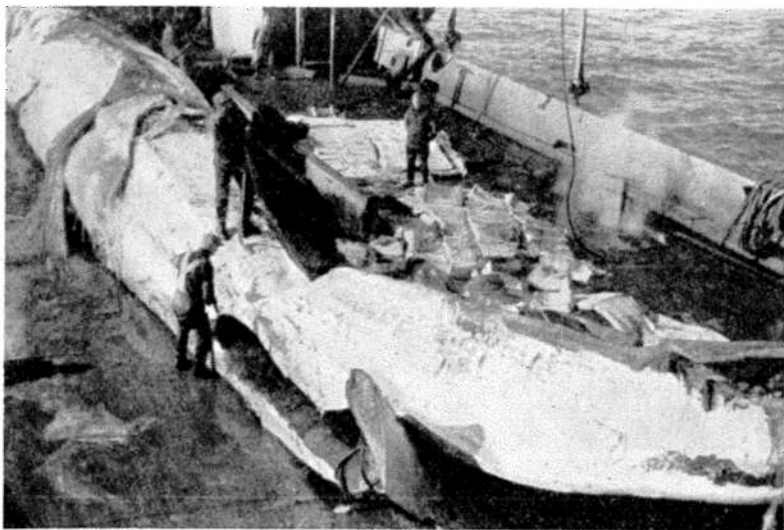
På enkelte kokerier hives forøvrig hele «tarmdyngen» som den kalles, ned på kokene når anledning gis. Det vil si, når fangsten er så slakk, at man har god tid og rikelig med apparat-

plass. Noen fat olje får man sikkert også ut av det, om den kanskje ikke blir helt førsteklases.

Kjøttkjærerne kutter av ryggstykket, dvs. muskulaturen langs ryggbenet, samt «rumpekjøttet» som det vanligvis kalles lenger bakover på hvalen. De enorme kjøttmengdene hives etter hvert til kokeåpningene hvor tonn etter tonn forsvinner. Men, i ennå større grad enn tilfellet var på spekkplanen hoper det seg opp her på kjøttplanen svære dynger av råstoffene ettersom opparbeidelsen skrider fram.

Det er et yrende liv på kjøttplanen under riktig storfangst. Arbeiderne opererer omtrent som flittige maur. Med sine lange jernkroker sleper og drar de større og mindre kjøtt- eller benstykker til kokene. Vinsjewirene er strukket på kryss og tvers. Via kasteblokker hives kjøtt og ben til de respektive fyllings- eller lagringssteder. I luften noen fot over plandekket dingler tonnunge løft av ben eller kjøtt som skal kuttes opp. Farefullt er utvilsomt arbeidet på planene på et flytende kokeri, men takket være de ansvarshavendes årelange erfaring og deres aldri sviktende påpasselighet går det i alminnelighet bra, og ulykkesprosenten er såvidt meg bekjent ikke større der enn på andre arbeidsplasser. Et stort gode på hvalfangst er forøvrig at alt utstyr alltid er førsteklases. Mottoet er: «Bare det beste er godt nok». All løpende rigg, vinsjewirer etc. skiftes ut så snart man oppdager den minste slitasje på den.

Det er opparbeidelsen av bardehval som hittil er beskrevet. I løpet av bardehvalsesongen fanges som regel fra de fleste pelagiske hvalfangstekspedisjoner også en del spermhval som opparbeides strengt separat fra bardehvalene da det ikke tåles den minste sammenblanding av de to oljetyper. De to hvalarter er så vidt forskjellige at opparbeidelsen også kommer til å variere en del. Flensingen er omtrent den samme. Sperm-spekket er forøvrig hårdere og tyngre å arbeide med enn bardehvalspekket. Hovedinteressen ved den videre opparbeidelse av spermhvalen samles om det store olje- eller isterfylte hodet som på det nærmeste utgjør $\frac{1}{3}$ av dyrets lengde. I motsetning til bardehvalens barder som brutalt skjæres og hives løs og lempes overbord, blir

Hvalen spekkes.

spermtennene som sitter i den smale, sverdliggende underkjeven samvittighetsfullt trukket (skåret) ut, rengjort og tatt vare på, og nyttiggjøres på mange måter, omtrent som elfenben.

Når spekket og hodet er opparbeidet er de ytterst lite igjen av spermhvalen. Benene som er atskilig mindre enn bardehvalens blir selvsagt utnyttet, mens kjøttet anses å være sågodtsom verdiløst. Spermleveren er som tidligere nevnt meget verdifull. Det nærmest sagnaktig beskrevne stoff «ambra» som i hvalfangstens «gamle dager» etter sigende var verd sin vekt i gull, har ikke lenger noen nevneverdig verdi, og er dertil sjeldent å treffe på.

Opparbeidelsen og livet på kokeriplanene er hittil beskrevet under storfangst da kokerifolkenes innsats ofte kan synes å være nesten umenneskelige. Men man opplever også dager på fangstfeltet med mindre gode eller dårlige fangster, ja, i uværperioder kan det også gå døgn etter døgn uten fangst. Når tilgangen på hval opphører og de svære spekk-, kjøtt- og ben-haugene er oppslukt av kokeapparatene, blir livet på planene utvilsomt noe annet. Folkene unner seg da en pust av og til, og er kan hende

for en kort tid tilfredse med et avbrekk i maset. Men temmelig snart blusser den såkalte «hvalsyken» opp. Det er den alvorligste epidemien man har ombord i et flytende hvalkokeri, og kan visstnok bare helbredes med hval, — mye hval.

Arbeidsløshet blir det imidlertid ikke tale om. Nå er det rengjøring av planene og kokeapparatene som står på programmet. Det skrapes og spyles grundig over alt. Ettersom kokeapparatene tømmes hales det opp anseelige mengder av granatsplinter, forvridde jernkroker og annen uhumskhet som ikke har latt seg fordøye der. Større eller mindre reparasjoner av plandekkene (varadekkene) er også som regel påkrevet etter en stri periode. Vinsjer og koker, wirer og blokker blir grundig ettersett og om nødvendig reparert eller fornyet. Alt blir som nytt til neste «slag» begynner.

Hele sesongen gjennom er det skarp konkurranse mellom arbeidsskiftene om beste resultater i opparbeidelsen av antall hval, antall fyllinger av kokeapparatene og sist men ikke minst antall fat olje utkøkt pr. skift. Offisielle eller private tavler hvor man til enhver tid kan følge opparbeidelsens og produksjonens gang er slått opp flere steder over og under dekk, og samtaler mann og mann mellom er vanligvis sterkt hvalfangstbetonet.

I håp om at min fremstilling av opparbeidelsen av hval og livet på planene ombord på et flytende hvalkokeri har gitt kokerifolkene en nøktern og rettferdig honnør for deres arbeidsinnsats avsluttes artikkelen ved enkelt og raskt å følge råstoffene videre vei gjennom kokeriet til ferdig produsert olje på tankene.

Etter ca. 4 timers koking på apparatene blåses den sammenblandede olje, graks og limvann over på en såkalt «oljeskiller». Oljen tappes derfra av fra toppen mens limvann og graks blåses ut fra bunden. Fra oljeskilleren ledes oljen via spesielle klaringskasser til oljeseparatorene, hvorfra den renses og slippes ned på tankene i bunden av skipet. Graks og limvann som altså er det vannblandede, oppmalte, utkøkte råstoffet minus mesteparten av fettinnholdet, ble tidligere blåst overbord. De betydelige verdier som der gikk tapt i form av endel fett og store mengder rikt proteinholdig stoff utnyttet nå i stor utstrekning ved bruk av de såkalte

«limvannanlegg» av forskjellige konstruksjoner («skaksiler — «Super-D-Canters»). På en del kokerier er installert tørkeanlegg for produksjon av hvalmel (fôrmel), hvalfangstens biprodukt nr. 1. Beklageligvis er produksjonen av dette verdifulle produktet ennå på langt nær så stor som ønskelig kan være da plassmangel på fartøyene gjør seg gjeldende. Råstoffet, graksen, blåses fremdeles på sjøen i store mengder. — Videre skal nevnes at det på enkelte kokerier er installert leveranlegg og kjøttekstraktanlegg. Andre kokerier bringer leveren hjem saltet.

Under dekk, i kokeriet er bildet av livet selvsagt forskjellig fra plandekket. Halv nakne kokere, separatører, reparatører og mange andre betjener der uavbrutt døgnet rundt de forskjellige apparater og maskiner. Et utall av kraner, ventiler og pumper skal passes, og alt må utføres samvittighetsfullt og knirkefritt skal produksjonen bli tilfredsstillende. Og bra går det som regel.

Det er dyktige folk på hvalfangst.

Harald Moltke

Av

Axel Ablman.

I

Säkerligen känna alla forskare med historisk-arktisk orientering, och speciellt de med Grönlandsintressen, med respekt och beundran igen namnet Harald Moltke.

Det är emellertid möjligt, att även om det är bekant också för en yngre generation, denna står en smula desorienterad inför en konfrontation. Detta beror väl i så fall närmast på, att ett obarmhärtigt olycksöde med livslång fysisk ohälsa som påföljd redan för decennier sen avbröt en sällsynt lovande och lysande påbörjad forskargärning ute i fältet, vilken dock redan hunnit avsätta betydande och bestående spår. Det är fåfängt men vemodigt frestande att tänka på, vad den mannen som upptäcktsresenär i de eviga isarnas områden sannolikt skulle kunnat utföra, om ödets slag ej drabbat honom så hårt.

Det är ingen överdrift påstå, att de skandinaviska länderna utfört en polarforskargärning fullt jämförlig med och i några fall vida överlägsen även de stora världsväldenas. Härom vittna namn som bl. a. Roald Amundsen, Salomon August Andrée, Fridtjof Nansen, Adolf Erik Nordenskiöld och Knud Rasmussen, här nämnda i bokstavordning och utan inbördes värdering. Det är naturligtvis ovisst, om Harald Moltke ens under gynnsamma omständigheter, alltså om han fått behålla sin kroppsliga hälsa, kunnat nå samma globala lyskraft som de nämndas på grund av praktiska initiativ, expeditioner och nyupptäckter. Men den, som

genom hans nedan berörda verk av olika slag och hans personlighet lärt känna hans lidelsesfulla och mångsidiga polarintressen, hans obändiga energi och livsvilja och ej minst hans klara och genomträngande intelligens, håller det ej för otroligt.

Hur som helst därmed får och skall han ej glömmas! Trots en kronisk och plågsam invaliditet, ådragen redan 1903 i Nordgrönland, har han aldrig givit upp. När han ej längre förmådde resa i rent fysisk mening, fortsatte han sin polarforskargärning — ordet fattat i dess vidsträckta mening — i kraft av sin strålände fantasi, sina djupgående teoretiska kunskaper och ej minst sin konstnärliga genealogi. Ingen har i så hög grad som han både just konstnärligt besjälade och samtidigt sakligt och intellektuellt adekvat skildrat det grönländska landskapet och isynnerhet grönländerna själva i helg och söcken såväl i blyertsteckning som tusch, akvarell och olja. Hans produktion har alltid varit och är fortfarande flödande rik. Dessutom är han en utmärkt saklig och personlig författare också i arktiska ting men därvidlag med en kvantitativt sparsammare alstring.

Härigenom har Harald Moltke förvärvat en rangplats som en av polarhistoriens visserligen många stora. Någon invänder kanske, att hans värld ju ändå är en ganska isolerad. Svaret blir då först: man får ej glömma hans ganska prominenta deltagande i hans ungdoms arktiska expeditioner. Men det finns ett ännu tyngre vägande i frågan: var går en tillförlitlig värdegräns mellan fysisk och intellektuell expansion? För min del är jag övertygad om, att den skickliga teckningen, det kunnig och väl avvägda ordet är i allo lika värdefullt som många till och med hårda mil med hundsläde eller isskruvat expeditionsfartyg, vilkas betydelse därmed dock på intet vis ifrågasättes.

Den som godkänner detta resonemang är otvivelaktigt också villig att utan invändningar skänka Harald Moltke det erkännande, som han förtjänar. Detta får för övrigt sin särskilda dagsaktualitet, då han nästkommande 14 december uppnår vördnadsvärda åttiofem år. Visserligen tillhör en människas livslängd de stora ovissheterna, men lyckligtvis finnas i skrivande stund — juni 1956 — inga tecken till, att han ej då själv skall få gläd-

jas åt de hyllningar, som otvivelaktigt komma att strömma in till hans vackra hem i villan Kristian Zahrtmanns Pl. 77, Köpenhamn. Mitt lilla bidrag får bli denna korta belysning med en och annan sakligt betingad, lapidar sidokommentar av hans liv och verk. Några summariska personliga data äro emellertid först på sin plats.

Han bröt tidigt och frivilligt sin visserligen hedersamma men korta officersbana, eftersom han snart insåg svårigheterna att i varje fall med hans läggning förena konstnärskapet med militäryrket. Redan som adertonårig hade han 1889 vunnit inträde vid Konstakademien, som han lämnade 1893, och slog omedelbart igenom, då blott 23 år, med en stor målning «Adam och Eva finna Abels lik», vilken bland annat medförde den för en sådan ungdom ovanliga hedersbevisningen att bli upptagen i Weilbachs stora konstlexikon. 1898 blev av genomgripande betydelse för Harald Moltke. Då deltog han nämligen i Dr. phil. K. I. V. Steenstrups sommarexpedition till Disko och senare 1899—01 i två expeditioner till Island och Finland för utforskning av norrskenet. Hans målningar från dessa senare väckte stor uppmärksamhet och tillhöra Meteorologiska Institutet i Köpenhamn. Han var nu en känd man och erbjöds att delta i «Den danska litterära Grönlandsexpeditionen 1902—1904». Den beröres något närmare i det följande men redan här kan nämnas, att flera av Moltkes målningar under och från densamma av Ny Carlsbergss-fondet inköptes till Nationalmuséet och Kronborgsmuséet.

Av Moltke-verk i offentlig ägo kunna för övrigt nämnas: «Knud Rasmussen rekognocerer på den grønlandske Indlandsis», (Nationalmuseum), «Danske Forskere i Melvillebugten», (dito), «Grønlandske Landskaber», (Riksdagen — Christiansborg). Porträtt: «Dommer Didrik Nyholm», (Fredspalatset i Haag), «Forfatteren Sophus Michaelis», (Danska författarföreningen), «Forfatterinden Thit Jensen (dito) m. fl. samt slutligen «Mylius Erichsen og Knud Rasmussen hejser det danske Flag i Melvillebugten», (Fredriksborgsmuseet).

Märkas bör också, att Harald Moltke som den förste av danska staten och «Det grønlandske kulturudvalg» inbjöds att visa resul-

Knud Rasmussen tegnet nyttårsaften 1903.

H. Moltke.

tatet av sin konstnärliga verksamhet i samtliga kolonier i Grönland ända nerifrån Kap Farvel upp till Thule. Denna vandringsutställning omfattar cirka 50 målningar, teckningar och färgträschnitt och pågår sedan något år fortfarande, och flertalet verk äro sålda. Bland köperna märkas ej minst amerikanska officerare i de utarrenderade försvarsbasarna. — Många originalteckningar

och Grönlandsskisser finnas vidare i Knud Rasmussen-muséet i Hundested, och slutligen bör nämnas, att Moltke på den internationella koloniutställningen i Rom 1932 erhöll den förnämliga utmärkelsen Diploma di Merito.

Av hans skrifter bör särskilt nämnas medarbetarskapet i «Grönland» av Mylius-Erichsen och Harald Moltke, (Gyldendal 1906). Mylius-Erichsen var en god, ibland utmärkt författare men oberäknelig och sällan i stånd att med uthållighet fullgöra åtaganden. Meningen var ursprungligen, att han ensam skulle skriva hela det omfattande och mäktiga verket.

När expeditionen åter kom hem, skulle en bok i två band, skrivna av Mylius-Erichsen och illustrerade av Moltke, utgivas. Det första skulle omfatta det s. k. Västgrönland men blev aldrig ens påbörjat. Det andra fullföljdes dock med stora svårigheter. Skälen till ändringarna voro, att Mylius-Erichsen blev nervös och också i någon mån missnöjd med, att han som expeditionsledare och initiativtagare ej blev tillräckligt uppskattad hemma. Detta berodde i hög grad på, att Knud Rasmussen, som helt behärskade eskimåspråket och eskimåisk livsföring, i själva verket blev den, som de facto tog ledningen uppe i Nordgrönland och räddade expeditionen från katastrof.

Härtill kom, att den alltid lojala Knud Rasmussens fullt lojalt utgivna «Nye Mennesker» gjorde stormande lycka, och att även Moltke med sina bilder hade ovanliga framgångar. Mylius-Erichsen kom därför enligt egen mening i viss mån i skuggan och beslöt nervöst att starta Danmarksexpeditionen, från vilken han som bekant aldrig återvände. Före dess start frågade Moltke honom upprepade gånger, om han kontraktsevenligt fullbordat sitt manuskript till den avtalade boken, och han försäkrade ivrigt, att det låg fullt klart hos förläggaren. Boken utgavs i häften. Någon månad efter hans nya start kom bud till Moltke från förläggaren med begäran om sista delen av manuskriptet. Det visade sig då, att Mylius-Erichsen meddelat förläggaren, att Moltke hade detta i och för illustrationer, vilket ej var fallet. På enträgen begäran av förlaget måste därför Moltke — för att verket överhuvud skulle kunna fullföljas och abonnenterna ej luras —

med mycken tvekan åta sig att fullborda boken, vilket han gjorde på ett utomordentlig sätt. Med en mycket smidig övergång har alltså Harald Moltke skrivit sista delen från och med rad 9 nerifrån på sidan 548 — hela verket omfattar 638 sidor.

Till denna oberäknade möda som författare och redaktör kom vidare den ej mindre viktiga omsorgen om bildmaterialet. Harald Moltke har ensam illustrerat hela verket med ej mindre än 285 teckningar, färgtryck och de få nödvändiga kartorna — han var en utmärkt kartograf under expeditionen. Utförandet av detta väldiga bildmaterial, som alltid är god och ofta till och med stor konst, var i och för sig säkerligen mer krävande än den skrivna insats, som Mylius-Erichsen gjorde, synnerligast som han trolöst i dubbel måtto svek båda kamrater och affärsförbindelser. Att Harald Moltke trots svår ohälsa och påträngande tidsnöd ändå förmådde fullfölja verket på det utmärkta sätt, som är fallet, måste betecknas helt enkelt som en bragd! — Av hans övriga litterära produktion må nämnas utförliga uppsatser om polareskimåerna (1921) och Knud Rasmussen (1929) i «The american scandinavien review», boken om målaren Mogens Gad (1934) och slutligen de båda förnämliga memoarböckerna «Livsrejsen» (1936) och «Den lykkelige rejse» (1941) med motiv såväl från kulturkretsarna hemma som i Grönland.

II

Konstnären och polarforskaren, författaren och den strålande människan greve Harald Moltke är en i mycket imponerande och säregen gestalt i nordiskt kulturliv. Hans livsverk signeras ej blott av kärlek till resan, till äventyret, utan om möjligt i än högre grad av den konstnärliga lidelse, som genomlyser allt från hans hand, det må sedan vara fråga om tavlor och teckningar eller spirituella och djupt kunskapsrika böcker. En betydelsesfull klangbotten är naturligtvis dessutom hans härstamning och uppfostran samt hans intensiva kärlek till polarvärlden och dess folk.

Han har också, trots personlig tragik och yttre svårigheter, förmått forma sitt öde på ett sätt, som är förbehållet endast de hela, de starka och hänsynslöst modiga människorna. Detta har väl varit möjligt endast därigenom, att han utom sin andliga resning i övrigt alltid haft en ljus optimism som ytterligare kraftkälla och en levande och solig kärlek till människorna. Därför är han ännu vid snart fyllda åttiofem år *ung*. Han är en andligen obruten och vital man, en konstnär med häpnadsväckande frisk och rörlig produktion, varom åtskilliga utställningar såväl i Danmark som utlandet även under de senare åren vittnat.

Greve Moltke svek så till vida familjetraditionen, att han redan från början valde den utövande konstnärens livsväg. Det kan, om man så vill, synas egendomligt, att detta förde honom in på polarforskning och av honom skapat en av alle tiders främsta skildrare i bild av det arktiska landskapet och dess människor. Förklaringen ligger kanske i, att han knappast hade trampat ur barnskorna, förän han anmodades att som tecknare deltaga i sin första arktiska expedition. Flera följde slag i slag upp till Grönland, och det gick honom, som det gått oss alla, som förunnats att se det vita sagolandet — om vi äro av den rätta sorten nämligen! — han längtade alltid tillbaka dit trots de ofta övermänskliga svårigheter, som kunna möta en resenär däruppe. Han hade då redan ingående genom självsyn lärt känna Island och den finska Lappmarken.

Han blev snart känd som en utmärkt resenär och fick också som förut nämnts, sin stora chans, när «Den danske Litterære Grönlandsexpeditionen 1902—1904» startade. Deltagare voro förövrigt den störste Grönlands- och eskimåforskare, som hittills levat, Knud Rasmussen, då en ung och ganska okänd student, en av Danmarks och Politikens mest prominente journalister och författare, den orolige och ibland något omstridde Mylius-Erichsen samt grönländaren Brønlund. Knud Rasmussen skulle uppteckna folkloristisk material, framförallt sagor, och Moltke teckna og måla. Planen och dess genomförande var ett stycke bragd. Men skulle nämligen ta sig över den fågelvägen 600 km breda Melvillebukten, betecknande kallad för «Valfångarnas

kyrkogård» med hundsläde, vilket förut aldrig någon vit man gjort. Sedan skulle man en tid leva intimt samman med det då ännu outforskade, hemlighetsfulla folket däruppe, jordens nordligast boende, polareskimåerna.

Expeditionen genomfördes, och resultatet blev i många avseenden lysande, men Harald Moltke fick med livsvarig invaliditet dyrt betala sin insats. Tidigare köldskador och övervintringen på Saunders Ø eller Agpat vid Wolstenholmesound utanför North Star Bay i Nordgrönland, den långa, isiga polarnatten, olämplig föda, ibland brist till och med på sådan, samt de ytterst hårda resorna med redan från början minimal utrustning, så småningom ingen alls, blev för mycket även för hans järnfysik — andligen knäckt blev han aldrig!

Under det långvariga uppehållet på Saunders Ø (Agpat) 1903 hade Knud Rasmussen och Mylius-Erichsen gjort vidsträckta resor i kringliggande områden, men Harald Moltke var redan då svårt invalidiserad. Oavlåtligt sysselsatt med teckning av kustprofiler och andra friluftstudier hade han, ofta i mycket stark köld, oförsiktigt ibland flere timmar i sträck suttit på genomkylda stenar eller isblock, vilket snart med ökad frekvens medförde tyvärr för alltid kvarstående partiell förlamning av ben och bål, varför han var hänvisad till att stanna kvar i huvudlägret, vänligt och så gott omständigheterna medgåvo vårdad av fåtalet kringboende eskimåer. Det är betecknande för hans okuvliga humör och ambition, att han dock ständigt ritade och målade trots smärtor och den alltmer kritiske situationen. Åtskilliga av hans konstnärligt bästa verk äro utförde under denna svåra provningstid.

Det blev emmelertid snart klart för alla och isynnerhet för Knud Rasmussen, då alltmer expeditionens verkliga ledare, att det nu i ordets brutalaste och mest aktuella mening gällde att rädda livet genom återfärd söderut. Ett par försök att under hösten och förvintern 1903 till Upernavik, där bland annat läkarvård för Moltke kunde påräknas, måste uppgivas. Men situationen på Saunders Ø var ohållbar, och man beslöt att söka ta sig in till inre änden av North Star Bay, där en liten boplatz för relativt

välförsedda polareskimåer fanns ungefär nedanför Umanakfjället, ej att förväxla med flera andra med samma namn annorstädes i Grönland utan liktydigt med det nuvarande Thule. Rasmussen hade under sina långa släddresor lärt känna även detta område och funnit det lämpligt som replipunkt. Att han sedan då med sin geniala klarsyn och sitt eminenta Grönlandsvetande var fullt på det klara med, att platsen var tämligen idealisk för senare anläggande av en koloni, är otvivelaktigt.

Den kom som bekant också till stånd 1910 helt på hans initiativ och med honom som ensam organisatör och ledare. Tecknandet av dess historia faller utanför ramen av denna uppsats, men ett påpekande bör med all kraft göras, innan en alltmer uppdykande enmansmyt i det allmänna medvetandet övergår till fastlaget polarhistoriskt faktum. Den skönlitterärt utmärkte författaren och forskningsresenären Peter Freuchen, som jag personligen känner vänskapligt väl sedan årtionden bland annat från några veckors samvaro i Grönland, har ovanligt stor arktisk erfarenhet och ovanligt omfattande arktiske kunskaper. Men hans mångordkunnighet och livliga fantasi för honom ibland, sannolikt ofrivilligt, utanför den objektiva verklighetens gränser. Hit hör bland annat, att han i tal och skrift med åren alltmer låter påskina, att han i full paritet med Knud Rasmussen startade kolonien Thule och i initiativ, organisation och drift av kolonien var fullt samordnad med Rasmussen. Detta er oriktigt. Han anställdes av Rasmussen som avlönad förståndare och driftledare och intet mer, när Rasmussen var hemma i Danmark eller ute på sina expeditioner, och som sådan var han både nyttig och framgångsrik. Detta gäller utan inskränkning även hans insatser som reskamrat under ett par av dessa expeditioner. Till den historiska sanningen — må vara en småsak! — hör också, att det ingalunda, som ibland påstår, är Freuchen, som döpt Thule. Det är Harald Moltke, som först fann det utmärkta namnet och föreslog Knud Rasmussen att kalla området så, vilket denne genast accepterade.

Låt oss emellertid återknyta tråden! Man lämnade Saunders Ø den 14 december 1903, och tidpunkten kallar Moltke ej utan skäl för «min egendomligaste födelsedag». Sättet att fira den var

Odarks bustru med barn. Orig. tillb. forf.

H. Moltke.

också lika originellt som påfrestande. Det var besvärande skruvis de långa milen in till målet, svår köld och vintermörker. Moltke kunde på grund av sin förlamning röra sig endast i mycket begränsad utsträckning och måste därför åka hela tiden. Jag låter

honom själv redogöra för en dramatisk episod, belysande för det hela. Citatet er hämtat ur boken «Grönland».

«Slæden væltede!

— Hvad er dette! raabte jeg.

— Intet! — hørte jeg Knud sige. I næste Øjeblik laa jeg med Slæden over mig og Ansiktet presset mod Isen, hvor der over et Strømsted, trods — 40° C, havde samlet sig en Vandpyt. Mine Arme var begravede i Soveposen — jeg laa som i en Spændetrøje og kunde ikke hæve Hovedet, da hele Slædens Vægt tyngde paa detta. Med Fortvivelsens Kraft fik jeg endelig, da jeg var ved at kvæles, Hænderne ud af Posen — stemte dem mod Isen og hævede min Overkrop og Slæden saa meget, at jeg kunde faa Luft. Hænderne og mit eneste Par Vanter blev ved denne Lejlighed saa gennemblødte, at jeg senere kom til at fryse ganske voldsomt om Hænderne. Knud arbejdede som en Kæmpe for at vælte Slæden om paa ret Køl — men umuligt. Paningpark (en polareskimo), som heldigvis var i Nærheden, hørte hans Raab og kom os til Hjælp, saaledes at Slæden lit efter Rejstes. De ulideligste Smerter fik jeg i Hænderne, da Fugtigheden stivnede til Is om dem. At Paningpark rullede og gned dem hjalp ikke. Først da Knud Rasmussen laante mig et par tørre Vanter, og jeg krøb ned i Soveposen og lagde mine Hænder ind under mig, begyndte Blodet igen at cirkulere i dem.»

Efter en tids vistelse hos polareskimåerna vid boplatsen under Umanakfjället startades den slutliga hemresan över Melvillebukten. Den blev mycket äventyrlig med farliga olyckstillbud och proviantbrist. Men den 11 februari 1904 nåddes äntligen Tassiusark, en liten boplats norr om Upernavik.

III

För den, som i likhet med undertecknad, senare haft lyckan och mödan att leva en tid däruppe fast under ojämförligt gynnsammare förhållanden och ändå fann tillvaron bister nog, är det

närmast oförklarligt, att någon av de fyra kom levande från det stora äventyret. Det var med andakt, som jag samman med Knud Rasmussen årtionden senare under en av våra jakter rastade några timmar i ruinerna från övervintringshyddan från den gången. Även då sände vi Harald Moltke en gripen och ödmjuk tanke i erindringen om hans svåra lidanden mellan dessa nakna stenvägg, som med frusna och såriga händer byggts upp av klippsplitter och länge var deras enda ly och lä. Det är märkligt att tänka på, att han, den svårast plågade, är den ende kvar i livet av denna i polarforskningens hävder sällsynt väl kvalificerade kvartett.

Jag erinrar i sammanhanget än en gång om Moltkes båda förnäma litterära verk «Livrejsen» och «Den lykkelige Rejse». De tillhöra de såväl stoltaste som ödmjukaste böcker, jag känner, och äro fyllda av spännande äventyr men även med en takt och nobless i förening med rik och klok erfarenhet, som gör såväl dem som författaren till omistliga vänner. De ge också ett djuplodande tvärsnitt genom danskt och delvis internationellt kulturliv under årtionden före och efter sekelskiftet. De äro dessutom elegant skrivna med den roliga humor och den vackra humanism, som är en av Moltkes mest värdefulla och charmerande egenskaper.

Om Moltke fick dyrt betala förvärvet av allt det polarmaterial, som senare i så hög grad karakteriserar hans gärning, så ha vi andra, hans beundrare och tillgivna, i rikt mått fått njuta av hans verk. Det är heller ingen tillfällighet, inget resultat av reklam och modeströmningar, som skapat hans internationella berömmelse. Påträngande reklam är honom överhuvud främmande och osympatisk, men han er främst genom sina målningar representerad i en mångfald museer och enskilda samlingar världen över. Här bör dessutom i förbigående nämnas, att hans talrika bilder av norrskenet blivit berömda ej blott på grund av sin konstnärliga utformning utan också för sin vetenskapliga exakthet. Danska Meteorologiska Institutet har till och med bekostat en ytterst dyrbar och sällsynt färgtrycksupplaga av desamma. Dessa reproduktioner finnas i flertalet betydande observatorier jorden rundt,

men de oersättliga orginalen äro lyckligtvis samlade i Danmark hos Institutet.

Harald Moltke säger på ett ställe: «Min vistelse i Grönland är som ett liv för sig självt». Var och en, som varit däruppe, förstår detta. Naturens väldighet synes här i allo större och ödligare i sin vilda skönhet än annorstädes, och detta har givitvis också satt sin prägel på folket men utom en otrolig hårdförhet också skänkt detsamma en — ytligt sett! — paradoxal älskvärdhet, humor och generositet. Eskimåerna äro ett folk av gentleman. Detta beror väl närmast därpå, att alla behöva allas hjälp, och årtusendes erfarenhet har helt enkelt slipat bort den personliga, den individuella egoismen. Hjälpsamhet är samhällets fundament. Och själva livsglädjen är här en alldeles särskilt viktig betingelse, för att tillvaron skall bli uthärdlig överhuvud. Dette har också i någon mån skapat en konstnärlighet, som i sin höga kvalitet torde vara enastående hos ett primitivt folk.

Med utgångspunkt härifrån är det lätt att förstå, att just Harald Moltke med sin generositet, sin livsglädje och konstnärlighet blivit eskimåernas och speciellt polareskimåernas speciella tolkare i bild med stark samhörighet med deras inhemska konstnärer — och betydande sådana finnas — fast naturligtvis utan dessas primitivitet. Härom vittnar på ett förträffligt sätt hans illustrationer av några av Knud Rasmussens böcker. Detta gäller icke blott färg, form och teckning utan minst lika mycket det ogripbare, som heter själ! Liksom Rasmussen var helt eskimå bland eskimåer, så är Moltke kultiverad eskimå i dessa blad. Hans maka, kusin och ovärderliga medarbetare, för övrigt själv en utmärkt skribent och föreläsare, godkände under ett samtal utan reservation denna diagnos.

Det sagda gäller emellertid ej blott folkets själ utan själva det väldiga landets. I några av hans stora dukar mötar man Grönland, som det verkligen är, återgivet av en stor konstnär och kunnig arktiker, som lärt sig lidelsefullt älska något från början visserligen väsensfrämmande, som dock på detta sätt blivit hans eget i innerligaste mening. Även hans festliga folklivsskildringar i olja och kol böra nämnas liksom en vidlyftig serie akvareller och

teckningar med studier och porträtt av eskimåer och landskap. Om några av dessa kan jag med glad rörelse betyga ett obetinget igenkännande och tillägga, att landets egna färger, om uttrycket tillåtes, här transponerats till allmängiltig konstnärlighet med bevarande av egenarten.

Denna del av Harald Moltkes produktion ligger dock av naturliga skäl längre tillbaka i tiden till den del, som är resultat av direkt friluftmåleri. Men med imponerande minne och visuell klarsynthet målar han ännu arktiska motiv med en friskhet, som är fullt jämförlig med direktstudierna från den lyckliga tid, då han var verksam däruppe.

Det vore emellertid djupt orättvist att för hans polarskildringar glömma en annan och senare sida av hans konstnärskap. Det är imponerande, att den unge åttiofemåringen Harald Moltke under senare och rätt många år med odelad framgång också sysslat med, vad som möjligen kan kallas för gott danskt landskaps-, figur- och porträttmåleri. Motiv, färg, teckning och komposition bli här rimligtvis ej så särpräglad originella som i Grönlandsproduktionen, men allt bär sin mästaress signatur ej blott i bokstavlig mening. Sol, ljus och just färg tillhöra honom på ett alldeles särskilt personligt sätt. Vilket inflytande Kristian Zahrtmann kan ha haft mer eller mindre indirekt på denna del av hans produktion är naturligtvis omöjligt för en utomstående att avgöra. Säkert är emellertid, att det aldrig varit påträngande eller inverkat på Moltkes självständighet, även om de voro mycket intima vänner, för övrigt också villagrannar, som umgingos dagligen. I sina ovan omtalade memoarer ger Moltke en betagande bild av detta samliv och sin store landsman och konstnärerna kring denne.

Efter en jämförelsevis lång period av sökande efter förnyelse i de många «ismernas» tecken har han emellertid haft mod och självbesinning nog att övergå eller rättare återgå till det «klassiska» måleriet, här översatt till ett för alla begripligt men aldrig vulgärt sötaktigt eller själlöst avbildande. Att han haft en viss nytta av sin utflykt till och sitt sökande inom domäner, som med all rätt höra en annan och yngre generation till, erkänner han själv. Detta visas också i de arktiska bilder, som han glädjande

nog under de senare åren alltmer börjat syssla med. De äro för-
underligt friska och karakteristiska för såväl Grönland som es-
kimaerna.

Slutligen några direkta ord om människan Harald Moltke. Han
är sannerligen ingen vulgärmystiker, men han har en i varje fall
vacker och bestickande teori om en innerlig, själslig strålning mel-
lan samstämda, goda och ärliga människor. Härmed avses den
ogripbara och alltså odefinierbara kontakten av sympati och mo-
ralisk gemenskap. Det är också betecknande för honom, att han
ännu för kort tid sen började ett brev till en yngre vän i ett
annat land med: «Tak for Straalerne i Dit sidste, venlige Brev
. . .» etc.

Och det ligger ej blott hjärtats medfödde godhet och intelligens
utan också ett långt livs trots många svårigheter ljusa och kloka
erfarenhet bakom, när han på ett annat ställe säger, att han
levat' och lever efter den befruktande sanningen i Romain Rol-
lands ord:

«Lev för dagen! Älska den, ära den, var rädd om den, därför
att den kan lysa klar och ren!»

Minner fra «Gjøa»-ferden

EN DELTAGER FORTELLER

Av

Peder Ristvedt.

Forts. fra «Polarboken» 1955.

Jeg syntes ofte det var rart at barna kunne leve opp i den forferdelige kulden. Men når man har levet sammen med eskimoene og lært dem å kjenne, synes en ikke lenger at det er så merkelig. Det er stort sett ikke verre å stelle med småkrypene enn under hjemlige forhold. Det kan nok være at eskimoungene er mere hardføre enn våre, men det skulle ikke undre meg om en kraftig liten pjokk hjemmefra kunne tåle det samme.

Kommer en eskimoung til verden om vinteren har han den gode snøigloen å bo i. Den er helt tett og trekkfri og temperaturen innendørs holder seg omkring 0 grader. Lys og varme kommer fra spekklampen, som i all enkelhet er en av eskimoenes ypperste og mest uunnværlige innretninger. Den er laget av klebersten og formet som en stor skål. Tranen som siver ut fra spekkstykket, renner sakte gjennom små åpninger i en skillevegg frem til veken som består av oppsmuldret, tørr torv og mose og fukter denne. Kona, eller hvis gubben har flere koner, er det den yngste som har jobben med å passe lampen, det er hennes hellige plikt. Den må ikke ose eller ryke og flammens størrelse må reguleres etter behovet; av og til skal det kokes kjøtt og spekk i stengryten som henger over, til andre tider skal flammen bare tjene til å lyse opp i hytta. Lampen må for alt i verden ikke slukke, for det er alltid en god del prakt med å lage ild på ny.

De har jo ikke fyrstikker som oss. Eskimokonene er meget flinke med lampen og en godt stelt spekklampe gir en skinnende klar, gul flamme.

Den bakre halvpart av hytten består av briksen som ligger en god fot høyere enn gulvet. Her er sengestedet for hele familien. Underst ligger det 3-4 feller som er sammensydd av isbjørnskin. Oppå disse ligger det feller av rensdyrskinn, ofte også fine dunfeller av gås og erfugl.

Det er konene som har alt hjemmearbeidet, gubben finner at alt annet enn jakt og fangst er nedverdiggende og han tar ikke del i noe husarbeid. Konene er noen glimrende mennesker og meget tålmodige. For å få en fin fuglepels må de først flå fuglen; så napper de fjærene ut, men lar underpelsen, duna, bli sittende. Så tygger de skinnen, dels for å suge fett ut av det, dels for å gjøre det mykt og delikat. Jeg må vel tilføye at de vrenger skinnsiden ut, når de tygger dem. Slike dunskin er veldig delikate og konene syr de nydeligste små draktstykker til småbarna sine av dem.

Når ungene er så store at de begynner å gå, får de nydelige drakter av lemskin. Her ligger det en masse arbeid bak, for lemskinnet er jo på størrelse med en skikkelig fyrstikkese og det må mange til. De små dyrene skal flåes, så blir skinnen putt i munnen og gumlet på vel og lenge for å få det mykt og fritt for fett. Til slutt blir de gnudd og pusset med en slags sandsten på skinnsiden for å få dem ekstra fine og bløte.

Renen skaffer dem sytråden. De lange ryggsenene blir omhyggelig tat vare på, tørket, splittet opp og blir fineste sytråd av verden. Synåler er det verre med, en synål er en virkelig verdigjenstand. Da vi kom var synålene av ben eller av rent kobber, som de gjennom mange mellommenn byttet til seg fra indianerne ved Kobbermine-floden. Slike nåler måtte nødvendigvis bli dårlige og lite holdbare. Våre synåler sto derfor høyt i kurs som byttemidler.

Eskimokonene var flinke til å stelle småungene sine. Er familien på flyttetur om vinteren jumper hun småen opp under renskinnpelsen og snører til om livet med en skinnreim, så han

ikke glir ned igjen. Her liger småen som en liten dott inne på bare ryggen til moren og har det som plommen i egget. Jeg undret meg av og til over hvordan det var med rensligheten inne på den fete eskimokoneryggen, når ungen lå der. Der var nok all right. Jeg har ofte sett eskimokonene løpe foran hundespennene, hun småløper utrettelig time etter time og slikt moter opp et hundespenn med tungt lass. Så aner hun med et blunk at han lillemann bakpå ryggen hennes skal gjøre sitt fornødne. På et øyeblikk har hun beltet oppe, snapper ungen før han detter ned og holder den fram splitter naken, det kan ofte være 30-40 kuldegrader. Men det gjør tilsynelatende ikke ungen noe, og litt etter er den tilbake på sin lune plass igjen.

Jeg har før nevnt renens betydning for eskimoene som bodde i egnene ved den magnetiske nordpol, da vi kom dit. Renen var livsnødvendig for dem, den betød faktisk «et være eller ikke være». De gapte av forferdelse og forundring da de så oss skyte rensdyr på flere hundre meters hold. Det var ikke så mange ren de klarte å skyte på åpen mark med bue og pil, det slo ikke til på noen måte. De skaffet seg de nødvendige renskrotter på en egen måte, og jeg skal nedenfor forsøke å greie ut om saken.

Et godt stykke oppe i landet ligger det to lange, smale innsjøer nær hverandre, de løper omtrent parallelt, men konvergerer mot nederenden, så det her nærmest bare blir et smalt eide. Her lages det en renfelle i stort format og når tiden er inne — dvs. når renens pels er passe modnet — bærer det løs. Hele stammen drar opp til de to vannene. De eldste eskimoene med de eldste hundene tar kommandoen over det smale eidet ved nederenden av vannene. Her bygger de varder med tyve skritts avstand tvers over eidet, og midt i rekken legger de noen utslitte renskinnskær som det lukter sterkt av og legger sten oppå. Her skal renen stoppes.

Når det er gjort trekker gamlingene seg unna med sine hunder og slår leir i nærheten. Så blir de jegerne som har kajakker, likt fordelt ved de to vann og må foreløpig legge seg på vent. Resten av stammen drar langt innover i landet, her sprer de seg ut i en lang skytterlinje og får etterhvert drevet renflokkene sammen

mot kilen mellom de to vannene. Først går det en liten forpatrolje med en varsimle i spissen og den er varsom som bare det. Når hun kommer så langt at hun får se vardene og kjenner lukten av skinnbuksa, som ligger stenet ned, forstår hun at det er ugler i mosen. Hun snur, og forpatruljen stormer tilbake mot storflokken som blir panikkslått og jager tilbake i vill flukt. Men her treffer den jegerkjeden som brøler og hoier det beste den kan, og renflokken blir enda mer skremt. Den vender og stormer nedover eidet på ny. Her har gamlingene kommet seg på plass ved vardene sine, og de slipper hundene. Nå har renen ikke annet å gjøre enn å sette til vanns, og da er den solgt. Her ligger kajakkfangerne på lur. De padler lett opp en svømmende ren og ofrer bare et lansestøt på hvert dyr. Stikket må ikke være øyeblikkelig drepende. Det blir etterhvert et forferdelig blodbad, ingen unnslipper, for hundene flyr inne på stranden og passer på at de ikke kommer på land.

Ikke ett dyr unnkommer, alle blir drept. Blodbadet kan ta opptil et døgn, vannet blir rødfarget og døde rensdyr flyter alle steder.

Vind og strøm driver dem inn til land et eller annet sted og nå begynner flåingen. Mannfolkene er ikke med på dette, det er kvinnene med litt bistand av ungdommen som har denne jobben. Skrottene blir partert og kjøttet blir lagt opp i dynger og stenet ned for å bevare det mot villdyr. Innmaten avgir flere høyt aktede delikatesser. Vomma er kanskje den viktigste, og får alltid en spesiell behandling. Vommene blir åpnet og så blir det øst blod oppi og en av konene rører med hendene den fine grønnsakgrøten og blodet sammen, så det blir en slags blodpudding. Så snurpes åpningen sammen igjen og vommene legges opp i en dyng og godgjør seg på samme måte som laksen.

Når all flåingen, parteringen og det andre stellet er ferdig kommer mannfolkene til. De synes det går deres jegerære for nær å delta i slikt arbeid som hører under konedepartementet. Etterpå blir det omtrent samme seremonier som det var etter laksefisket. Det er nok noe åndemani for å sikre god renjakt i kommende år.

Etterpå blir det servert vom med blodpudding i. Det er, for å si det på eskimoisk «mamagayo», som betyr noe slikt som, over all måte godt. Konene holder vomskinnen utspilt og storfangerne tar for seg. De bruker peke- og langfingeren til å spise med og det er en fest å se hvor flinke de er. De kaster maten opp i munnen på seg, ikke noe går til spille. Vi kunne ikke akkurat noe med denne blodpuddingen, vi likte den bedre bare med den rene grønnsakgrøten. Amundsen og jeg spiste av den før det var blandet blod i, og vi var enige om at den smakte godt med en delikat krydret aroma.

Det var alltid interessant å studere eskimoene, og jeg måtte beundre dem for den glimrende måte de innrettet seg på. De levte under kanskje verre klima- og naturforhold enn noe annet folk og måtte klare seg med landets egne naturprodukter. Det skulle ennå vare lenge før Hudson's Bay kompaniet kom så langt nord med sine handelsstasjoner. Jeg kunne fortsette med å fortelle om eskimoene, men Amundsen har skrevet inngående om dem i sin berømte bok om «Gjøa»-ferden, og jeg har her innskrenket meg til å fortelle noen småtterier som kanskje kan supplere det som Amundsen har fortalt.

Jeg skal nå fortelle litt av det jeg husker fra en annen del av turen, reisen «Gjøa»-havn—Beringsstredet.

Den 5. august 1905 tøffet «Gjøa» ut fra havnen som i 22 måneder hadde budt oss et sikkert ly. Nå seilte vi ut i helt ukjent farvann og hadde en masse gjenvordigheter med is, ukjente strømforhold, bår og skjær. Men det gikk bra, og da vi seilte ut gjennom siste sundet mellom Banksøen og fastlandet og hadde åpne Polarhavet foran oss, anså vi ferden som gjort. Amundsen kalte oss sammen på dekket, skjenket oss en dram og sa noen få ord: «Takk skal dere ha, gutter, hvis man gjør hva man kan, så klarer man alt.»

Vi strakte alle kluter skuta kunne bære, og med motoren på fullt bar det vestover. Vi trodde alle sammen at vi skulle klare å komme hjem det året. Vi skal se hvordan det gikk.

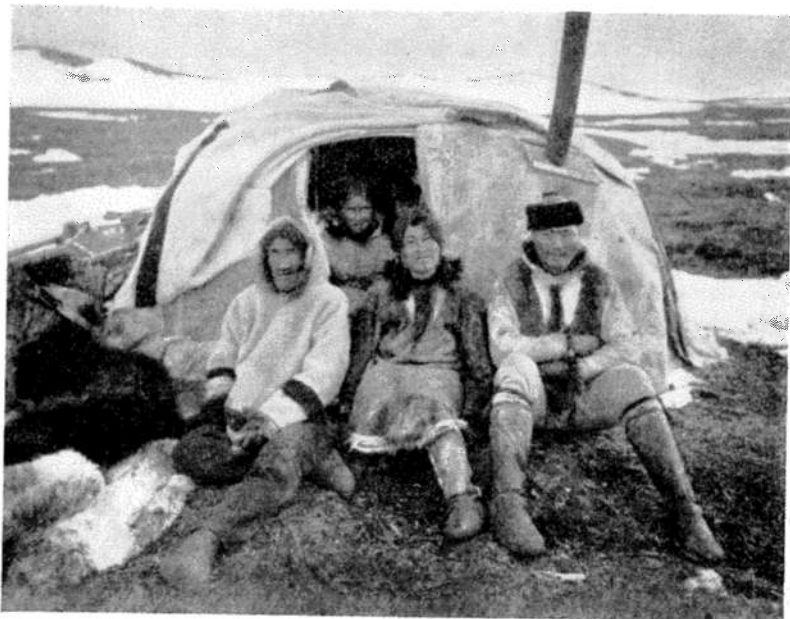
Kort etter fikk vi se et seil i det fjerne og bar ned mot skuten for å spørre nytt. Det var hvalfangeren «Charles Hanson» av

San Francisco. Vi rodde ombord og jeg skal si vi fikk høre nyheter. Skipperen kunne fortelle at det var utbrutt krig mellom Norge og Sverige. Vi ble ordentlig oppskaket og syntes det var for galt at vi skulle være på den andre siden av jorden når det foregikk slike ting hjemme. Men Amundsen var som alltid den rolige og besindige, han sa det var en amerikansk avis som hadde brakt nyheten, og vi skulle ikke tro for mye på det. Det viste seg senere å være riktig som Amundsen sa.

Skipperen fortalte videre at vi kunne seile i åpent vann helt til San Francisco, samme vei som han var kommet opp. Det holdt også stikk til å begynne med; men alt neste morgen meldte utkikken at storbaksen var på vei innover og at vi måtte falle av mot land. Det gjorde vi, og polarisen kom sigende sakte, men sikkert. Landvannet ble smalere og smalere, og utenfor Mackenzieflodens munning ble vi klemt nesten helt opp i stranden. Vi kjente at «Gjøa» skuret mot bunden. Men så stoppet presset, baksen sto på grunn. Det var jo fordelen med den grundtgående «Gjøa» at hun skulle kunne flyte nesten oppe i fjærestenene.

Vi hadde det beste håp om å komme videre, men dagen etter satte det inn med kulde og isen frøs sammen til en kompakt masse. Det nyttet ikke lenger å presse seg fram, vi måtte se en ny overvintring i øynene og forberede oss på den. Her lå det, i motsetning til Kong Williams land, masser av rektømmer som kom fra Mackenzie-floden, store mastetrær av furu og pitchpine og en masse mindre stokker som passet utmerket til byggemateriale. Vi fikk opp et godt hus i en fart. Rammeverket var en bukk i hver ende med et fint mastetre som mønsås. Så kløvet vi passende furustokker til å dekke med. Vi var vel fornøyd med huset.

Den neste oppgave var å skaffe oss ferskmat. Vi var luta lei hermetikken og satte alt inn på å skaffe oss vilt. Her gikk store fugletrekk hver dag. Eskimogutten fra Kong Williams land, som vi hadde med oss ombord på «Gjøa», og jeg ble sendt opp i landet for å jage ryper. I løpet av noen få dager skjøt vi ca. 400. Store flokker av villgjess og ender kom trekkende langs landet. Vi bygget lave murer av sten som skjul og som beskyttelse mot vinden. Vi skjøt en masse gjess og anså oss til slutt som godt

Maniksa med familie ved King Point.

forsynt med fugl. Så ble Helmer Hanssen og jeg sendt for å jage sørover langs Mackenzie-floden. Vi hadde med oss eskimoen Najo og hans kone. Najo var på mange måter en merkelig fyr, han likte f. eks. å tygge skrå og røke samtidig. De første dagene var det smått med jakten og det ble å leve på pannekake. Eskimoene som ikke var vant til slikt ble faktisk dårlige og helt motløse. Men heldigvis kom vi da endelig til et sted hvor det var en masse med hare. Vi så oss ut et passe stort kratt hvor det vrimlet av dem. Her hogg vi en gate gjennom krattet og drev hareflokkene fram mot rennesnarene som eskimoene hadde satt opp. Vi tok en masse hare på dette viset. Den aftenen var det fest i teltet. Vi kokte hare, dyppet den i seltran og åt til vi var sprekkmett. Det smakte veldig godt.

Det ble mere vilt jo lenger oppover floden vi kom og vi gjorde god jakt. Det begynte også å slenge elgspor og vi fikk has på et

par store rugger. Den amerikanske elgen ruver atskillig mere enn våre hjemlige elger og har praktfulle gevirer, som kan måle over to meter i bredden. Nå hadde vi noe å komme hjem med, vi lastet sledene med elgkjøtt og dro nordover til «Gjøa», hvor det ble stor glede over ferskmaten. Vi ble ikke lenge, villmarkene trakk, og Helmer og jeg dro oppover Mackenzie-floden igjen. Vi hadde avtale om å møte indianeren Maniksa med familie, og var svært oppsatt på å treffe ham, da han var en prektig kar og en dreven jeger.

En dag fant vi Manixsas sledespor og det viste oppover floden. Et sledespor ildner alltid opp hundene og det bar avgårde med god fart. Vi kjørte så lenge vi kunne se om aftenen og startet igjen i grålysningen neste morgen. Men indianeren var ikke så lett å innhente, han var en dreven sledekjører og gjorde lange dagsmarsjer. Men omsider rykket vi da inn på ham, sporene ble ferskere og ferskere og bikkjene trakk som besatte. Vi fant en leirplass hvor det ennå var glør, og nå visste vi at han ikke var langt unna. Vi kilte på og kjørte utover kvelden, det var fullmåne og fine forhold. Omsider stoppet Helmer og pekte fremover. Han mente at enten var det en elg eller et menneske han så langt fremme. Vi drev på det beste vi kunne. Det viste seg å være Kjella, datteren til Maniksa. Hun hadde en deilig parka på seg, den var laget av mørkebrune, silkebløte mårskinn og var kantet nedentil med svarte mårhaler. På ryggen hadde hun et nett som var stoppet med ryper og et lite fransk haggelgevær. Hun fortalte oss at hennes far Maniksa gikk på den andre siden av krattet og at de drev rypejakt.

Vi spekulerte litt på denne underlige rypejakten, men den var god nok. Om dagen holdt rypeflokkene til i bjerkekrattene hvor de delikaterte seg med bjerkeknopper og små skudd og var ikke lett å komme på skuddhold. Om aftenen når mørket falt på slo flokkene seg ned i løssnøen og grov seg ned. Når månen kom opp var tiden inne for jakt. Man gikk langs krattene og rett som det var flakset fortumlete og søvndrukne ryper ut av snøen og løp rundt uten å forstå noe. De var lette å ta, man kunne fange dem levende eller slå dem ihjel i mange tilfeller; det var ikke nød-

vendig å spandere skudd. Det kunne ofte bli mange ryper i løpet av en natt.

Så bar det videre. Maniksa løp foran hundespennene, av og til satte han i høye rop og tilslutt hørte vi han fikk svar inne fra elvebredden et sted. I en lun vik ved elven lå leiren hans, to store telt. Vi ble mottatt på det hjerteligste og ført inn i teltet. Jeg skulle ønske at mine jaktkamerater hjemme hadde sett et slikt telt og hvordan det var innrettet. Det hadde form som en oste-klokke, gulvet besto underst av to lag stranger, lagt tvers på hverandre. På dette gulvet lå det et halv meter tykt lag med bjerkeris som skrånet nedover, mot ovnen som sto midt i teltet. Ovnen som hadde stekeovn, sto på en stor stenhelle. I stekepannen lå det noen store stykker fett, godt elgkjøtt. Maniksa, som var vert, skar av et stort stykke elgkjøtt med tollekniven sin, dyppet det i fettet og langet det over til meg som satt nærmest. Jeg tok en god jafs, dro tollekniven og skar av tett inntil nesetuppen. Så duppet jeg stykket i fettet igjen og sendte det videre til sidemannen som var Helmer Hanssen. Slik fortsatte det, og til slutt var vi så fulle av elgkjøtt at vi kjente det helt opp i halsen på oss. Så karvet Kjella bladtobakk, amerikansk cut-plug, og stoppet pipene våre. Det var bare å helle seg tilbake, så hadde vi seng med en gang. Skinnfeller og slikt fantes ikke, vi lå direkte på bjerkeriset og hadde det storartet. Det var temmelig kaldt ute, men konen holdt fyr i ovnen hele natten og vi frøs ikke. Dagen etter var vi ute og så oss om. Det andre teltet var en del mindre og vi kunne ikke dy oss for å kike inn. Her var ikke gulvet dekket med et tykt lag bjerkeris som i det store teltet, men det var laget to sengebrikser midt på gulvet. Mellom sengene var det hugget hull i isen. Nå begynte vi å forstå. Det var her de fisket. På hver seng var det festet et vabein, for å få snøret til å gli lettere. Ved fotenden av køyene var det en liten jernovn. Her kunne de altså ligge og fiske, og fisk var det. Den liknet noe på havkatt og heter whitefish i Amerika.

En vakker dag ble Maniksa lei av fisket og ville ut og røkte sine feller. Jeg slo følge med ham. Han salte opp hundespennet — 10 fine dyr — og koblet dem direkte til det lange trekktauet,

slik at de ble løpende i en lang rekke bak hinannen. Den eneste brukbare metode i skogsterreng. Hundeselene ser tilsynelatende ut som noe herk med knuter både her og der. Men de er gjort etter et bestemt mønster, ikke noe er tilfeldig. Generasjoners erfaringer ligger bak. Jeg tror man på lengre sledeferder får bedre ytelser av et hundespenn med eskimoseler enn med disse ny-moderne komteselene. Maniksa drev sine hunder utmerket. Den grå tispens løp i spissen som leder og parerte kommandoordene for høyre og venstre øyeblikkelig.

Vi fikk først noen rever. Maniksa trakk dem ned med sneskoene og kvalte dem. De må ikke skytes eller slås ihjel for da blir åndene fornærmet og dyrene går ikke lenger i sakser. Vi fikk også et par mår. Mårsaksen henges gjerne opp og klapper igjen over hodet på måren, så den dør hurtig. I siste saksen satt det en gaupe. Den var vill av raseri og hveste mot oss, da vi kom. Jeg foreslo Maniksa at han skulle skyte den, men det ville han absolutt ikke. Han gikk sakte opp mot gaupen, som trakk seg tilbake så langt kjettingen rakk. Her krøp den sammen og samlet seg liksom til sprang. Men Maniksa holdt den ene sneskoen foran seg som et skjold, og det syntes å distrahere gaupen, så den ikke fikk bestemt seg. Plutselig gjorde Maniksa et byks fremover og fikk hodet på gaupen under sneskoen, samtidig som han kjørte stokken sin ned i bakbarten på dyret og klemte det til bakken. Gaupen var nå forsvarsløs, og han kvalte den som han hadde gjort med revene. Det ble et pent utbytte av turen.

Vi hadde plikter og måtte gi oss i vei nordover mot «Gjøa» igjen. På turen møtte vi noen eskimoer og ble med opp i fjellene på jakt. Her skjöt vi to elgokser og noen fjellfår og kom hjem til «Gjøa» med store kjøttlass. Det var stor stas da vi kom. Men sjefen vår var borte, og «Gjøa» var liksom ikke seg selv uten ham. Amundsen hadde sledet sørover til nærmeste telegrafstasjon ved Yukon og kom ikke tilbake før 15. mars.

Den 10. juli kunne vi igjen lette anker, og 31. august kom vi til Nome. Her begynte festlighetene. Det gikk i sus og dus helt til vi kom hjem til Norge og lenge etter det også.

Svalbard mellom øst og vest

Av

Trygve Mathisen.

Utdrag av artikkelen: Der Svalbard-Archipel und die wachsende Bedeutung der Arktis. (Europa Archiv. Nr. 14. 1956.)

Svalbard-spørsmålet, i særdeleshet anlegget av befestninger, var ikke blitt drøftet i de årene russekonvoiene led så store tap. Den norske regjering mente derfor at spørsmålet var definitivt henlagt. Russerne hadde en annen oppfatning. I november 1944 besøkte utenriksminister Trygve Lie og justisminister Terje Vold Moskva, med oppdrag fra den frie norske regjering i London, for å drøfte forskjellige spørsmål som var oppstått i forbindelse med operasjonene i Finnmark. Til de norske ministres forbauselse foreslo utenriksminister Molotov under disse forhandlinger å gjøre en forandring i Svalbard-traktaten, med den begrunnelse at den var ugunstig for Sovjetunionen. I betraktning av den forandrede politiske stilling, stormaktenes relative styrke, så vel som den fremragende rolle Russland hadde spilt i krigen og den innstilling man der hadde til spørsmålet, var en opphevelse av traktaten nødvendig. Etter sovjet-regjeringens mening hadde Bjørnøya før Svalbardtraktatens inngåelse vært russisk territorium, mens Spitsbergen var blitt betraktet som et ingenmannsland. Da Sovjetunionen både hadde økonomiske og strategiske interesser på Svalbard, ville den foreslå at Norge avsto Bjørnøya til Sovjetunionen, og at Spitsbergen ble forvaltet som et russisk-norsk kondominium. Utenriksminister Molotov sa videre at sovjetregjeringen aktet å drøfte spørsmålet med samtlige signatarstater, men at den først ønsket å bli enig med Norge. Til disse overraskende fordringer

kunne utenriksminister Lie bare erklære at han ikke hadde fullmakt til å forhandle om slike spørsmål.

Den norske regjering i London ble satt i den største forlegenhet ved dette fremstøt fra Moskvas side. I Finnmark var russiske tropper trengt inn, landet forøvrig var besatt av tyske soldater. Etter omhyggelige overveielser besluttet man seg dog til å oppta forhandlinger med russerne. Det ble dog understreket at regjeringen ikke hadde noen konstitusjonell fullmakt til å treffe avgjørende forholdsregler. En avgjørelse kunne først bli truffet etter Norges frigjørelse.

Vinteren 1944/45 ble det forhandlet om disse spørsmål mellom utenriksminister Molotov og den norske gesandt i Moskva, Andvord. Den russiske regjering lot sitt krav på Bjørnøya, som aldri hadde vært russisk, falle; men den krevet ubetinget en russisk-norsk befestigelse av Svalbard. Om dette ble det i april 1945 offentliggjort en felles erklæring. Kort etter var imidlertid krigen slutt, og saken ble foreløbig stillet i bero.

Den norske regjering så helst at Moskva etterat krigen nå var slutt, ville la spørsmålet falle for alltid. Russerne var imidlertid av en annen oppfatning. De militære forholdsregler som de ønsket, var planlagt med henblikk på kommende politiske eventualiteter, ikke på en allerede endt krig. På utenriksministerkonferansen i Paris i august 1946 brakte utenriksminister Molotov på ny spørsmålet om befestningen av Svalbard fram, og tre måneder senere spurte han i New York utenriksminister Lange hvordan saken sto. I januar 1947 behandlet det norske Storting spørsmålet. Stortinget erklærte at den internasjonale stilling hadde forandret seg på en avgjørende måte siden den norsk-russiske erklæring om befestningen av Svalbard av april 1945. Krigen var til ende, De forente nasjoner hadde begynt sitt arbeid for sikkerhet og fred og hadde på Sovjetunionens initiativ uttalt seg til fordel for allminnelig avrustning. De premisser, som dengang hadde ført til en felles erklæring, besto derfor ikke mere. Det var heller ikke forenlig med norsk utenrikspolitikk, å føre slike forhandlinger om militært forsvar av norsk territorium. Siden ble det fra russisk side ikke øvet mere press i denne sak.

Etter krigen er bergverksdriften på Svalbard igjen tatt opp. De norske gruber har hatt en produksjon på 3 à 400 000 tonn årlig. Grubeulykker har gjort skade, men etterat det er gjort store forbedringer og sikkerhetsforanstaltninger, kan man vente ytterligere produksjonsøkning. Langt komne planer om koksverk basert på Svalbardkull øker ytterligere troen på Svalbardgrubenes fremtid.

Russerne begynte gjenoppbyggingen av Svalbardgrubene først etterat forhandlingene om befestning av Svalbard hadde slått feil. De har nå tre grubeanlegg i Isfjorden, hvorav bare to har hatt produksjonsdrift. Produksjonen ligger på mellom 2 og 300 000 tonn om året. Etterat kullgrubene i Petchorabekkenet har fått jernbaneforbindelse med transportsystemet i Nord-Russland, er kullproduksjonen på Svalbard bare av beskjeden økonomisk interesse; men russerne har øyensynlig ikke til hensikt å forlate øygruppen, for de har for kort tid siden forbedret anleggene. Ingen andre nasjoner enn nordmenn og russere har økonomiske interesser på øygruppen nå. Ved de norske anlegg arbeider ca. 1000 mann, ved de russiske ca. 2000.

Nordmennene driver fremdeles litt sel- og hvalfangst i Svalbardfarvannene, og fiskebankene ved Bjørnøya utnyttes av flere nasjoner. Pelsfangsten på land spiller ingen rolle lenger. De meteorologiske stasjoner som lenge har vært i drift på øygruppen, er viktige; med henblikk på de sivile flyruter over polhavet er de nylig blitt videre utbygget. De polare flyruter gir også en del av grunnlaget for øygruppens militære betydning.

Da NATO's Nordatlantiske Kommando ble opprettet i 1951, besluttet den norske regjering å legge Svalbard under denne. Sovjetregjeringen protesterte i kraftige ordelag og hevdet at Norge ikke overholdt traktaten. Den norske regjering svarte at Svalbard var et nøytralt land, og at NATO bare hadde plikt til å gripe inn hvis demilitariseringsbestemmelsene ble overtrådt. At Norges allierte skulle gjøre noe slikt var utenkelig, og man håpet at heller ikke andre makter ville gjøre det.

Fra tid til annen har avisene hatt meldinger om at russerne bygget festningsanlegg på Svalbard. Disse rykter er dog aldri

blitt bekreftet. Forholdet mellom nordmenn og russere har i de siste år forbedret seg ytterligere; tross de store språklige vanskeligheter kommer ofte mannskaper fra begge nasjoner sammen for å konkurrere i skiløp og fotball. Her, i det høye nord, har det i vår tid utviklet seg en sameksistens, som gir håp for fremtiden.

Følgene av den tekniske utvikling er at de små stater bare med store anstrengelser kan delta i det militære og økonomiske kappløp om Arktis. Vistnok er Svalbard demilitarisert, men forholdene på øygruppen kan bare bli forstått i sammenheng med den politiske, økonomiske og militære betydning i Arktis som helhet. Det arktiske områdes militære betydning vil neppe bli mindre i overskuelig fremtid, og russernes økonomiske ekspansjon vil sikkert også nordmennene få føle. Bare ved en klok, fremskuende og forebyggende politikk vil vi kunne gjøre oss gjeldende i den økonomiske konkurranse og samtidig holde en kurs som tjener fred og fordragelighet.

Dengang jeg vekket Nansen

Av

W. Werenskiold.

I året 1900 gjorde jeg en god gjerning. Det henger slik sammen:

Som alle vet, nådde Nansen og Johansen en bredde på $86^{\circ} 14'$ på vandringen over polar-isen; da måtte de snu, men var allikevel kommet nærmere Nordpolen enn noen annen.

Men år 1900 nådde italieneren, kaptein Cagni, enda lenger mot nord, $86^{\circ} 34'$, på en ekspedisjon som var ledet av Luigi Amadeo, hertug av Abruzzi. Hertugen kom til Oslo på hjemturen, der var arrangert festlig mottagelse på hotell Victoria, hvor han bodde, og Nansen skulle holde velkomsttalen. Nansen bodde dengang på Godthåb ved Svartebukta, Fornebulandet.

Samme dag var Nansen innom og slo av en prat med min far — det var noe som ofte gikk på. Han klaget over at han var så trett og sliten, og det verste var at han skulle inn og holde tale for hertugen om kvelden, da måtte han jo være våken. «Jeg må hjem og hvile meg litt,» sa han da han gikk. Han var alene i huset, familien var på Sørkje i Numedal.

Et kvarter før åtte om kvelden kom en vognmann med trille og to hester kjørende opp til vårt hjem. Han var bestilt til Godthåb klokken halv åtte, for å hente Nansen, men der var ingen hjemme, huset var øde og forlatt, mørkt alle steder. Min far kunne ikke begripe hvordan dette hang sammen, vognmannen var kommet til avtalt tid, men da ingen reagerte på hans ringing og banking, visste han ikke bedre enn å kjøre opp til oss — kanskje vi kunne gi beskjed. Det hele var gåtefullt. Så sa jeg: «Han

ligger vel og sover.» «Sludder,» sa min far. Men jeg ga meg ikke, satt på med vognmannen ned til Godthåb igjen. Det var nå temmelig mørkt. Jeg husket at soveværelsevinduet var i gavlen like over et verandatak; jeg kløv opp på taket og skrek hallo! Ingen virkning. Jeg skrålte enda høyere, uten resultat. Så brølte jeg det jeg var kar om — jeg har en kraftig røst når det gjelder. Da rev Nansen opp vinduet og skrek med vrede: «Hva er dette for et forbannet leven!»

I søvnørkska hadde han glemte hertugen og hele greia. «De skal jo preke,» sa jeg dumt nok. «Preke, for noe sludder,» sa Nansen. Så visste jeg ikke annen råd enn å rope: «Klokka er ti på åtte!» «Å, død og pine,» sa Nansen, og et par minutter etterpå kom han settende ut gjennom døren — han hadde fått dradd på seg stivskjorta, men holdt snippkjolen i den ene hånd og slips og bukse-seler i den andre. Han hoppet ombord i trillen, så bar det avgårde så fort hestene kunne trave, mens Nansen fullførte sin påkledning. Han måtte jo være fin.

Jeg gikk pent hjem.

Nansen kom innom dagen etter, og fortalte at de hadde kjørt så fort de kunne innover Drammensveien til byen, men ettersom de nærmet seg Victoria hotell, ble det stadig verre trengsel av folk i gatene — Nansen skulle jo tale fra balkongen, alle var fulle av forventning. Til slutt kom ikke vognen lenger, Nansen hoppet ut og brøytet seg vei med armene — han kom akkurat såvidt tidsnok, og fikk levert sin tale fra balkongen, med fortjent hyllest til den nye rekordsetter i jakten etter Nordpolen.

Hvis Nansen ikke var kommet i det hele, var der vel blitt skandale — hva hadde ikke folk sagt!

Derfor mener jeg å ha innlagt meg noen fortjeneste da jeg vekket Nansen år 1900.

Arktisk sommer

Av

Rolf W. Feyling-Hanssen.

Er vi underveis med den ishavsskuten som skal bringe avløsningsmannskaper og utstyr til Nordøst-Grønland, og har vi passert Jan Mayen nord for Island, er det ikke lenge før vi er i isen. Derfor får vi nok utstyre oss med lange underbukser og votter hvis vi skal være med — selv om det bare er for en sommertur. Ummistøvler er også utmerket. Men skiene kan stå hjemme — hvis en da ikke er ute i større stil med tanke på ferder på innlandsisen. Den meste isen og sneen får *vi* rimeligvis se *før* vi kommer inn til Nordøst-Grønland.

Østgrønlandskysten er nemlig blokkert av driv-is, driv-is som er i langsom bevegelse sydover langs kysten med Polarstrømmen — gjennom Danmarkstredet mellom Island og Grønland og videre sydvestover til Kap Farvel, der den dreier og fører endel is nordover på vestsiden. Dette drivisbeltet utenfor Nordøst-Grønland, nord for 71 grader, kan i alminnelighet ikke forseres med båt før i slutten av juli. Først da kan telegrafistene i Myggbukta og fangstfolkene på de norske østgrønlandske fangststasjonene vente avløsning. Og selv da er det ikke alle som blir avløst. Noen vil helst være et par eller flere vintre på rad. Og for noen har det hendt at avløsningsfartøyet ikke har kunnet nå fram til dem. Mer enn én gang har isen sagt stopp og nei til båten som skulle frem. Det har hendt at den har tatt båten i favn og skrudd den ned. Eller den har beholdt fartøyet i sitt kjølige favntak og ført det med seg sydover på sin langsomme drift. Slik gikk det med Tromsø-skuten Conrad Holmboe i 1923. Den ble fast den 2. au-

gust ved 74 grader nord, og drev med isen i over 2 måneder før den kom løs.

Blant annet av slike grunner er det nok drivisen gjør sterkest inntrykk — iallfall i første omgang. Det kan vi se for eksempel av fotografiene etterpå. En uforholdsmessig stor prosent av dem er tatt i drivisen. Dessuten er nå engang is og høysommer en fengslende kombinasjon.

Står vi på dekk og holder øye med horisonten hver gang fartøyet kommer opp av bølgedalene, kan vi se islysningen på lang lei som et skinn på himmelen. Og ligger vi i køyen og strir for å holde oss fast under skutens hemningsløse lek i sjøene, kan vi allikevel merke møtet med drivisen. Det er som det blir pumpet olje på sjøen. Båtens bevegelser blir jevne og gyngende, og stilner helt av etterhvert. Presset for panenn letter, bøker og puter som har vært brukt til å støtte opp hodet med så det ikke skulle slenge bordimellom i køyen, kan fjernes — og tobakken begynner så smått å smake igjen. Etter døgn i opprørt sjø er det befriende å komme i isen. For ishavsskuter flest ruller besatt. Om det kommer av den høye riggen eller det svære overbygget eller kanskje den tunge, tykke ishuden eller mangelen på slingerkjøler, er ikke lett å si for en landkrabbe. Men jo mer moderne fartøyet er, jo verre ruller det, ser det ut til. Det er som om det stadig økende tekniske utstyret setter seg i overbygget og i riggen og gjør skuten rank.

I drivisen er der både gammel polar-is, eller polarbaks, som driver ut fra pol-basenet mellom Vest-Spitsbergen og nordøst-runden på Grønland, og oppbrukket vinteris fra grønlandske kyster og fjorder. Dessuten kalv-is brukket av fra bretungene. Det er breene som leverer isfjellene, de som av og til er så store at en bare blir stående og måpe. — Der er flak som er så vide at en knapt ser slutten på dem, hvite av sne og vitring, og der er blanke småbiter — pjolteris å kalle for.

Med isen kommer tåken. De to følges som regel. Alt blir ullent og selsomt og uvirkelig. Seilas i skyer og stillhet. Sikten minker til hundre — til femti meter. Vi ser snaut en skutelengde forover. Isknlutrene, flak og frosne skrugarder glir fram i synsfeltet

og ut igjen som tyste gespenster. En fabelverden av skiftende gestalter formet med grenseløs fantasi av vann og vind og strømmer, av frost og sol. Og så kan vi helt plutselig oppdage lyden som hører til. Når der slås stopp i maskinen, og skuten blir stille for en stund, høres dempet men intens og travel rasling omkring og utover i tåken. Det rasler og knekker og skvalper. Og innimellom langtrukne, dempede ul — men de kom nok fra hundene ombord. Dels er det luftblærer i isen som frigjøres med små knepp og knall under smeltningen, dels er det småstykker som brekker av fra de større og plumper i vannet, og dels maler småisene mot hverandre når der er bevegelse i sjøen. Det blir klangfattige toner — men karakteristiske. Vi er kommet nord for tåkeheimen.

Vi som er landkrabber tenker at nå går nok seilingen helt på måfå, for kursen legges om uavbrutt ettersom fartøyet hekler seg fram mellom flakene. Solen er ikke å se, og loggen ble tatt inn ved første møte med isen, ellers ville den henge seg opp og gå tapt. Men fram kommer de — som regel dit de skal, og da er der nok et ordnende gjennomsnitt i virvaret.

I gode isår kan det gå som en lek å komme igjennom og inn til kysten. Da er isen spredt eller fordelt og byr ikke større motstand. Men i vanskelige år kan en stange i dagevis før en kommer inn. Eller vi kan bli liggende døgn etter døgn på samme flekken. Samme flekken er det forresten ikke, for det hele er i stadig bevegelse med strømmen. Men plassen i isen er den samme. Vi kjenner flakene igjen fra morgen til morgen. Sjøppel som ble kastet overbord i går, ligger fremdeles på isen ved skutesiden i dag. — Og tåken er den samme. Av og til letter den noe, løfter seg opp og viser fram en del av isverdenen under lavt tåketak. Eller den legger seg nedpå slik at himmelens blå skinner igjen ovenfra.

Imens går tiden. Kalenderen viser høysommer, men termometeret viser bare såvidt over null grader. Skipets folk går sine vakter som vanlig, men i grunnen er det bare stuerten og kokken og messegutten som har jevnt arbeid når en ligger i isen. Vi andre spiser og sover eller stiller med redskapen. De nyeste og de mer utålmodige vrimler over alt — på dekk og under dekk,

i maskinen, på broen og i riggen. Eller de vandrer utover isen med børsen over skulderen i håp om å få en sel, kanskje helst en bjørn. Men lite liv er å se. Det meste er stillhet — hvit stillhet. En bjørn viste seg forresten. Den sto plutselig ved en skrugard og så helt gul ut i alt det hvite, veivet med hodet mot vinddraget så det svære fakset slang om skrotten. Så luntet den unna, svømte over en klare, klorte seg opp på neste flak og forsvant mellom skrugardene.

Vi begynner så smått å få nok av isen. Det var landet vi skulle se og oppleve, den korte sommeren langt nord på Grønland. Isen hindrer og spiser av den dyrebare tiden som en båt kan ferdes i disse farvannene i. Hver gang propellen begynner å arbeide, stiger stemningen — for å synke igjen når den stanser. De bare skiftet vann på propellen, dreiet litt på fartøyet så det skal ligge mindre utsatt mellom flakene.

Ved høyvannstider blir det gjerne litt bevegelse i isen. Småflakene jager litt mellom hverandre. Vanligvis slakker det hele noe da. Og er det nymåne eller fullmåne med springflo og det samtidig blåser opp litt vind fra høvelig kant, så er sjansene der til befrielse og fremgang.

Med ett setter isen sammen om baugen. Det blir en liten skruing som krenger skuten over. Skipperen iler opp i tønna. Og så først akterover for å unngå klemmen. Derpå med baugen mot gunstigste flaket eller floren og full fart forover for å presse det unna. For på et øyeblikk er råken forover blitt bredere og vider seg stadig. Bare en liten knipe imellom — og mot den presser skuten for full maskin. Alt dirrer og skjelver ombord. Propellvannet sprøyter i kaskader utover isen aktenfor. Langsomt gir det seg forut. Fartøyet setter seg i rykk mellom flakene, og bykser halvt sidelengs ut i råken. — Og i samme stund som vi vugger i åpent vann, har humøret igjen klatret atskillige hakk oppover i stemningens gradestokk.

I vest tegner landet seg i fjellenes blekblå silhouetter. Og her under kysten er det sol, solskinn og stille. Og blankt vann under blått hvelv. Og da er det ikke så nøye om det ikke er slutt med isen ennå. Det veldige Grønland tar av for vestaværet, og is-

beltet utenfor demper det som måtte komme østfra. Vi kan ta lange turer utover isen, eller vi kan sette oss med en bok i sol-siden av en skrugard og leke påsketurister først i august. — Fartøyet fyller drikkevann fra en eller annen ferskvannsdam som der er så mange av utover flakene — smake på det først før slangen legges ut og vannet pumpes ombord. Hvis der er hull i bunnen på dammen, kommer sjøvannet inn og gjør det ubrukelig.

Når vi er kommet igjennom drivbeltet utenfor kysten, er fremkomsten lettere. Fjordene er i stor utstrekning isfri fra slutten av juli til begynnelsen av september, i alminnelighet farbare med båt hele august måned i området mellom $71\frac{1}{2}$ og $75\frac{1}{2}$ grader nord. Men når en skal runde kappene for å komme over fra det ene fjordsystemet til det neste, kan vanskelighetene melde seg påny. Dels vil drivisen kunne stue seg sammen på nord- og østsiden av pyntene, dels vil der kunne danne seg en bakevje som driver isen sammen på sydsiden. Og så kan vi atter komme til å bli liggende fast i timer og dager i påvente av at flo og vind skal bringe endring. Slik kan det være ved Kap Herschel, og ennå mer ved Hold white Hope utenfor Myggbukta. Allerede navnet, Hold white Hope, forteller om lange og prøvende ventetider. I norsk ishavsjargong blir det forresten til Hollyhop, likesom Scoresbysund blir til Skorpesund.

Ferden i fjordene byr på mektige scenerier av stor skjønnhet, komponert av detaljer som blank blå eller grønn sjø, blåhvite svømmende isfjell, brune vidder, av og til med beitende moskus som fluer innover, mangefargede bergvegger der bretungene henger ned i skar og daler, eller der breene er borte og bare grå morenetunger ligger igjen etter dem som diskrete slips ned mot det skrånende forlandet under fjellsiden. Og langt inne og over det hele innlandsisen som hvitner og blåner og går i ett med himmelen. Slik er landet øst for den store bre en sommerdag — eksempelvis. Det kan vise seg på mange andre måter. Det avhenger blant annet av hvor solen står på himmelen, hvilke bergarter der er i fjellene omkring, vannets temperatur og luftens fuktighet. Resultatet er en veksling i fargenyansene fra time til

time og forandring i landskapsstilen fra fjord til fjord, ja, fra vik til vik.

Oppe under urene og i lyngen der luften over bakken virkelig kan sitre på solskinnsdager, blir kreklingen moden mellom stenene, og en slags blokkebær også. Der hopper harene, store og hvite. De spisser ørene og hele kroppen når de merker oss, men virker ellers lite sky. Av og til kunne vi få se et lemen som blunket med blanke øyne mot dagen fra sitt hull. — Der synes å være lite og intet å leve av for et så stort dyr som moskusen. Noe i retning av vanlig gress finnes egentlig bare i umiddelbar nærhet av fangststasjoner og gamle boplasser der jorden, med eller uten hensikt, er blitt gjødslet. Ellers er det mest sand og grus, av og til med litt blomster og stive strå. Der står polarvalmuen liten og skjelvende i den kolde trekken og løfter sin blekgule krone mot den blå himmelen. Den har det travelt, for den har kort tid å gjøre på. Telen bet i røttene da de begynte å ta næring mellom stenene. Og nå biter frosten i kronbladene når solen går bak en fjelltopp. Sommeren går som et bluss over landet. Og i dette korte blusset skal livet leves og kimen modnes til neste sommer, til neste bluss på andre siden av den endeløse vinteren. På bakken kryper polarvidjen og prøver å dekke det karrige jordsmonnet med sine få og små blader. Det er polarvidjen som synes å være viktigste føden for moskusoksen.

Fangststasjonene besøkes i tur og orden, eller ettersom isforholdene tillater. Noen av dem ligger ute ved kysten eller ved munningen av store fjordkomplekser, slik som Myggbukta, Kap Herschel og Ottostrand, mens andre ligger dypt inne i fjordene, som Revet og Hoelsbu. Til hver slik hovedstasjon hører et avgrenset fangstterreng som etter hvert er bygget ut med bistaasjoner i passende avstand fra hverandre. I en sånn bistasjon er der et par brisker og en ovn samt brensel og proviant. Der overnatter fangstmannen på sine runder i terrenget når han ser til fellene. Der er gjerne to mann på hver hovedstasjon, i enkelte tilfeller bare én. Av og til er det en fangstmann og hans kone som har tilhold på en hovedstasjon — og da er det enda ikke så ille. — Selvfølgelig er det en stor dag når avløsningsfartøyet

ankrer på bukten utenfor fangsthytten. Det må bety litt å få se nye ansikter og høre andre stemmer etter å ha sett det samme gjennom et langt år. Det har lett for å bli en del begersving da. Men de liker seg best om vinteren alene i ødemarken, når de får drive hundespandet fram over hvite vidder i månenetter og månedager med stjerner og skjelvende nordlys, når de får slite mot storm og kulde — mot savn og ensomhet.

Det første som registreres i bevisstheten når vi går i land ved en fangsthytte er hundelevenet — bikkjelevenet. Lange skjærende hyl og ul, korte bjeff, vedvarende gjøing, vill knurring, men mest skingrende hyl. På avstand høres det som en flokk måker som herjer over et brislingsteng. Men ikke på nært hold. Sledehundene står bundet i solide jernlenker langsetter et eller annet bekkeløp ved hytten — så har de vann. I motsetning til de voksne går hvalpene løse og nyter stor frihet både utendørs og innendørs med sin avvepnende, lubne måte å føre seg på.

Når isen går opp på fjordene, hemmes fangstmannens bevegelsesfrihet, for fjordisen byr ofte letteste fremkomsten for hundesleden hans. At sneen forsvinner på land synes ikke å bety så meget. Hundene trekker sleden på bar bakke så steinspruten gyver.

Når fangstmannen trenger ferskmat til seg og hundene, tar han en moskusokse eller en moskusku. Han kan forresten ikke skyte så mange han vil nå lenger, for danskene har delvis fredet bestanden og tildelt fangstfolkene kvoter. Og stor synd ville det være om det skulle gå på samme måten med disse arktiske ørkenkjempene som det har gått med reinsdyret. Reinsdyr finner en bare morkne horn etter nå på Nordøst-Grønland. De siste reinsdyrene der skal være sett av Nathorst-ekspedisjonen i 1899. Men dem er det ikke mennesket som har utryddet.

Det er reven som er det viktigste fangstobjektet, og av den er der både hvite og blå. På Svalbard holder reven oftest til under fuglefjellene og nærer seg av det den der kan finne. På Nordøst-Grønland lever den mest av lemen. Denne lille gnageren graver som kjent huler og ganger i jorden og holder til der. Denne sesongen hadde det om høsten, etter ganske sterkt snefall, satt inn

med tøvær og deretter plutselig frost igjen slik at landskapet ble glasert og lemenet begravet i sine huler under et panser av is. Lemen-bestanden gikk sterkt tilbake, og derfor hadde reven vært så umulig den vinteren med det at så snart én gikk i en felle, så var en annen der og åt den opp. Slik forklarte iallfall overvintreterne saken. De hadde fått store deler av fangsten ødelagt på den måten.

I slutten av august er soløyet bleknet og det milde pust av sommer er stort sett over. På fjellene er der kommet nysne, og på fjordene fryser det centimetertykk is på en natt. Laksefiskerne blir tatt ombord, og så søker vi oss vei gjennom drivisen igjen, ut mot åpent hav. — Hvordan det var med eskimoer? På østkysten er der ikke grønlandere så langt nord lenger. De har holdt til der tidligere, det viser teltringene og kjøttgravene og de nedgrodde boplassene etter dem. Jeg så forresten to eskimoer. Den ene kjørte motorbåt ved danskestasjonen på Ellaø, den andre var kokk samme sted.

Det blåser

Av

Odd Lønø.

Alle som har oppholdt seg på Svalbard, vet at det kan blåse. En fangstmann må snarest vende seg til å tåle vind og føyke.

Om vinteren er de nordøstlige vindene fremherskende. Vinden kan lange tider stå fra samme kant. Særlig er mars og april harde måneder.

I mars 1951 lå min bror og jeg 12 døgn i hytta uten sjanser til å komme ut for å se over fangstfeltet. Det var bare å spa seg ut, føre hundene, ta inn is og så krype inn igjen. Et par liggedager går an, for det er alltid noe som skal gjøres inne. Men siden blir det å vente uvirksom.

Selv om en blir vant til vind, så virker det likevel uhyggelig når det tar til å blåse for alvor. Her skal jeg fortelle om et par stormer jeg opplevde i 1950. Om morgenen 3. oktober, da vi sto opp, var det kuling. Det frisknet stadig på. Vi gikk rundt og suret alt som kunne tenkes å blåse på havet. Mens vi holdt på med dette, blåste et tomt oljefat mot fjæra. Jeg måtte ta en frisk spurt for å berge det før det gikk på sjøen. Hundene syntes det hele var festlig. De løp elleville av gårde etter blikkbokser og annet småtteri som fór med vinden. Båten dro vi langt opp på land og bandt den fast med kort fangline mot vinden. Så la vi to fulle kanner bensin oppi, pluss to solide rekvedstokker. Nå måtte det være nok, tenkte vi, og gikk inn.

Om kvelden frisknet det til storm. Vi lå i køyene og hørte på ulingen i pipa. Det var lite hyggelig, og vi var ikke sikre på

at alt var surret forsvarlig. Hytta ristet og skaket på seg under stormkastene. Vi hadde følelsen av at den av og til ble ristet løs. Ved midnatt hørte vi noe som ramlet ned. Det var antennen, tenkte vi. Vi sto opp og gikk ut for å berge den. Antennen var like hel, derimot var stokken som all hundematen hang på, blåst ned. Det hadde tidligere vært et par kuldegrader med noe sne, men nå regnet det. Vi gikk en tur i fjæra for å se om alt var i orden. Det var ikke til å tro! Båten som fremdeles lå bundet, var slengt en hel gang rundt. Alt innholdet var selvfølgelig tømt ut. Vi rullet nå to fulle salttønner opp i båten og berget det vi fant i mørket.

Om morgenen neste dag blåste vinden like sterk. Det første vi måtte gjøre, var å tørke opp en bøtte med vann som var kommet ned gjennom ovnsrøret og trekkkluka. Ved middagstider stilnet det av. Vi kom godt fra det. De fleste løse deler til båten fant vi igjen. Bensinrakta lå merkelig nok i vannkanten. Et selvskudd var blåst helt vekk enda det var forankret med flere solide rekvestokker. Disse fantes det heller ikke flisa igjen av.

Hopen meldte denne gang at de hadde liten storm. Det var det sikkert hos oss også. Vi syntes det var nok, men vi skulle få det verre senere.

Natt til den 11. desember begynte det å blåse fra nordost, og vinden øket stadig på utover dagen. Om morgenen var det — 18° C. På noen få timer la det seg opp store snefonner rundt hytta. Før uværet hadde vi ikke noe snø. Ut på kvelden øket vinden til storm. Vi hørte flere dunk i hytta. Det kom fra kjelkene som lå surret på taket. Vi åpnet døra og lyste ut i mørket. Stor var vår forbauselse over å finne at alt sneen var blåst vekk. Bare helt innved veggen var det så pass mange snefnugg igjen at det syntes hvitt. Mens vi sto der, kjente vi trykkforandringen i ørene under stormkastene. Taket var blåst rent for alt. Stokken som kjøttet hang på, hadde også denne gang forskjøvet seg. Alt på taket var festet til den, så vi måtte derfor ut i mørket for å berge det som berges kunne. Jeg tok forsiktig et par steg fram og fikk øyeblikkelig et kjempepuff i ryggen. Heldigvis sto signalpelen bare 6-7 meter fra døren. Jeg kastet meg fram og om-

favnet den. Det var vanskelig å puste i oppreist stilling, så jeg kroket meg sammen. Lettest for å puste var det når jeg fikk ansiktet helt ned til jorden. Et øyeblikk som det stilnet noe av, sparket jeg fra og kravlet på alle fire tilbake. Det var livsfarlig å bevege seg utendørs. En kunne bli blåst på havet når som helst. Min bror bandt derfor et tau rundt meg og slakket så ut. Kjelkene fant jeg i mørket. Men var jeg ikke blitt tauet tilbake, hadde jeg aldri fått dem med meg. Det var ikke bord på kjelkene, men likevel hadde vinden kastet dem ca. 15 meter. Her lå de litt i le av hytta og vedlageret, ellers hadde de straks blåst videre.

Vi var sikre på at alt var surret. Men båten? Vi hadde opplevd litt av hvert i det siste, så vi syntes vi måtte se etter. Jo, heldigvis, båten lå på plass. Det skulle nå bare mangle også. Den var bundet fast til flere fulle spekkfat som var frosset fast til bakken.

Men en blir fort kald i storm og -15° C. Vi la godt i øvnen av den tørreste veden og dynget på med parafin. Det brant godt, det var det ikke noe å si på. Men røyken, dessverre, blåste ut av alle hull som fantes. Etter å ha hostet tappert et par minutter i håp om at det skulle gi seg, spadde vi alt ut og krøp til køys. Noen søvn ble det nok ikke. Vi lå bare og hørte på ulingen. Hytta skalv hele tiden. Hadde den ikke vært frosset så fast til bakken, lurer jeg på om den ikke hadde havnet på sjøen. Dagen etter stilnet det.

I radio hørte vi at Jan Mayen hadde hatt orkan 10. desember. En av betjeningen, Aksel Liberg, var omkommet. Det er vanskelig å bedømme vindstyrken, men jeg tror at den var større hos oss i Deeve Bay enn på Hopen hvor de meldte liten storm.

The Musk-Ox and Northern Agriculture

By

*John J. Teal Jr.*¹

For a number of centuries past the civilized nations of the earth have shown a continuing, though erratic, concern with the far north. During these years it has seemed as if the indeterminate natural forces of progress have led to a general recognition of the fact that the Arctic, the largest undeveloped region on the earth's surface of potential value to humans, today plays a prominent role not only in mineral resources and transportation, but also in survival itself. To date, the great nations have been content to abandon these potential values to the future, to leave the field to a few wandering tribes of hunters, and to limit its use to that of an interesting laboratory for research, an important area for the defense of the south, or as source of supplies for southern industrial civilizations.

Yet there are many compelling arguments, of both practical and logical nature, which show that these approaches are only in part satisfactory; are, in fact, wasteful of a region which could be utilized fully. To show that it is not too early to explore and give serious consideration to the possibilities of permanent civilized settlement in the North one needs to refer to only two of the many arguments: 1) the recent UNESCO estimate that the world's population, at the present birth rate, will in thirty years be 6,7 billion instead of 2,5 billion; 2) that the range of the

¹ Director, Institute of Northern Agricultural Research, U.S.A.

human species is governed only by the opportunities for making a living.

The various civilizations of the world have been based primarily upon agriculture, secondarily, upon industry. The reason for their northern boundaries of settlement is obvious: It has been impossible to transplant an agriculture with southern forms and practices, and a southern agricultural philosophy, into the North. It is true that in the Soviet Union efforts have been made to force the adaption of certain southern forms, and in North America a few isolated experiments have been carried out to push northward the limits of certain crops. But these efforts have been economically unpromising, and in general discouraging. Yet, until an agriculture is devised for the North it cannot hope to support a permanent settlement by civilization.

A solution therefore might be to explore the possibilities of developing a native northern agriculture based upon animals and plants which are naturally adapted to the region, which obviate such costly needs as winter feed and shelter, and to develop a particular agricultural philosophy suited to the North.

Such an ambitious program would involve the domestication of the wild plants and animals of the Arctic, of which the reindeer is the only species as yet used in husbandry. In the minds of many the word «domestication» connotes an almost mystical relationship with man, one which traces back to the beginnings of history. Since agriculture, writing, and civilization were closely involved with each other's origins, there is good reason for such an attitude. But it is useful to remember that there is a sound genetic difference between a tame animal and a domestic animal. A tame animal is merely a representative of a wild species held by one means or another in captivity; its genetic structure is not altered and it will breed true. A domestic animal is the creation of man through selective breeding. If allowed to breed at random, its selected form will disappear and it will revert to the wild form. That tameness has nothing to do with domestication may be emphasized by pointing out that a number of domestic animals have been bred for ferocity, such as Spanish fighting bulls.

Of all the Arctic animals which have excited speculation with regard to possible agricultural purposes probably none has aroused more attention than the musk-ox. There are several early suggestions that it might be tamed for economic use or converted through selective breeding into a domestic animal. Although preceded by discussion, the first known reference in English to this possibility was by Parker Gilmore, in his book, «Prairie and Forest», who said: «. . . the eye, which is large and full, gives the physiognomi an intelligent look, which would induce the belief that no great difficulty would occur to prevent domestication. If such could be effected great benefit might result from the introduction of their wool into our markets, as, from its length, elasticity, and fineness, it could be manufactured into the most superior class of cloths».

Among others who have recommended the domestication of musk-ox have been C. J. «Buffalo» Jones, 1898, A. G. Nathorst, 1900, L. H. Bailey, 1904, and since 1920, its most faithful advocate, Vilhjalmur Stefansson.

Research upon the possible domestication of the musk-ox for use in a northern agricultural environment is now in full progress. Following an extended period of field studies in North America, Norway, and Svalbard permission was obtained from the Canadian Government to capture a group of calves *providing none of the adult animals was injured or killed in the process*. The terms of this permission were requested by the applicant, since it was felt that there were strong practical reasons for preserving the breeding stock of a rare animal and for developing a harmless method of capture so that, if experiments proved encouraging, it would be possible to secure additional animals in the future in a way which was not wasteful.

But capturing the calves in this manner also posed several problems: 1) the generally utilized method, practified by Norwegians, had been to round up the herd with dogs, shoot the adults, and secure the calves which remained near the mothers' carcasses; 2) it was impossible to bring any equipment, such as is usual in Africa, into the Arctic because of the use of small

planes for transportation and because of the nature of the area. It was accordingly decided that the capturing expedition would bring no tools or weapons other than rope, and that the simplest method possible would be worked out since it would have the greatest economic value.

To add further to the challenge, it was also decided that the captures would be attempted in August, the height of the rutting season when the bulls are most excitable, because at that time the spring calves were at the best age for weaning and transportation.

*

The animals were to be captured on the Canadian Barrens out of a total population of several hundred. The first herd was spotted from the air about 500 miles northeast of Great Slave Lake, and since it contained 52 animals, including 8 calves, the plane landed on a nearby lake and camp was made.

During the course of the first evening, while the men were sitting around the fires, a smaller herd of about twenty animals wandered through camp, and a large bull fell into the latrine. Fortunately, this was not to be the sought after method of capture!

The near presence of the large herd with its full complement of calves led to the decision that it would be better to experiment first with other herds. Consequently, while some men spent the days studying the large herd from cover, others made daily overland field trips in a radius of twenty-five miles in an effort to locate more animals. Throughout the area there were many lone bulls.

The large herd was grazing on a marshy plain and in the willows bordering it. It contained more bulls than cows, but two bulls in particular were vying for leadership. At times they would face each other, then back up a hundred feet or more while wagging their heads from side to side, then charge each other full speed meeting head on with a resounding thud.

Through experimentation we learned two essential pieces of

Capturing musk-oxen in the Thelon River. (Phot.: Lancing C. Holden.)

information. First, there is what might be termed a «peck order» between species on the Barrens. When the musk-ox bull charges, he expects whatever he is charging to give ground. If it does not, he is momentarily puzzled. Because we had neither weapons, place to hide, nor the speed to get away, we had no alternative but to stand our ground. The bulls would charge us, bellowing and grunting, and then either swerve to pass us or stop ten to fifteen feet away. There was a brief moment of hesitation, which we are now able to identify with reasonable certainty, and we utilized it to charge the bulls, driving the herd before us.

In the majority of hunting literature about musk-ox the authors describe with excitement how the charging bulls were shot, falling only thirty feet or so away, presumably the hunters enjoying a narrow escape. One wonders how many bluff charges were ended in this way! It would be unwise to state that all bulls will swerve or stop. We have found that a lead bull can seldom be fooled twice in the same way, and have them carry through

their charges, and even jump over us. But with the experience of a number of captures, we have learned how to split off a majority of the bulls so that the herd we are driving is of a more manageable size.

The second important thing we learned was that if we drove a herd out onto a narrow point, and pressed hard, we could force the animals to swim. This we learned prematurely, at the expense of the large herd near camp, and it escaped completely. And by this time there were no herds in our area.

Thus, we had learned the theoretical way to capture our calves. After having found a herd near a lake into which a point projected we would lie in ambush waiting for it to pass over our line. When they had passed we would jump up and make our presence known, withstand the charge of the bulls, split off as many as possible, and drive the remaining animals out onto the point and into the water. Then we would chase the swimming animals in a canoe, dive in and pull the calf out of the herd. Needless to say, the key to the method is to hold position during the charge, and the ability to identify and take advantage of the momentary hesitation.

Parenthetically, it is this author's opinion that one of the most fatuous remarks ever made by the notorious Dr. Cook was that his two Eskimo companions could run down musk-oxen because on rocky ground two feet were better than four! In point of fact, the musk-ox, in spite of a clumsy appearance, is an extremely fast and agile animal, and, of course, its four feet increase its relative speed over rocky terrain.

By the time we had worked out this capturing method there were only lone bulls in the area, and we had a ten day wait for our plane to return so that we could hunt beyond the twenty-five mile radius. During this time we tested our method by capturing a nine to ten year old bull which we did not, however, attempt to bring out. Examination of its scrotum indicated that it was sterile.

When the plane returned we started our hunts and captures, using the plane to direct the animals over our line of ambush

and thus cutting short the long wait. Musk-oxen, unlike bison and caribou, cannot be coralled from the air due to the fact that they face the plane when it «buzzes» them. Several times we have even seen a bull leap off the ground in an attempt to hook the pontoons with his horns. The only way in which the plane can be consistently effective is to have it go about a mile to the far side of the herd, at not less than a thousand feet of altitude, and to start a series of lazy chandelles. Its distance keeps the animals from going into their defence formations, while its annoyance causes them to drift away in the desired direction.

During the expedition of 1954 and 1955 we have perfected our method of capture which, because of its simplicity, can be effectively adapted to all types of terrain and situations. But it would be misleading to say that every capture went by rote. Sometimes there would be a ticket of willows on the desired point so that when the animals were cornered it was impossible to see the charging bulls until the last instant, and then animals and men would be thrashing around blindly in a most hazardous fashion. Occasionally, as mentioned earlier, a bull will have experienced our drive before, and will not allow the rest of the herd to move into the ambush. Instead, he will drive the other animals into a clump of willows, even if only two feet high, face them and not us, and charge every animal that tries to leave the cover. At other times a supposedly panicked bull will in reality be so little concerned that he will pause to mount a cow. Very precise coordination of effort between the men must be carried out if there is no point extending into the available lake.

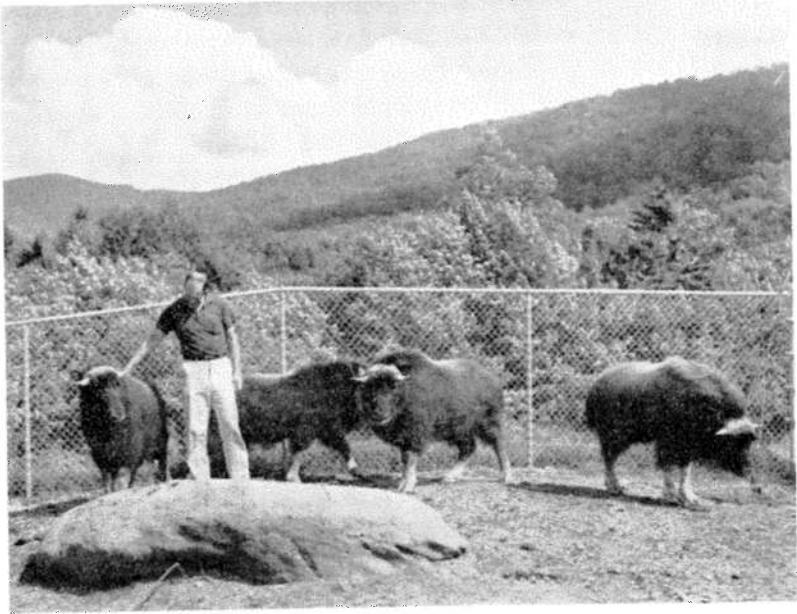
An unforgettable feature of the captures is the temperature of the water in some of the highland lakes, often between 35° F and 40° F, with ice formed along the southern shores. Usually the calves are swimming in the middle of the close-packed herds, and it is then necessary to dive under the herd to grab the shortest pair of legs, some discomfort being caused by the seeming dozens of flailing hooves. The swimmer is charged with the double duty of towing the calf and of keeping its head above water so that it will not drown in its frantic efforts to escape.

If the plane has been able to land on the lake, the swimmer tows the calf, between 130 and 150 pounds, to the plane and hoist it onto the pontoon. Then it is hog-tied and placed in the cabin with its head on a man's lap so that it will not injure itself by struggling.

Some of our captures have been made on bright, windy days, and others during driving snow storms. But the author can attest to the fact that, beyond the initial shortness of breath from the cold water, it is not until after the capture that the swimmer feels the temperature, especially when his clothes freeze. It would be god in the future to have some warm blankets ready.

The success of the capturing expeditions has been chiefly due, of course, to the temperaments of the men who participated. A number of vivid memories recur. For example, Alden Taylor, second-in-command, in silhouette against the sky as he crept unnoticed behind a herd during a late evening drive, crouched over and so close to the last animal that he could kick it. Lansing Holden walking up to within fifteen feet of a lone bull in the middle of a large pasture so that he could get a really memorable picture, the bull just blinking at him, and then «shooing» the bull away. A dwarf spruce with Tom Hewitt on one side and a bull on the other, their faces not eighteen inches apart, trying to stare each other down; the bull finally giving a snort, wheeling about and jumping over another man who was in his way. Or Irving Meeker and a bull confronting each other in a highland draw, like two desperadoes in a western film, the bull wanting to pass, Irv with camera blocking his way, each alternately taking a few paces towards the other and stopping, Irv coaching the bull when it was its turn to wove.

Our close relationship with the herds revealed several interesting facts about their composition. There seemed to be no permanent membership in any particular herd, sometimes it split into two or more separate groups, at other times it was increased by joining with another. In a mixed herd the basic members were the cows, whatever mature bulls were in the neighborhood being attracted by the females which were in heat, and fighting over them until

John J. Teal Jr. with some of his musk-ox calves.

one achieved dominance. Females nursing calves were not in heat, the former body function inhibiting the latter. Young animals of either sex were tolerated up to four year olds. The leadership was divided: the dominant bull was in charge of defense formations and protection; invariably a large cow with a calf led the herd in its movements.

Other herds, often quite large, consisted solely of bulls of varying age. Again, one bull would be dominant, but in spite of the rutting season, the animals seemed well content with each other's company. This reminds one of the division into sexes of the animals released upon Dovre.

Although the young males were capable of breeding, the need to fight the dominant bull for the privilege seemed to reserve the cows as his harem. Consequently, one can suspect that an old bull which was an excellent fighter, but past his breeding

prime, would have a deleterious effect upon the musk-ox population.

There were a great many wolves in the area, but during the first expedition they preyed chiefly upon the caribou. In 1955 caribou were scarce and wolves were seen attacking large herds and eating calves. Three wolves were also observed attacking a mature bull which they had cornered in a willow thicket.

After each capture the calves were taken back to camp and chained with a collar in a small corral. As soon as they were untied and had their four feet under them they went on the attack, charging, butting, and bowling the men over. Their splendid spirit was admired by all, and was ample reward for the efforts.

Since it was important that they be in top physical condition for the long trip ahead, the very first evening each calf would be tackled and held while it was force-fed milk from a can with a rubber nipple. They drank greedily, even while struggling and butting, and learned so rapidly that by the next morning they usually recognized the preferred milk can, and would approach and take the nipple of their own accord. They were also kept in a plentiful supply of fresh willows, by far the favorite food of the musk-ox. One man slept in the corral each night to protect the calves from wolves and the Barren Ground Grizzlies which occasionally came into camp, and to make sure that the calves did not become ensnared in their chains, or otherwise need help.

Each animal was thoroughly examined by our veterinarian, Dr. Ernest Paquette, stool samples were collected, and shots given for immunization against shipping fever.

Then the calves were tired up again for the 500 mile flight in a small plane back to Yellowknife (1954), or Fort Churchill (1955), where crated for the long flight to Vermont.

*

The presence of this small herd of musk-oxen in Vermont has provided an unique opportunity to study the animals from a

number of scientific approaches which are invaluable not only for a better understanding of the wild population but are fundamental to eventual agricultural use. Our studies embrace hard and soft anatomy, taxonomy, parasitology, serological classification, blood-typing, photoperiodism, genetics, ethology, etc., and, in general, it is safe to say that a majority of the literature about musk-oxen needs revision.

One of the primary efforts has been to obtain data necessary for a correct classification and nomenclature. Since the animal possesses no musk glands on its body, (whatever slight odor has been detected being attributable to the males' urine during rutting season), the words musk and moschatus are obviously in error — as was forcibly pointed out a half century ago by Otto Sverdrup. In fact, the animals are so odor-free that even when the coats are wet and the face is held directly to them no odor is perceptible. They do not even have a characteristic odor as do horses and cows.

Assuming the conservative nature of blood, and by using antisera, it has been found that their family position is closer to that of goats than of cattle. On the other hand, a number of features of their anatomy, as indicated by J. A. Allen in 1913, show similarities to cattle, and some of their parasites are host-specific to cattle. A final determination will be possible only through genetics and an analysis of the fertility of F₁ males after cross-breeding. We plan crosses with a number of species through artificial insemination.

Both on the Canadian Barrens and here in Vermont, musk-oxen have been found to be infected with internal parasites, especially important being stomach and lung worms. Their stomach worms are of the cattle, not the sheep variety. Perhaps the stomach worms, which are frost resistant, got onto the Arctic pastures via cattle crossing range with the wood bison, the wood bison using the same areas as caribou in fall and winter, and caribou carrying the worms out to the tundra. Under ranching conditions the parasites are of major concern, particularly because the musk-oxen are extremely rugged and will remain vigorous until near

the end. It is essential to identify the earliest symptoms of infection, anemia as shown by color of lips and tongue, eating dirt, nasal discharges, etc. The most important factor is to allow ample range and to rotate pastures. All of the musk-oxen have been treated, medicinally, as if they were cattle, dosages being regulated by body weight.

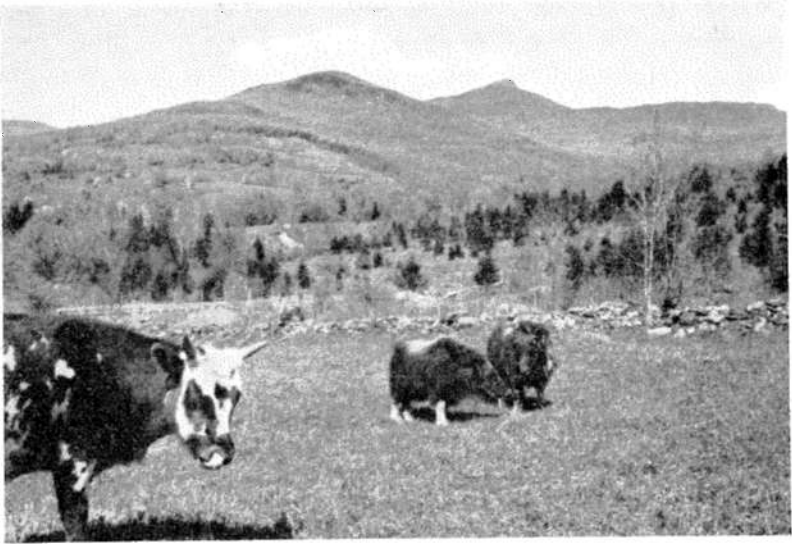
Naturally, they are out-of-doors all year long, and do not learn to take shelter from sun or rain until the second year. Snow storms are usually ignored. Their feeding regime is an imitation of nature. Since the wild cows nurse their calves over the first winter, we provide milk for the same period. This has the added advantage of bringing the animals to hand twice daily for close inspection. Otherwise, on range they graze and eat willows; in close quarters, are fed hay and grain, plus a balanced ration of minerals.

Although the males have shown interest in breeding from the winter of their first year, the heifers will not come into heat before their third, even though their ovaries are fully developed. All of the animals were inoculated for Bang's Disease, (contagious abortion), in the eighth month.

Their adaption to a southern environment has apparently been easy. Undercoats are shed, and grown, at the same times as in the North. The oldest bull has developed white pelage on his entire rear quarter from unknown causes, but the wool has not measurably coarsened. However, the shorter days may have an effect upon their breeding cycle, and studies are in progress with regards to photoperiodism, using snow-shoe hares as test mammals.

Perhaps the most encouraging development has been the rapidity and extent to which they have become tame. Without exaggeration, they are the tamest animals on the farm, and more, they show a positive affection for humans, coming when called, enjoying rough-house play, and demanding constant petting and scratching. In winter the snow sometimes drifts over their fences, but they merely come up to the house and life on the front porch. While several bulls are in the 500 pound class, they are thoroughly

Musk-ox calves grazing together with cattle. (Phot.: J. J. Teal Jr.)

reliable around small children. Most striking, from the viewpoint of the handler, is their curiosity and intelligence which daily shows itself in a number of remarkable ways. One remembers the remarks of John Angard of Dombås in 1950 to the effect that he would rather have musk-oxen than any other domestic animals.

Their speed is sufficient to catch a fast dog, which they will kill if possible, and their strength is such that without a squeeze gate it takes six men to hold a two year old for an operation. This is because they struggle continuously if frightened. The first group was dehorned as yearlings to prevent injury to each other in play of around feed troughs, and the second group will receive similar treatment this winter. It is essential that in dehorning the skin around the base be thoroughly cut.

While the meat of the musk-ox is similar to beef, the underhair is their chief product. Half the diameter of cashmere and of much longer strands, it is easily peeled off by hand each

May—June. Tests have been made by a member of laboratories, and several companies have indicated enthusiasm for handling it as a luxury wool. Therefore, to slaughter them for meat would be much like killing the goose that layed the golden egg.

Under domestic conditions, which male breeds which female will be decided not on the field of battle, but by man, and thus, through selective breeding, it should be possible to develop the best lines for adaptability, fecundity, and wool production. By weaning the calves at four months it should also be possible to have the cows in heat again by autumn for rebreeding. If they are not, they will be given shots for this purpose.

At the present moment, therefore, there is good reason for encouragement in the belief that the musk-ox can be domesticated. A careful study of its nature from a number of scientific viewpoints has replaced the many centuries of trial and error which went into the creation of other domestic animals, and will be of untold value in the management of the wild herds. The musk-ox may very well become an animal suitable for a native northern agriculture, and therefore basic to a permanent civilized settlement of the Arctic.

Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelsers ekspedisjoner til Svalbard og Grønland under de to verdenskriger

Av

Adolf Hoel.

Da den første verdenskrig brøt ut henvendte jeg meg til utenriksminister Ihlen og spurte om han anså det formålstjenlig å fortsette våre ekspedisjoner til Svalbard. Herpå svarte han, at vi burde forsøke å holde ekspedisjonene i gang. Det lykkedes også, om enn under store vanskeligheter, å sende ut ekspedisjonene hvert år, og arbeidet på Svalbard ble drevet omtrent i samme målestokk som før krigen.

Det vanskeligste år var 1917. Jeg skal her kort omtale de hindringer vi støtte på, før det lykkedes å få sendt ekspedisjonen avgårde.

Til ekspedisjonen ble gitt en statsbevilgning på kr. 10 000,—. Som vanlig knyttet departementet den betingelse til dette bidrag at vi måtte skaffe til veie det tredobbelte beløp gjennom private bidrag. Dette var hårde vilkår, men derved var intet å gjøre.

For å reise de private midler tok vi med på ekspedisjonen folk fra tre selskaper, som hadde eller aktet å ta i besittelse land på Spitsbergen.

Premierløytnant i marinen, Sverre Røvig, som var medleder av ekspedisjonen, mente å ha sikre opplysninger om at der ved Hornsund på Spitsbergen fantes malmforekomster som kunne være av økonomisk verdi. Han stiftet derfor et interessentskap I/S Spitsbergen Mineral, for leting etter og eventuell undersøkelse

av slike forekomster. Interessentene til selskapet var vesentlig skipsredere fra Tønsberg. Det lykkedes ham å skaffe til veie en kapital på henimot 45 000,— kroner til dette foretagendet. Dette beløp ble stillet til disposisjon for årets vitenskapelige Spitsbergenekspedisjon, for at interessentskapets folk skulle få tillatelse til å følge med ekspedisjonen fram og tilbake til Spitsbergen. Vår ekspedisjon skulle også på annen måte bistå I/S Spitsbergen Mineral.

A/S Kulspids skulle i 1917 foreta en undersøkelse av sine asbestforekomster ved Recherchefjorden, en arm av Bellsund. Vår ekspedisjon fraktet tre mann med utstyr opp til Spitsbergen og tok med folkene tilbake. Vi fikk et bidrag på kr. 6 000,— for den bistand vi på denne måte ytet selskapet.

A/S De Norske Kulfelter Spitsbergen betalte ekspedisjonen 3000,— kroner for å ta med to mann til selskapets kullfelter ved Adventfjorden.

Med statsbidraget ble dette ca. kr. 64 000,—.

Den 9. juni søkte jeg Provisianeringsdepartementet om å få kjøpt 50 fat petroleum til brensel på en motorskøyte som vi skulle leie. Den 16. fikk jeg beskjed om at de nødvendige fødevarer og rekvisita kunne jeg få kjøpt uten spesiell tillatelse. Angående kjøp av petroleum ba departementet meg om å innsende søknad gjennom det petroleumskompani som skulle levere varen. Jeg henvendte meg da til Det Vestlandske Petroleumskompagni i Bergen og bestilte det nevnte kvantum petroleum.

Som et lyn fra klar himmel kom der 20. juni telegram fra selskapet om at vi måtte ha de britiske myndigheters tillatelse til kjøpet. Dagen etter gikk jeg opp til den britiske legasjon og fikk der tale med attaché Cavendish Bentinck. Han sa jeg måtte innsende et skriftlig andragende til legasjonen. Et slikt ble sendt den 22. I søknaden oppga jeg navnene på de selskaper som vi hadde fått eller ventet å få bidrag og annen støtte fra. Et par dager etter gikk jeg igjen til legasjonen for å høre hvordan saken lå an. Bentinck meddelte meg da at min søknad ikke kunne avgjøres av legasjonen, den måtte sendes til den britiske regjering i London. Jeg spurte om når jeg kunne vente svar. Han sa at det

ville ta nokså lang tid før noe resultat forelå, muligens ikke før i oktober. Hertil bemerket jeg at det var alt for sent, ekspedisjonen lå ferdig til å gå, og skulle være tilbake senest i begynnelsen av september. Han beklaget dette, men lovet å gjøre sitt beste for å påskynde saken.

Han gjorde videre oppmerksom på at legasjonen krevet at alle de selskaper som er nevnt ovenfor, skulle avgi en erklæring om at tysk kapital ikke var interessert i selskapene, og at de ikke ville selge sine felter til Tyskland. Slike erklæringer ble innhentet og sendt legasjonen. De hadde følgende ordlyd:

«På foranledning erklæres herved at . . . har bidratt til Hoel og Røvigs Spitsbergenekspedisjon i sommer mot at ekspedisjonen tar med en del folk for selskapet. . . . er et helt norsk selskap med kun norsk kapital og norsk bestyrelse. Vi forplikter oss til ikke å selge våre felter eller produkter til borgere av noen stat som er i krig med Storbritannien.»

Jeg spurte Mr. Bentinck om hvorfor de engelske myndigheter var så engstelige for å slippe oss av gårde. Han sa, vi kjenner jo Dem og vi kjenner Werenskiold og vet at dere ikke vil finne på å begå noen ulovligheter, men De kjenner jo ikke mannskapet på Deres fartøy. Det er slett ikke utelukket at disse folk kan ha en avtale om å levere petroleum til tyske undervannsbåter oppe i Ishavet. Jeg avviste denne tanke bestemt, men han svarte herpå: «There has happened many funny things up there.»

Jeg henvendte meg deretter til Fridtjof Nansen og spurte om han kunne hjelpe oss. Han lovet å henvende seg direkte til legasjonens sjef, minister Findlay, som mottok ham meget elskverdig, men som ikke kunne love noe bestemt. Han bekreftet at saken måtte avgjøres i London.

Jeg oppsøkte også direktør Alf L. Whist, som var en personlig venn av Findlay. Han lovet også å prøve å utvirke en hurtig avgjørelse. Whist var en av interessentene i The Norwegian Spitsbergen Co.

Den 23. juni skrev jeg til Utenriksdepartementet. Jeg redegjorde for ekspedisjonens finansiering og meddelte at jeg måtte ha den engelske legasjons tillatelse for å få kjøpe petroleum. Jeg

spurte til slutt om departementet ville henvende seg til legasjonen for å oppnå en rask avgjørelse av saken. Departementet lovet oss all den støtte det hadde anledning til å gi.

Jeg avla nå et besøk i legasjonen hver dag for å spørre om det forelå noe nytt i saken. Etter Nansens henvendelse ble jeg møtt med større velvilje enn før. Til slutt sa jeg at jeg aktet å reise til Tromsø. Beskjed om avgjørelsen kunne sendes dit opp. Dermed ville vi innvinne de tre døgn det tok å reise til Tromsø. Heri var legasjonen enig og lovet å sende beskjed til den britiske konsul i Tromsø, Mr. W. H. Weedon.

Før vi forlot Oslo gikk Werenskiold opp til statsråd J. Løvland som på den tid var sjef for Kirkedepartementet, hvorunder vår ekspedisjon skulle sortere. Werenskiold ba om å få en bevitelse for at vår ekspedisjon var av vitenskapelig art. Vi fikk en slik skrivelse, som vi oversatte til engelsk, og tok den med på reisen. Den hadde følgende ordlyd:

«The Royal Norwegian Department
for Church and Education.

July, 5th 1917.

It is hereby certified that the Scientific Expedition under the leadership of Adolf Hoel, University Scholar, and S. Røvig, Lieutenant in the Norwegian Navy, which leaves this month for Spitsbergen, is subsidied by the Norwegian Government.

The expedition is hereby recommended to the assistance and support of public authorities and of any others who may have an opportunity of affording the same.

J. Løvland
(sign.)

Singdalsen
(sign.)

Motorkutter «Dyrstad» ved Dyrstaddalen på Svalbard.

Imidlertid var Røvig reist fra Oslo den 20. juni til Tromsø for å ordne med leie av fartøy og ansette assistenter. Den 5. juli reiste professor W. Werenskiold, bergingeniør Anders K. Orvin og jeg fra Oslo og kom til Tromsø den 9.

Straks etter at vi var kommet ombord i hurtigruten i Trondheim ble vi oppmerksom på en yngre mann, som fulgte meg hvor jeg sto og gikk, og overhørte alle samtaler jeg hadde med Werenskiold og Orvin. Dette fortsatte han med på hele turen. I Tromsø hadde han fått værelse ved siden av mitt, og oppholdt seg stadig i gangene på hotellet i nærheten av meg. Vi var ikke i tvil om at denne mannen var en engelsk spion som skulle overvåke hva jeg sa og foretok meg.

I Tromsø hadde Røvig leiet en 54 fots motorkutter «Dyrstad». Eier var Johan Dyrstad. Røvig hadde også hos våre forbindelser i byen fått fatt på det nødvendige kvantum petroleum.

Jeg oppsøkte den britiske konsul i Tromsø og fortalte ham

om mine forhandlinger med den britiske legasjon. Han kjente til disse og sa at han ville få beskjed når tillatelsen til kjøp av petroleum var innvilget.

Jeg gjorde ham oppmerksom på at det fartøy vi hadde leiet var et seilskip, og at vi derfor kunne nøye oss med de fem fat petroleum som vi hadde lov til å ta med uten å spørre legasjonen, og at vi aktet å dra av gårde straks. Han ble meget opphisset over en slik plan og sa at hvis vi reiste før vi hadde hørt noe fra legasjonen, var han pålagt å telegrafere til de britiske flåtestyrker i Nordishavet om å kapre og oppbringe hele ekspedisjonen og internere den i Kirkwall for resten av krigen. Dette var jo en alvorlig trusel, og hvis det skulle lykkes å gjennomføre den, kan enhver tenke seg hvilken katastrofe vi derved ville komme opp i.

Jeg oppsøkte nå telegrafbestyreren i Tromsø og rettet noen spørsmål til ham: «Pleier konsulen å sende telegrammer til de britiske krigsskip nordpå?» «Jo, det hendte ofte,» sa han. «Bli telegrammene sendt i kode?» Det bekreftet han også. «Vil det være vanskelig å foreta små forandringer i telegrammene slik at den blir umulig å tyde?» «Det er en lett sak,» sa han.

En annen stor fare som truet alle skip som bega seg ut i Nordishavet våren og sommeren 1917 hang sammen med den uinnskrenkede tyske ubåtkrig, som begynte 1. februar 1917. Tyskerne opprettet en sperresone i den østlige del av Ishavet, øst for 24° øst og sør for 75° nord, det norske sjøterritorium unntatt. Flere norske fangstskuter ble senket med kanonild, men heldigvis gikk ikke noe menneskeliv tapt. Hvis vi var så uheldige å møte en slik ubåt, ville det nok gå oss ille.

Vi hadde også en annen vanskelighet av en meget alvorlig art. Våre ekspedisjoners økonomi var alltid meget dårlig. Det var særdeles vanskelig å få inn de private bidrag som staten forlangte, nemlig 75 % av ekspedisjonens kostende. Vi var derfor henvist til å leie små og dårlige fartøyer. En annen grunn var også årsak til dette. Det hendte nemlig ofte under krigen at det var meget vanskelig å få leiet en skute, da alt som kunne flyte var opptatt på sel- eller håkjerringfangst, som de høye tranpriser

gjorde meget lønnende. I 1916 var det i det hele tatt ikke mulig å få leiet et fartøy, så jeg for mine egne penger måtte kjøpe en liten motorskøyte.

Våre ekspedisjonsfartøyer måtte besiktiges av skipskontrollen i Tromsø, før de fikk lov til å seile. Vi hadde hvert år store vanskeligheter med skipskontrollen, særlig fordi vi måtte ta med mange mann utenom besetningen. Så også i 1917. Skipskontrollen fant at skipet ikke var skikket til å gå på Ishavet, da ishuden ikke var forskriftsmessig, og det var heller ikke tale om å kunne medta det store antall passasjerer som skulle følge med, men til slutt fikk vi satt skuta i slik stand at vi fikk lov å gå.

Trass i alle farer som truet ekspedisjonen, besluttet vi allikevel å dra av gårde.

Røvig og jeg innkalte alle mann, iberegnet eieren av skipet, til å gå ombord kvelden den 14. juli. Vi var ialt 16 mann. Jeg var særlig redd for at Weedon skulle få fatt på Dyrstad, og ved trusler få ham til å nekte å la skipet gå.

Ut på kvelden gikk jeg opp til Weedon og fortalte ham at vi aktet å reise straks. Han sa at det var et høyt spill vi drev, og at det ville komme oss dyrt å stå.

Den 15. juli ved middagstid forlot vi Tromsø og sto nordover sundene. Spenningen hos alle ombord var naturligvis stor. Den kulminerte da vi stakk til havs ved Torsvåg, men avtok gradvis etter som vi nærmet oss Spitsbergen. Vi kom fram og hjem igjen i god behold, vi så ikke fremmede krigsskip hverken på opp- eller nedtur.

Begivenhetene omkring denne ekspedisjon kaster et skarpt lys over de tvangsforanstaltninger vårt land var utsatt for fra de krigførende makters side.

Ekspedisjoner til Øst-Grønland under den annen verdenskrig.

Under denne krig lot det seg ikke gjøre å sende ekspedisjoner til Svalbard.

Svalbardundersøkelsene sendte derimot ut tre ekspedisjoner til

Øst-Grønland, to i 1940 og en i 1941. Den ene av ekspedisjonene i 1940 gikk til Nordøst-Grønland og den annen til Torgilsbu på Sydøst-Grønland, hvor vi hadde en meteorologisk stasjon.

Man kunne kanskje si, at under de forhold som rådde sommeren 1940 burde vi ikke ha sendt ut ekspedisjoner til Grønland, men når det allikevel ble gjort, var det av følgende grunner:

Vi hadde liggende 11 fangstfolk og 1 telegrafist på Nordøst-Grønland og besetningen på Torgilsbu besto av to mann, en kvinne og et barn. Vi visste at disse folkene ikke hadde proviant, kull og olje for en ny vinter og vi var derfor meget engstelig for den skjebne de gikk i møte.

Dette syn ble støttet av et brev jeg fikk den 14. juni fra den tidligere britiske visekonsul på Tromsø, Carl S. Sæther. Han fortalte at det var kommet et telegram til ham 21. mai fra en av overvinterne på Nordøst-Grønland, som ikke kunne komme i forbindelse med sin reder i Oslo. Han ba Sæther om å forsøke å sende ham proviant. Dagen etter telegraferte Sæther til mannen og sa at han gikk ut fra, at han ville få proviant. Samtidig oversendte han en avskrift av denne telegramveksel til regjeringen.

Jeg svarte Sæther telegrafisk den 20. juni og meddelte ham at vi hadde forbindelse med alle norske stasjoner på Øst-Grønland, og at vi forberedte vanlig proviantering og avløsning.

Det var også viktig å kunne fortsette vår fangstvirksomhet på Øst-Grønland. Hvis denne virksomhet opphørte, ville fangststasjonene litt etter hvert bli ødelagt. Enn videre lå de norske fangstfolk i strid med danske om bruksretten til flere fangstområder.

Et tungtveiende moment for utsendelsen av ekspedisjonene var en henvendelse fra fylkesmannen i Troms til Svalbardundersøkelsene angående unnsetningsekspedisjon til Grønland. I et telegram av 14. juni heter det:

«Svalbardkontoret, Oslo.

Grønlandsekspedisjonene stop forutsetter at kontoret foretar avløsning som tidligere stop ber om telegrafisk meddelelse.

Den 17. juni svarte jeg telegrafisk:

«Fylkesmannen, Tromsø.

Svalbardundersøkelsene foretar avløsning som vanlig Grønlandsstasjonene.»

Fylkesmanenn var den samme som før okkupasjonen, altså ikke innsatt av tyskerne eller NS-myndighetene. Fylkesmannen har i et brev av 9. januar 1949 til h.r.advokat Folkvard Bugge opplyst at telegrammet var sendt etter en konferanse han hadde om saken med statsråd Terje Vold. Denne konferanse må ha funnet sted like før regjeringen forlot landet.

Et annet hensyn som talte for å sende ut ekspedisjoner det året var å få meteorologiske meldinger fra stasjonene Myggbukta og Torgilsbu, som var av stor betydning for værvarslingstjenesten her i Norge. Også værvarslingen for Nord-Norge beseilet sine arktiske stasjoner sommeren 1940.

Jeg mente at det nå forelå fullt tilstrekkelige grunner for utsendelse av ekspedisjonene til Grønland, og jeg tok skritt til å skaffe de fornødne midler til veie.

Høsten 1939 sendte Svalbardundersøkelsene til Handelsdepartementet en plan med omkostningsoverslag for to ekspedisjoner til Øst-Grønland 1940. Den ene skulle anløpe våre fangststasjoner nordpå og Myggbukta, den annen skulle gå til Torgilsbu. Det ble fremsatt proposisjon om bevilgning, og saken ble videre behandlet av Stortingets utenrikskomité, som sluttet seg til proposisjonen, men saken kom ikke til behandling i Stortinget før 9. april 1940.

Etter tilråding fra formannen i Administrasjonsrådet, fylkesmann Christensen, forsøkte jeg å reise opp til Tromsø for å konferere med regjeringen angående utsendelse av ekspedisjonene. Reisen måtte foregå gjennom Sverige og Petsamo, men det lot seg ikke gjøre.

Den 27. juni henvendte jeg meg til Handelsdepartementet og ba om at de av regjeringen i 1939 foreslåtte midler ble stillet til disposisjon for ekspedisjonene. Departementet var enig i mitt forslag, og i brev av 23. juli til meg gikk Administrasjonsrådet med på departementets forslag.

Tysk tillatelse for utsendelse av ekspedisjonene ble gitt av

Marineoberkommando i Berlin etter anbefaling av de tyske marinemyndigheter i Oslo.

For ekspedisjonen til Nordøst-Grønland ble leiet D/S «Veslekari» av Ålesund. Leder av ekspedisjonen var John Gæver, sekretær i Svalbardundersøkelsene. Fartøyet for ekspedisjonen til Torgilsbu var M/S «Ringsel» av Tromsø, og leder av ekspedisjonen var kommandørkaptein Rolf v. Krogh, som hadde deltatt i flere av våre ekspedisjoner til Svalbard og Grønland.

For å unngå minefare og risiko for å bli kapret ble det besluttet at begge ekspedisjonene skulle gå nordover til Svalbard og gå ut derfra.

Det skulle tas inn lite kull i Norge, skjønt det her var store beholdninger. Kull til ekspedisjonene skulle kjøpes på Svalbard, fordi de var billigere der.

Fra Svalbard skulle kursen settes vestover til iskanten utenfor Grønland. Herfra skulle skipene gå hver sin vei: «Veslekari» vestover gjennom Grønlandsisen til Myggbukta og fangststasjonene, mens «Ringsel» skulle gå sydover langs iskanten til Torgilsbu.

«Veslekari» kom vel fram til Grønland og besøkte en rekke fangststasjoner og Myggbukta.

Jeg skal ikke komme nærmere inn på «Veslekari»s rute, men bare meddele at skipet på vei sørover til Richters fangststasjon Hamna på vestsiden av Kong Oscars fjord, ble kapret ved Ellaøya av det norske oppsynsskip «Fridtjof Nansen». Det ble satt prisemannskap ombord på «Veslekari», og begge fartøyene fortsatte sørover til Hamna. Overvinterne ble stillet fritt om de ville være med til U. K. eller bli på Grønland. Richter og hans karer og den unge vitenskapsmann dr. Kåre Rodahl valgte å følge med sørover. Myggbukta met. og radio-stasjon ble besluttet nedlagt og både den gamle og nye telegrafist ble beordret med sørover.

Begge fartøyene satte så kurs for Island og «Veslekari» kom med prisemannskap ombord til Reykjavik den 29. august. Her gikk karene fra Havna fra borde for å slutte seg til den norske skiløperavdeling.

Noen dager etter fikk «Veslekari» seilingsordre — ukjent bestemmelsessted. Engelsk prisemannskap kom ombord og ferden gikk videre til Kirkwall. Her fikk de ombordværende 20 minutter til å evakuere fartøyet. De ble sendt videre med tråler til Aberdeen og herfra med jernbane til London, hvor de ble internert i Pentonville fengsel. Mannskapet slapp snart fri etter en del forhør, men Giæver og avløsningstelegrafisten til Myggbukta, Hannestad, ble sittende inne i hele 9 uker før de ble løslatt. Forhørene viste at det ikke var noe å utsette på noen av dem. Begge kom senere inn ved flyvåpenet hvor de gjorde god tjeneste.

Det kom på den tid store skarer flyktninger til England fra tysk-okkuperte land. De ble alle internert og underkastet forhør, for å bringe deres personalia på det rene. Det var ikke noe merkelig i at britene måtte gå til slike sikkerhetsforanstaltninger, for man kunne ikke vite i hvilken hensikt disse folk var kommet til landet.

Ekspedisjonen til Torgilsbu utførte sitt oppdrag uten å bli kapret. «Ringsel» forlot Tromsø 2. august og ankom til Longyearbyen den 5. Den gikk, etter å ha tatt inn kull, videre den 7. Den 8. påtraff den isen på $78^{\circ} 7'$ og fortsatte derfra sydover langs iskanten. Den 20. kom den til Angmagssalik, men fikk her et havari på roret, som det tok en uke å få utbedret. Så kom den til Torgilsbu først den 31. Her ble besetningen, proviant, kull og annet ført på land. Ekspedisjonen forlot Torkilsbu den 1. september og kom etter en stormfull overreise til Tromsø den 19.

Jeg skal tilføye at den norske regjering i London også sendte av sted en unnsetningsekspedisjon fra Halifax med fangstskuten «Polarbjørn» av Ålesund. «Polarbjørn» traff de fra Norge utsendte ekspedisjoner i Myggbukta og på Torgilsbu.

Ekspedisjonen 1941.

I 1941 måtte vi gå ut fra at den norske besetning på Torgilsbu var ført bort eller på annen måte tatt hånd om av amerikanerne eller englenderne, da vi ikke hørte noe fra stasjonen etter at nytt

mannskap var satt i land der høsten 1940. Vi mente derfor at vi trygt kunne unnlate å sende en ekspedisjon til Torgilsbu sommeren 1941.

Annerledes lå forholdene an på Nordøst-Grønland. De samme grunner som talte for å sende ut en ekspedisjon i 1940 til denne del av Grønland var fremdeles gjeldende, og jeg gikk ut fra at det oppdrag fylkesmannen i Tromsø gav Svalbardundersøkelsene året forut også nå sto ved makt. Overvintringsstyrken 1940—1941 besto av syv mann. Nå kan det kanskje innvendes at de allierte makter ville dra omsorg for at våre folk fikk de nødvendige forsyninger, men herfor hadde vi ingen sikkerhet. Å ta noen sjanser her, fant vi ikke tilrådelig. Sakens næringspolitiske og utenrikspolitiske side ble viet omhyggelig overveielse og tilsa også at ekspedisjonen burde sendes.

Den 9. juli fremla jeg en plan for ekspedisjonen for statsråd Sigurd Johannessen, Handelsdepartementet, som Svalbardundersøkelsene sorterte under. Mitt forslag gikk ut på å sende 10 mann for å bytte ut de folk som eventuelt ville reise hjem samt å belegge noen fangststasjoner, hvor det ikke hadde vært folk foregående sesong. Handelsministeren gikk med på å skaffe midler til en slik ekspedisjon, og i et brev av 21. juli fikk jeg meddelelse om at beløpet jeg hadde søkt om å få, kr. 140 250,— var bevilget. Det ble i brev sagt at departementet ikke kunne anbefale at det ble tatt med noen radiostasjon for oppførelse på Grønland.

Ekspedisjonen ble utrustet med tyskernes samtykke og utreise-tillatelse ble gitt av den tyske admiral for Vestlandet, som var bosatt i Molde.

Som fartøy for ekspedisjonen ble leiet D/S «Buskø» av Ålesund og til leder ble utsett cand. økon. Hallvard Devold som tidligere hadde overvintret flere ganger på våre arktiske meteorologiske stasjoner som meteorolog og telegrafist og som fangstmann på Øst-Grønland. Han var nå, etter Giæver, sekretær ved Svalbardundersøkelsene.

Også denne gang ville vi la skipet gå ut langt nordpå for å sikre oss mot minefare og kapring. Det ble sendt til Laukvik på Senja ikke langt fra Tromsø.

Imidlertid oppsto en alvorlig komplikasjon som skyldtes Obersturmfører Werner Krause, referent i avdeling VI ved SD i Oslo. Denne avdeling hadde som arbeidsoppgave å skaffe etterretninger fra fiendtlig og nøytralt utland, Sverige unntatt. Han forlangte å bli gjort kjent med ekspedisjonens planer, deltakere o. a.

Krause var interessert i å få medsendt en tysk radiostasjon og en telegrafist til Grønland. Han gikk opp til statsråd Johannessen og krevet at bestemmelsen om at radiostasjon ikke skulle medtas, måtte bli omgjort. Dette nektet statsråden.

Men så skjedde noe uventet. Like før «Buskø» skulle avgå kom Krause flyvende til Laukvik, og like etter inntraff en skøyte fra Tromsø medførende en radiostasjon og en telegrafist. Denne telegrafisten var nordmann, men i tysk tjeneste. Devold og skipperen ble tvunget til å ta med både radiostasjonen og telegrafisten.

Skipet forlot Laukvik og gikk til Grønland, hvortil det ankom 2. september. Det anløp Jonsbu i Ardencaplefjorden og to stasjoner til. Deretter gikk skipet til Myggbukta, men det ble underveis den 12. september kapret av den amerikanske kutter «Northland». Folkene fikk beskjed om at de måtte følge med til U.S.A. «Northland» gikk deretter nordover og tok opp de fangstfolk som var satt på land. Siste anløpssted var Jonsbu som ble besøkt den 16.

Ekspedisjonen ble ført til Boston, hvortil den ankom den 14. oktober. Folkene ble her underkastet langvarige forhør den 21., 22. og 23. oktober. Alle ble løslatt unntatt Devold og telegrafisten. Devold ble overført til Isle of Man, hvor han satt internert til krigens slutt. Telegrafisten ble satt i fengsel i Statene.

FRA

Arktisk Forening, Tromsø

Arktisk Forening, Tromsø har ikke holdt medlemsmøter siste år, bortsett fra årsmøtet den 21. mars.

På møtet holdt rektor Håvard Hansen foredrag om Richard With og Nord-Norge. Til nytt styremedlem istedenfor bestyrer S. Winther-Hansen, ble valgt lektor Kai Sæther. Styret består nå av følgende: Johan Hagerup formann, Helge Jakobsen nestformann, Alfred Moe, Kai Sæther og Fritz Øien.

Det er i året nedsatt følgende særutvalg:

Fiskeriutvalg: Skipper Karl Karlsen, disponent Alfon Kræmer, skipper Bjarne Johnsen, skipper Sigm. Snarby og konsulent Gunnar Hagerup.

Fangstutvalg: Skipper Guttorm Jakobsen, skipper Ingv. Johannesen, skipper Alfred Moe, telegrafist Fritz Øien og skipper Ingv. Isaksen.

Etter forslag fra fiskeriutvalget har foreningen rettet henvendelse til fiskerimyndighetene i følgende saker:

Opprettelse av peilestasjoner på Bjørnøya og Fruholmen.

Omlegging av Torsvåg fyr og oppsetting av lysblikker på Bonøya og Skipsholmen.

Opprettelse av olje-, salt- og agnlager i Longyearbyen i tilknytning til tankstasjonen der og i samarbeid med Store Norske Spitsbergen Kullkompani.

Henstilling om at sysselmannsskøyta «Nordsyssel» blir stilt til disposisjon for hjelp og assistanse for fisket i den tid den er stasjonert på Svalbard, hvis fisket ved Vest-Spitsbergen skulle ta seg opp.

Selv om det ikke har vært holdt medlemsmøter i året, har ikke møtevirksomheten ligget nede. Med sikte på å skape større interesse for foreningen ute i landdistriktene og samtidig bringe kunnskaper om fangstnæringen og dens økonomiske betydning, har det vært holdt to offentlige møter i Balsfjord, på Storsteinnes og Tennes.

På disse møtene var det foredrag av formannen om Arktisk Forening og av Gunnar Hagerup om ishavbygda Balsfjord — kjente skipperer, fangstfolk og forskere. Journalist Toralv Lund kåserte og viste fram lysbilder fra Svalbard. Møtene samlet mye folk og interessen var meget stor. En del nye medlemmer ble tegnet.

I samarbeid med brigaden i Nord-Norge er det også holdt en del møter rundt i militærforlegningene i Troms. Møtene ble holdt på Skattøra, Skibotn, Skjold og Heggelia. Programmet på disse møtene var: Orientering om Arktisk Forening ved formannen. Foredrag av Gunnar Hagerup: Ishavsfangstens historie, dens natur, grunnlag og økonomiske betydning. Det ble likeledes framvist fargefilm fra en av «Havella»s sommerturer til Svalbard med amerikanske turister, velvilligst utlånt av konsul Odd Berg. Det var overalt stor tilslutning til møtene både av offiserer og menige. Det ble fra Brigadens side uttalt ønske om at disse foredragene måtte holde fram som ledd i soldatenes sivilundervisning.

Til bruk særlig for overvintreere på Svalbard har man likeledes latt utarbeide et lite hefte med kort redegjørelse for foreningens historie, formål og virke i de snart 10 år den har bestått.

Foreningens arestegn er i år tildelt herr Adolf Hoel, Slattum pr. Oslo med takk for livslangt og trofast virke for norske interesser i Arktis.

Det er tatt opp en del lydbåndopptak av samtaler med gamle skipperer og fangstfolk med særlig sikte på å skaffe best mulige detaljopplysninger om skuter, fangstutstyr, utrustning, fangstmetoder, fangstfelter, bemanning, oppgjørsmåter, isforhold m. v.

Medlemstallet er ca. 600.

Sigurd Gunnarson Helle

*Vitenskapsmannen fra Setesdalen som skal lede den store norske
Antarktisekspedisjon.*

Av

Helge Ingstad.

I senere tid har neppe noen annen norsk polarekspedisjon vakt slik interesse i utlandet som den som nå skal avsted til Antarktis. I en lengre førstesides artikkel framhever New York Times, at vel har nordmenn utforsket store deler av det antarktiske område, men siden Roald Amundsens dage har ingen helt norsk ekspedisjon overvintret der sør.

Det er nødvendig og gledelig at denne ekspedisjon finansiert av den norske stat kommer av sted til Dronning Maud land, det område som Norge gjør krav på. Der skal den under to års overvintring ta sitt løft i «Det geofysiske år 1957—58», da ikke mindre enn 8 nasjoner sender overvintretere til det antarktiske kontinent.

Norsk Polarinstituttt står for ekspedisjonen, den får fjorten deltakere hvorav vitenskapsmenn, radiofolk, lege, mekaniker, hundekjører m. m. Det vitenskapelige program blir stort, vil omfatte meteorologi, glaciologi, geomagnetisme, sydllys-studier, kartlegging o. a. Ekspedisjonen vil prøve å komme i land ved Byrdbukten som ble besøkt første gang i 1955 av en amerikansk isbryter. Landingsmulighetene skulle her være gunstige. Dette er ca. 400 km øst for det sted hvor den norsk-britisk-svenske ekspedisjon hadde sin base for et par år siden. Man skal altså ta fatt i et nytt område av Dronning Maud land og vil møte nye problemer i marken.

Sigurd Helle

Et interessant trekk ved planen er dette at hovedbasen vil bli reist ca. 40 km inne på barrieren, og bare en bistasjon ved kysten. I syd og syddøst løper en veldig fjellkjede med isfrie partier og som hittil bare er sett fra luften. Til dette jomfruelige område skal det foretas lengere forskningsferder.

Jo, det blir nok av fengslende og krevende oppgaver. Jeg skal ikke gå i detaljer her, men vil gjerne ha sagt noen ord om den mann som skal lede denne store norske ekspedisjon gjennom to års overvintring: *Sigurd Gunnarson Helle*.

Han er født i Setesdalen 1920 og er således en mann i sin beste alder. Etter eksamen i matematikk, mekanikk og astronomi ble han i 1949 ansatt som geodet ved Norsk Polarinstitut. Han har deltatt i flere sommerexpedisjoner til Svalbard og Jan Mayen med egne partier. Det er en betydelig bredde over hans vitenskapelige virksomhet, hans ekspedisjonsarbeid der nord har blant annet omfattet triangulering, astronomiske stedsbestemmelser, geomagnetiske målinger og tidevannsmålinger. Videre har han foretatt undersøkelser på nordlysforskningens område, var gjennom mange år professor Størmers assistent. Alt dette er arbeider som inngår i programmet for den antarktiske ekspedisjon, og det

sier seg selv at det betyr meget at lederen har et slikt vitenskapelig overblikk.

Under sine ferder nord i isen har Sigurd Helle vunnet seg respekt blant sine medarbeidere. Han er av den typen som viser vei ved eget eksempel og som får kameratskapet til å trives omkring seg. Få ting er viktigere for en leder i polarstrøkene enn nettopp det. Forøvrig er det betegnende for det alvor han legger i arbeidet med oppgavene i polarstrøkene, at han også i år dro avsted til Svalbard til tross for at han har to års overvintring i Antarktis foran seg.

I hvilken utstrekning Sigurd Helle vil bli bundet til hovedbasen, vet jeg ikke, men han er ikke av dem som vil holde seg i en varm hytte lenger enn nødvendig. I syd lokker et ukjent land, og når den lyse tid kommer med gnistrende sol over alt det hvite, legger han nok i vei på langtur med beltebil og hundeslede. Noe for friluftsmannen fra Setesdalsfjellene!

Det blir månedslange fengslende ferder. Hva vil de blå fjell fortelle? Hvor begynner og hvor slutter dette mektige fjellkomplekset? Er det fjellkjeden fra Kapp Adare som strekker seg hit etter å ha passert Sydpolen — en samlet distanse på ca. 4000 km?

To års overvintring i polarødet innebærer så meget, blant annet mørketid og de samme mennesker inn på hverandre måned etter måned. Da kommer det godt med å ha videre interesser, å kunne gå inn for noe som frisker opp i ensformigheten både for seg selv og andre. Helle vil ikke bli opprødd her. Han er en elsker av norsk folkemusikk, videre er han kyndig i det fine sølvsmedyrket som har slike gamle tradisjoner i hans hjembygd. Jeg snakket med en som hadde besøkt ham på fedrenegården Rysstad i Setesdalen. Han fortalte at da familien vel hadde spist, ble bordet gjort klart og så satte de seg til med sølvsmedsaker, ga seg i kast med det fineste filigransarbeid etter dalens gamle mønstre. Det neste blir vel at et lite mesterstykke i setesdalsk sølvsmedkunst blir til under Sydpolen. — Gammel norsk kultur i nytt norsk land.

Hva jeg har skrevet vil Sigurd Helle mislike, for han er en utrolig beskjedne mann som skyr alt som heter publisitet. Det

Fra området hvor den norske antarktisekspedisjon skal arbeide.

er imidlertid på sin plass at det også blir kjent i en videre krets at den norske stats ekspedisjon til Antarktis i Sigurd Helle har fått en leder med sjeldne kvalifikasjoner. Det er en mann som har alle betingelser for å føre ekspedisjonen fram til et gunstig resultat.

Vi vil ønske ham og hans kamerater lykke til på ferden til Dronning Maud land og de blå fjell.

Selfangst og fiske i fjerne farvann i 1955 og 1. halvår 1956

Av

Jobs. Sellæg.

Selfangsten har gitt et godt utbytte både i 1955 og 1956, men utbyttet har vært meget forskjellig på de forskjellige felter.

For 1956 foreligger det bare foreløpige oppgaver over utbyttet.

I 1955 ble det fanget 295 150 sel, det nest største utbytte våre selfangere har hatt. 64 selfangere deltok i fangsten. Disse skuter gjorde i alt 89 fangstturer.

Det er fortsatt Troms og Møre og Romsdal fylker som dominerer i selfangsten, men det deltok også enkelte skuter fra andre fylker.

På de forskjellige felter var utbyttet:

	Newfoundl.	Vesterisen	Nordisen	Østisen	Grønland- stredet
Grønlandssel, stk.	165 450	37 070	470	19 068	—
Klappmyss »	4 280	55 614	3	900	10 230
Storkobbe »	—	1	871	844	—
Snadd »	—	—	53	—	1
Isbjørn »	4	2	288	1	—
Tils. stk.	169 734	92 687	1 685	20 813	10 231

Den samlede verdi av selfangsten i 1955 var 15 309 000 kroner.

Som kjent driver en del selfangere også håkjerringfiske i Grønlandsstredet. Dette fiske ga et samlet utbytte av 88 tonn tran og 116 tonn lever til en verdi av 394 000 kroner.

Det foreligger pr. 1. september 1956 bare foreløpige oppgaver over utbyttet av selfangsten i 1956.

Ved Newfoundland ble det i alt fanget 144 884 sel til en verdi av ca. 5,75 millioner kroner.

I Vesterisen var utbyttet 64 522 dyr og verdien ca. 2,8 millioner kroner.

Øst- og Nordisen ga tilsammen 26 466 dyr (hvorav 228 kvitfisk) til en verdi av ca. 1,5 millioner kroner.

Fangsten i Vesterisen ga som det vil ses et betydelig mindre utbytte i 1956 enn i 1955.

Forøvrig ser det ut til at våre selfangere nå vil få forskjellige vanskeligheter å kjempe med.

I Vesterisen viste sovjet-russiske selfangstskuter seg for første gang i 1955, og i 1956 deltok endel russiske skuter i fangsten, uten at man vet hvor stort utbyttet ble.

Da man er bange for at den nåværende norske fangst beskatter bestanden for sterkt, kan en russisk deltakelse i fangsten på dette felt i løpet av få år ødelegge bestanden helt.

Man regner derfor med at det høsten 1956 blir forhandlinger med de russiske myndigheter om selfangsten.

De russiske selfangere som drev fangst i 1956, avsluttet etter henstilling fra norsk hold fangsten på samme tid som de norske skuter.

De kanadiske myndigheter har bebudet at de overveier å utvide Canadas territorialgrense til 12 mil. Hvis denne utvidelse av territorialgrensen gjennomføres, vil store deler av de farvann ved Newfoundland hvor våre selfangere har drevet selfangst i en årrekke, ligge innenfor den nye territorialgrensen.

Selfangerrådets arbeidsutvalg har besluttet at rådets neste møte skal være i Ålesund, antakelig i november 1956.

Fisket i fjerne farvann.

Fisket i fjerne farvann ga stort sett et tilfredsstillende utbytte i 1955.

For 1956 foreligger det bare oppgaver for enkelte av disse fiskerier.

Torskefisket ved Grønland.

73 linefarkoster og 4 trålere deltok i fisket. 10 av disse farkoster drev hovedsakelig fiske etter kveite.

Linefarkostene hadde et fangstutbytte av 25 200 tonn torsk og 881 tonn kveite til en samlet verdi av 19,5 millioner kroner. Trålernes utbytte var 2500 tonn torsk til en verdi av 1,8 millioner kroner.

I 1956 har mellom 70 og 80 farkoster deltatt i fisket. Utbyttet har etter de opplysninger som foreligger pr. 1. september 1956 vært godt.

Sildefisket ved Island

ga i 1955 et utbytte av 24 200 tonn, atskillig mere enn året før. Verdien av fisket var 18 millioner kroner. Fisket med snurpenot var godt, mens drivgarnfisket ga mindre utbytte.

Også i 1956 har snurpenotfisket gitt et godt utbytte. Ca. 200 farkoster deltok i fisket i 1956.

Trålsildefisket i Nordsjøen.

Dette fisket ga et betydelig bedre utbytte i 1955 enn i 1954. I alt ble de fisket opp 5000 tonn til en verdi av 1,7 millioner kroner.

Trålfisket.

Fisket med stortrålere (trålere over 300 tonn) ga et tilfredsstillende utbytte i 1955. I alt ble det oppfisket 31 000 tonn fisk (vesentlig torsk) til en verdi av 20 millioner kroner.

Håbrann, båkjerring og pigghåfisket.

Fisket av håbrann ga et noe større utbytte i 1955 enn i 1954. I alt ble det i fjerne farvann oppfisket 800 tonn til en verdi av 3,2 millioner kroner. Atskillig pigghå fiskes også opp langs norskekysten.

Av håkjerringen utnyttet bare leveren. Store mengder håkjerring fiskes i Grønlandsstredet i forbindelse med selfangsten i

samme farvann. Utbyttet var 400 tonn lever til en verdi av 0,5 millioner kroner.

Pigghåfisket ga et godt resultat, i alt 8000 tonn til en verdi av 2,5 millioner kroner.

Det samlede utbytte og verdi av fisket i fjerne farvann i 1955 var 106 000 tonn fisk og sild til en samlet verdi av 80 millioner kroner. Både utbyttet og verdien av disse fiskerier viser stor fremgang sammenliknet med 1954.

JACOB KJØDE ^{A/S}

Paradis

BERGEN

Hvalfangsten i Antarktis i sesongen 1955–56

En oversikt.

Alle land som deltok i den pelagiske fangst i sesongen 1955-56 hadde ratifisert Den Internasjonale Hvalfangstavgtale.

Totalfangsten var satt ned fra 15 500 til 15 000 blåhvalenheter. Stillehavs-sektoren ble åpnet for pelagisk fangst av bardehval og blåhvalfangstens åpning ble bestemt til første februar. Minstemålet ble satt til 70 fot for blåhval, 57 for finhval, 40 for seihval og 35 for knølhval. Det ble forbudt å fange retthval, gråhval og hunhval fulgt av unge. Fangst av bardehval var ikke tillatt ut over 7. april, selv om kvoten ikke var nådd.

Det deltok 8 land med tilsammen 19 flytende kokerier, 3 landstasjoner og 278 hvalbåter. Av kokeriene var 9 norske, 3 britiske, 3 japanske, 1 sør-afrikansk, 1 hollandsk, 1 russisk og 1 under Panama's flagg. Av de 3 landstasjoner på Sør-Georgia var 1 norsk, 1 britisk og 1 argentinsk.

I alt deltok 15 068 mannskaper, som er det meste som noengang har deltatt i fangsten i Antarktis. Herav var 7594 nordmenn, hvorav 2361 tjenestegjorde ved britiske hvalfangstekspedisjoner.

Etter 58 fangstdager ble hvalfangsten avblåst den 4. mars med en totalfangst på 14 874,3 blåhvalenheter eller omtrent 125 enheter mindre enn den tillatte maksimumsfangst.

Det ble harpunert i alt: 1611 blåhval, 25 289 finhval, 1 432 knølhval og 276 seihval.

Total norsk pelagisk oljeproduksjon:
657 565 fat hvalolje
130 682 » spermolje
Tilsammen 788 247 fat

Total pelagisk oljeproduksjon (norsk og utenlandsk):
1 964 836 fat hvalolje
341 843 » spermolje
Tilsammen 2 306 679 fat

De norske kokerier hjembrakte i alt 5 717 tonn biprodukter som leverolje, saltet lever, kjøttekstrakt, graksmel, hvalkjøtt og en del andre ting.

Bennett's Reisebureau A.s

arrangerer arktiske jakt-
ekspedisjoner. Forlang pro-
spekt. Mangeårig erfaring.

Pengeveksling
Reisecheks
Reiseakkreditiver

Byrået selger billetter for reiser over
hele verden med jernbane, båt, buss
og fly.

Reiseforslag utarbeides.

Opplysninger gratis.

Skal De ut å reise, henvend Dem der-
for alltid til:

Bennett's Reisebureau A.s

Hovedkontor: Karl Johansgate 35 — Oslo
Sentralbord 33 70 80

Litt av hvert fra polaregnene

Berømt polarfarer og ekspedisjonsmann død. Rekken tynnes. Med Helmer Hanssen som døde i sommer 86 år gammel, er en av de siste av veteranene fra de store norske polarekspedisjoners tid borte. Han var født på Andøya i Vesterålen i 1870. Som så mange fra «Ishavs-Norge» søkte han alt i unge år levebrødet på ishavet. Først ble det bottlenose og kvitfisk, senere sel. Knapt tjue år seilte han skytter med den kjente tromsø-selfanger «Thora den Blide», få år etter sto han på eget dekk som skipper på selfangeren «Elida». Tilfeldigheter førte ham sammen med Roald Amundsen; et møte som skulle komme til å bety meget for ham. Da «Gjøa» stevnet mot Nordvestpassasjen på sin berømte ferd 1903-06 var Helmer Hanssen med som annenstyrmann. Fire år senere seilte han atter ut med Amundsen. Det var på tredje «Fram»-ferd; opprinnelig bestemt for Nordpolen, men som havnet på Sydpolen. Helmer Hanssen var selvskreven medlem av landpartiet, og på den store sledeferd inn til jordaksens tapp falt det av seg selv at Helmer Hanssen kjørte i spissen hele tiden. Det var en meget krevende oppgave; å holde fram med god fart og riktig kurs når bare kvite vidda brer seg foran, er forbeholdt de få utvalgte hundekusker. Helmer Hanssen skilte seg fra oppgaven med glans. Under selve oppholdet ved Sydpolen var det Helmer Hanssen som sammen med Amundsen tok observasjoner hver annen time hele døgnet.

Seks år senere stilte atter Hanssen til tjeneste. Amundsen gjorde ham til kaptein på «Maud», målet var denne gang Nordpolen. Men Amundsens lykkestjerne var noen år i nedadgående. Ekspedisjonen kom ikke inn i isdriften og etter to år i Nordostpassasjen måtte «Maud» seile fram til Nome i Alaska for reparasjon og ny utrustning. Helmer Hansen mønstret av her, ekspedisjonen ville ta lengre tid enn han kunne være borte. Under den annen overvintring på Sibirkysten foretok Helmer Hanssen en sledeferd på over 4000 km med telegrammer fra Amundsen. Etter 196 dagers fravær, fullt av de merkeligste eventyr i et lovløst land,

hvor bølgene etter revolusjonen fremdeles gikk høyt, kom Helmer Hanssen tilbake til «Maud».

«Maud»-ferden var Helmer Hanssens siste store ekspedisjon, men han var ikke ferdig med ishavet. I 1924 var han hundekjører med den britiske ekspedisjon til Nordostlandet. Tre sledepartier skulle krysse Nordostlandet etter hver sin rute. Forholdene var forferdelige, bunnløs snøsrørpe. Av de tre partier var Helmer Hanssens det eneste som fullførte oppgaven. George Binney, ekspedisjonslederen, berømmer Hanssens eminente evner som polarmann og hundekjører. To år etter var han med en utenlandsk filmekspedisjon til Nordostlandet som polarekspert.

Det ble hans siste ishavsfærd.

I det sivile liv var Helmer Hanssen toller i Tromsø. I 1928 ble han sjøkyndig besiktigelsesmann samme sted.

I 1936 utga Helmer Hanssen erindringer fra sitt ekspedisjonsliv på engelsk: *Voyages of a modern Viking*. Scotts nestkommanderende på Sydpolsekspedisjonen, admiral lord Mountevans, skrev forordet til boken. I 1941 kom boken i norsk utgave under tittelen: *Gjennom isbaksen — atten år med Roald Amundsen*.

Med Helmer Hanssen er en ekspedisjonsmann av stort format gått bort. Uselvisk, loyal, hard som flint når det krevdes — en førsteklases ishavskar.

Litt av hvert fra Grønland. Etter de siste målinger er arealet 2 175 600 km². Herav dekker innlandsisen 1 833 900 km², det isfri kystland 296 900 km² og øyene 44 800 km².

Befolkningen utgjorde (heri ikke medregnet danske embeds- og bestillingsmenn) 31. 12. 1953: 25 302 personer, fordelt på 12 549 av hankjønn og 12 753 av hunkjønn.

Grønland ble i 1953 opptatt som likeberettiget del i kongeriket Danmarks område.

Minedrift: i 1954 ble eksportert 53 532 tonn kryolitt til en verdi av 27 556 000 kroner. 41 000 tonn gikk til Danmark og ca. 12 000 tonn til U.S.A. I Qutligssat, Grønlands eneste kullgruve, ble det i 1953 brutt ut 5 522 tonn kull. Alt gikk til forbruk på Grønland.

Fangst og fiske: (gjelder hele Grønland).

Grønlandernes salg til Den kgl. grønlandske handel i 1953: torsk 12 900 tonn, kveite 356 tonn, saltet grønlandslaks 281 tønner, håkjeringskinn 2 614 stk., steinbitskinn 44 688 stk., reker 313 tonn.

Hvalrosshuder 23 tonn, alt fra Vest-Grønland; selskinn 33 125 stk., blårev 2 729 stk., kvitrev 1 668 stk., isbjørnskinn 39 stk. hvorav 38 fra Øst-Grønland og 1 fra Vest-Grønland.

Transportmidler: pr. 31. 12. 1950: 2 146 kajakker, 43 konebåter,

2 332 robåter, 412 motorbåter, 1 527 hundesleder og 10 026 sledehunder, (8 474 på Vest-Grønland, 814 i Thule og 738 på Øst-Grønland).

Japan sender ekspedisjon til Dronning Maud Land. Japans bidrag til Antarktiskforskningen i det Internasjonale Geofysiske År 1957-58 er en vitenskapelig ekspedisjon til Prins Harald kyst. Foruten de vanlige geofysiske undersøkelser skal to parallelle fjellkjeder som løper fra kysten innover i landet utforskes. Ekspedisjonen teller 130 mann og ledes av dr. Takeshi Nagata og dr. Eizaburo Nishiburo.

Nytt om grønlandshvalen. Den kjente grønlander Jens Rosing forteller at en død grønlandshval er drevet i land på kysten av Vest-Grønland. Den var pepret med kulehull. Trolig har grønlanderne ved en eller annen boplass i ubendig jaktiver fyrt løs på hvalen, som først senere er død av skuddsårene.

Samme mann mener også å ha iaktatt «hvalblåst» fra grønlandshval utenfor vestgrønlandskysten i fjor.

Moskusokser i Norge. Flokken på Dovre teller nå 23 dyr, hvorav 4 årskalver. Måtte de interessante og sjeldne dyr, som turde bli en pryd for vårt høyfjell, få lov å være i fred videre.

Moskusflokken som ble sett i fjellheimen mellom Grotli og Geirangerfjorden sommeren 1952 bør avskrives. Værforholdene var svært dårlige med regn og skodde, og det får vel ta skylden for misforståelsen.

Gode fremtidsutsikter. Den ansette avis Göteborg Handels- og Sjøfartstidning skriver at 1960-årene bør bli en høykonjunkturens tid for norsk kullindustri. — Måtte det slå til!

Svalbard har meget store kullreserver, mens de svinner inn i resten av Europa. Englendernes kulleksport ligger helt nede, tyskerne er temmelig beskjeden og det er visstnok et stort spørsmål hvor lenge polakkene kan holde det eksportkvantum oppe som de nå har.

De norske Svalbard-kull er småfallne, hvilket har vært et drawback, men de er rene med stor brenselverdi og er etter hvert blitt etterspurt også fra utlandet. Sverige og Tyskland har således avtatt $\frac{1}{3}$ av eksporten eller den del som ikke går til å dekke Nord-Norges behov.

Produksjonen ved Store Norge Spitsbergen Kulkompani antas å bli omkring 375 000 tonn i 1956-57.

Fra 1. januar 1956 er Atle Bjørkum ansatt som direktør ved Store Norske Spitsbergen Kulkompani. Direktør Bjørkum var tidligere ved Norsk Brenselimport.

Kings Bay Kull Comp. kommer til krefter igjen. Stortinget bevilget for en tid siden 20 millioner kroner til modernisering og utvidelse av

anlegget i Ny-Ålesund. Til høsten neste år regner man at produksjonsapparatet vil være i full orden igjen med en beregnet skipning av ca. 150 000 tonn pr. år.

Finn Boger er direktør for Kings Bay Kull Comp. fra 1954.

Litt Antarktismetorologi.

Hans-Peter Kosack har med sin bok «*Antarktis*» (Geographische Handbücher, Heidelberg 1955) søkt å gi «eine moderne Länderkunde, die rasch und objektiv auf die verschiedensten Fragen Antwort gibt». Det er ingen beskjeden oppgave å sette seg, og det skal godt gjøres at den kan løses tilfredsstillende av en enkelt mann, dertil er geografien i dag en altfor omfattende vitenskap. Kosack's bok er da heller ikke fri for svakheter, i hvert fall når det gjelder kapitlet «Klima», som jeg her skal skrive noen ord om.

På grunn av det sparsomme observasjonsmateriale er de sydpolare strøks meteorologi relativt dårlig kjent. Det får man imidlertid ikke inntrykk av når man leser Kosack's framstilling. Han uttaler seg med stor sikkerhet om de atmosfæriske forhold i områder som er nærmest «terra incognita» i meteorologisk forstand. Hvor han har sin kunnskap fra er ikke godt å si. Beskrivelsen av luftmasser, frontdannelser og sykkloner er lite vellykket, undertiden nesten naiv, og bærer tydelig preg av at forfatteren ikke kan være særlig fortrolig med stoffet. En del temperaturangivelser er forbløffende. Således er august-midlet ved selve Sydpolen oppgitt til $\div 48^{\circ}$ C. Bortsett fra at dette sannsynligvis er meget dårlig tipset, har det selvsagt ingen mening i å operere med spesifiserte verdier av denne art. Ingen har hittil vært i kontinentets indre i august. Gjennom hele boken benyttes Celsius-grader. Like fullt fortelles det om en temperaturøkning fra $\div 28^{\circ}$ til $+ 25^{\circ}$ i løpet av to døgn på Little America. Dette må være Fahrenheit-grader, hvis tallene skal ha noen mening.

Det er ikke her plass til gå ytterligere i detalj. Som konklusjon må det være berettiget å utrykke en viss engstelse for at Kosack's framstilling av klimaforholdene i Antarktis stykkevis vil kunne virke mere villedende enn veiledende.

V. H.

Fra den russiske ishavsfrent. Tidsskriftet «*Aviation Age*» for sept. 1954 hevder at Sovjetunionen har flyttet store deler av anleggene for fjernstyrte projektiler til flyplassene ved ishavskysten. Det skal i alt finnes 150 flyplasser, anlegg for fjernstyrte projektiler, forsyningsbaser, radio- og radarstasjoner langs ishavsfrenten. En av de største basene ligger på Franz Josefs land. Flyplassen her skal ha en rullebane som

er 4000 m lang, 200 m bred og belagt med elektrisk oppvarmete jernplater.

Biggest in the world. På Thulebasen i Nordvest-Grønland har amerikanerne bygget verdens høyeste ståltårn. Det er 400 m høyt. Elevator fører en til topps hvor det er radaranlegg.

Det nye Thule. Thule-eskimoene er flyttet til en ny boplass ca. 100 km nordenfor. Den har fått navnet Thule kanaq (Ny-Thule).

Sverdrup-øyene får nytt navn. Det kanadisk-arktiske arkipel nordenfor linjen Melville—Lancastersundet har fått navnet Queen Elizabeth Islands. Det nye arkipel omfatter også Sverdrup-øyene, som ble oppdaget og kartlagt av Otto Sverdrup på annen «Fram»-ekspedisjon 1898—1902.

Nordvest-passasjen beseiret på ny. I august 1954 har de to isbrytere «Northwind» og «Burton Island» gått Nordvestpassasjen fra øst til vest.

Lengst nord for egen maskinkraft. 13. september 1955 var sovjetisbryteren «Fedor Litke» på $83^{\circ} 11'$ n. br. og $49^{\circ} 03'$ ø. l. Ikke noe annet skip har vært så langt nord for egen maskinkraft.

«Fram» nådde $85^{\circ} 50'$ n. br. under isdriften 1893—96. Den russiske isbryter «Georgi Sedov» $86^{\circ} 11'$ n. br. i januar 1940 under sin ufri-villige isdrift.

«Pionerskaja» tatt i bruk. Russernes annen hovedbase i Antarktis ble tatt i bruk 27. mai i år. Den ligger inne på storbreen 370 km fra hovedbasen på Davis-kysten.

Finn Rønne allikevel til Antarktis. Kommandørkaptein Finn Rønne har fått kommandoen over den basen som De forente stater skal opprette i Weddelhavet i forbindelse med Det geofysiske år 1957-58. Rønne reiser sørover med en av marinens isbrytere i midten av november. Isbryteren skal ha med to fly, rekognoseringsmaskiner, og et helikopter, og blir fulgt av et lasteskip. Ekspedisjonen teller 10 vitenskapsmenn og 31 militære.

Polarårbokbreen!

På American Geographical Society's kart over Antarktis finner vi på $74^{\circ} 30'$ E en bre ved navn «Polarårboken Glacier». Nabobreene vestenfor har fått navnene «Polar Record», «Polarforschung», «Il Polo», og «Polar Times Glacier». I bunnen av Sandefjordbukta går disse

breene sammen i en istunge som naturlig nok er blitt kalt «Publication Ice Tongues»! Siste liste over godkjente navn i Antarktis fra U. S. Board on Geographic Names (Gazetteer no. 14) har med disse navn og oppgir at dåpen er foretatt av dr. J. H. Roscoe.

A. B.

Kart over Arktis.

I 1948 utga Institut Géographique National i Paris et kart over «Regions Arctiques» i målestokk ca. 1 : 3 mill. Kartet er i fire blader og rekker til omtrent 65°. Det er trykt i flere farger. På kartet er inntegnet en mengde ruter på sjø og land — fra Ottars reise omkring år 880 og fram til utgivelsen.

Det forekommer en del feil ved inntegningen av rutene. Nansens rute 1895 er f. eks. ikke lagt over Cap Flora, men betraktelig lengre øst. Likeledes er det påført at foruten «Sedov» drev også «Sadko» og «Malygin» over polbassenget i 1937-38. Som kjent kom de to siste løs av isen.

En savner de første arktiske flyginger, og ellers er grensen for pakkisen lagt noe langt mot nord. Men i det hele er det et meget godt kart som fortjener å bli kjent. Kartet kommer på ca. 30 kroner.

A. B.

Et nytt 4-blads kart over Antarktis for Det Internasjonale Geofysiske År 1957-58.

Til bruk i det geofysiske år gir American Geographical Society ut et up-to-date kart over Antarktis. Kartet er en fullstendig revisjon av det som ble utgitt i 1928 i målestokk 1 : 4 mill. Det er tegnet i polar stereografisk projeksjon med målestokk 1 : 3 mill på 71°. Alle høyder og dybder er angitt i meter, og høydekurver er tegnet for 200, 500, 1000, 1500 meter osv. Batymetriske kurver er tegnet for 200, 500, 1000, 2000 meter osv. For bre og is-shelf fronter er årstall for kartleggingene angitt. Alle data samles på en meget målholdig plastik «tracing» i fire blader. Disse «tracinger» vil bli ført à jour i alle fall i de nærmeste to år.

Ved henvendelse til American Geographical Society kan en få sort-hvitt-kopier av kartet i 1 : 3 mill. Prisen er 7 dollar pr. sett. Kartet som i dag uten tvil er det beste som dekker Antarktis, er slik det forelå 12. mars 1956, utgitt i ett blad i målestokk 1 : 6 mill. Det er trykt i svart med to blåfarger for hav og is-shelfer. Formatet er 106 x 106 cm, og prisen 1 dollar brettet og 2 dollar i plan.

A. B.

De første på Sydpolfastlandet. I 1952 ble det i U.S.A. gravet fram en gammel selfanger-logbok som inneholder oppsiktsvekkende nytt. Kaptein John Davis på selfangeren «Huron» seiler med sin lille hjelpeskute «Cecilia» mot sør fra Sør-Shetlandsøyene for å finne nye fangstplasser for pelsselen, som var i ferd med å bli totalutryddet. 7. februar 1821 var «Cecilia» kommet inn ved «a Large Body of Land», og her sender skipperen et båtmannskap på land for å se etter sel. De finner ingen og kommer straks tilbake, hvorpå «Cecilia» står ut fra land. Skipperen noterer i sin logbok: «I think this Southern Land to be a Continent». E. A. Stackpole har i sitt skrift: *The voyage of the «Huron» and the «Huntress»*, utkommet i Hartford, Conn. 1955, kritisk gjennomgått kildene og mener at de amerikanske fangstfolk uten tvil var på land lengst ute på den lange «fingeren» som Sydpolfastlandet stikker opp mot Sør-Amerika.

Hva Svalbard gjemmer. På en terrasse rett nord for Torellbreen på Vest-Spitsbergen fant geolog Thore Winsnes i sommer et nødlandet tysk to-motors bombefly av typen Junker 88. Kjenningssmerket var GS-121 med squadronmerke, en svart stupende ørn på gul bunn.

Junkeren må ha nødlandet her under krigen, men besetningen har etter alt å dømme kommet vel fra det, til tross for at flyet var delvis oppbrent.

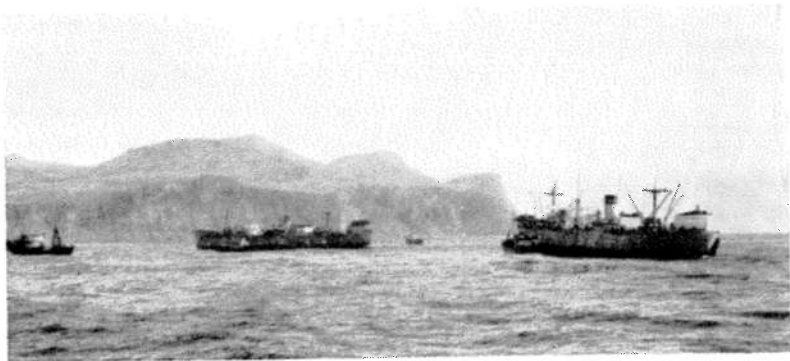
Flyvåpnet har fått rapport om funnet og kan kanskje vite noe om mannskapets skjebne.

Grønlands administrasjon. Fra 7. september 1955 er Grønlands administrasjon underlagt Ministeriet for Grønland, som igjen sorterer under det danske Indenrigs-ministerium.

Det reneste Lofothav ved Bjørnøya. Første linebåt kom fra Bjørnøya siste dager av mai med storfangst. Masser av stor, pen fisk og hundrevis av fiskebåter på feltene, melder skipperen. Mange nasjoner er representert, men de fleste av skutene er norske. Russerne ligger med store «fabrikkskip» flere steder rundt øya.

Ny sysselmann på Svalbard. Politiaidjutant Odd Birketvedt ved Rome-rike politikammer utnevnt. Han er født i Lund i Rogaland i 1916, og var fra 1952-53 på Svalbard som fullmektig hos sysselmannen.

Omsider litt bly fra Mestersvig. Sommeren 1956 skal det etter planen eksporteres 7000 tonn blymalm fra Nordisk Mineselskabs blymine ved Mestersvig på Nordøst-Grønland. Skipningen skal foregå med rederiet J. Lauritzens to spesialbygde polarskuter, motorskipene «Kista Dan» og

Russiske fiskebåter med moderskip utenfor Jan Mayen.

«Silja Dan» på henholdsvis 1000 og 3800 tonn. Skipningssesongen strekker seg over ca. 6 uker, fra slutten av juli til midten av september. Neste år venter man å få eksporten opp i ca. 18 000 tonn.

Polakkene gjenopptar Svalbardforskningen. Professor Rozycki og dosent Siedlecki som ledet den polske stasjon på Bjørnøya i polaråret 1932-33, har vært på Svalbard i sommer for nærmere å planlegge ekspedisjonen, som skal ha stasjon i Hornsund i Det geofysiske år 1957-58. 14-15 mann skal være der i sommersesongen, mens 5 mann skal overvintre.

Årets norske Svalbardekspedisjon. Norsk Polarinstituttets Svalbardekspedisjon er hjemme igjen midt i september etter 3 måneders fravær. Leder var som vanlig Kaare Z. Lundquist med Ingolf Røren som fører av ekspedisjonsfartøyet M/S Minna av Brandal. Ekspedisjonen besto av 50 mann, hvorav en spesiell flyavdeling på 15 mann med major Realf Ottesen som sjef for flytjenesten og Bernhard Luncke som leder av kartleggingsarbeidet.

7 vitenskaplige partier var i felten. Askheim triangulerte på Hopen, Solheim i de forskjellige strøk på vestkysten og Helle ved Raudfjorden på nordkysten. Hornbæk finloddet med spesialbåt rundt Nørskøyene, Liestøl fortsatte sine glasiologiske observasjoner ved van Keulenfjorden, Winsnes kartla geologisk områder sør for Bellsund og Løvenskiold studerte fuglelivet på utvalgte steder langs vestkysten. Lundquist drev opplodding med «Minna» utenfor nordkysten og hadde som vanlig fyr-ettersynet. Geolog Major var engasjert av Store Norske Spitsbergen Kullkompani for spesialarbeid som kullgeolog.

Noen minneord om fremtredende ishavsmenn som er gått bort.

Med Martin Karlsen, som døde i februar i år, er en foregangsmann og banebryter innen selfangstnæringen på Sunnmøre gått bort. I 1929 overtok han ledelsen av sin svigerfar, Peter S. Brandals omfattende bedrifter og drev dem ytterligere opp. — Med Martin Karlsen er en av de fremste menn innen norsk ishavsnæring borte. Tomrommet etter ham er stort og blir vanskelig å fylle. Karlsen ble 63 år.

Også Nord-Norsk ishavsnæring, med sentrum i Tromsø, har lidt et stort tap ved Johan Hagerups bortgang. Kjøpmann Hagerup, som kjente livet på ishavet av egen erfaring fra sine yngre dager, har gjort meget for å hevde norske interesser i nordlige egne. Han var i mange år en drivende formann for Arktisk Forening i Tromsø. Hagerup ble 73 år.

Bjarne Aagaard, som nylig døde i Stavern 83 år gammel, har fått sitt navn uløselig knyttet til antarktisk historieforskning. Hans store firebinds verk om Antarktikas historie er et kildeverk av stor betydning. Aagaard tør også ha innlagt seg store fortjenester ved sin mangeårige kamp for hvalfredning.

NORSK POLARKLUBB

I den tiden som er gått siden forrige Polarbok kom ut, har Norsk Polarklubb fortsatt sin møtevirksomhet.

Den 14. desember ifjor var det julemøte med supé. Etter maten holdt ingeniør K. Dannevig et kåseri om utbyggingen av Nord-Amerikas arktiske strøk og viste fargelysbilder. Senere var det kaffe og dans langt ut i de små timer.

Den 5. mars ble det holdt ordinært medlemsmøte, hvor det hadde lyktes å få grønlenderen Jens Rosing til å fortelle om: *Livet i de grønlandske fjell, og vise fargefilm.* Det var Jens Rosing som førte norske tamrein til Grønland og som nå bestyrer reindriften derborte.

Den 11. april ble det avholdt årsmøte med generalforsamling. Etter valget har nå styret følgende sammensetning: formann Helge Ingstad, viseformann Kaare Z. Lundquist, sekretær Thore S. Winsnes, styremedlemmer Odd Lønø og Alf Bergersen med Olav Fossen og Henry Haug som varamenn. Revisor er Karl Brende. Redaksjonskomité for Polarboken er Helge Ingstad og Søren Richter.

Etter generalforsamlingen fikk man høre et kåseri om isbjørn av lektor

og fangstmann Odd Lønø. Han viste også fram en fargefilm med praktfulle dyrebilder fra sin siste overvintring.

Den 23. mai ble det holdt et vårmøte på Bygdøy. Det var først omvisning under kyndig ledelse ombord på polarskuten «Fram», senere var det selskapeleg samvær på Bygdønes Hovedrestaurant.

Høsten 1956 er det to møter, en avskjedsfest i festlige former for våre antarktisarere og senere et ordinært medlemsmøte. Interessen innen klubben har vært stigende og medlemsmøtene har vært godt besøkt.

Polarboken koster oss meget arbeid, men takket være et velkomment bidrag på 5000 kroner fra Hvalavgiftstfondet, har vi klart å få den ut. Men økonomien er dårlig og bokens skjebne hviler helt på et interessert arbeid av klubbens styre og redaksjonen.

Vi henstiller til medlemmene å reklamere for boken.

Ifølge Norsk Polarklubbs statutter kan man bli medlem av klubben hvis man har oppholdt seg minst 3 måneder i Arktis eller Antarktis, eller har sitt arbeid i polaregnene, eller har vist særlig interesse for klubben og dens virksomhet. Søknad om opptagelse sendes styret, adresse Observatoriegt. 1, Oslo. Årskontingenten er kr. 12,— (15,— i Oslo og omegn). Klubbens medlemstall er 250.

T. W.

TROMS

FYLKES

DAMPSKIPSSKAP

Telefoner:

Direktøren	282
Kontorsjefen	78
Ekspedisjonen	360-467
Flyekspedisjonen	1155

Telegramadresse:

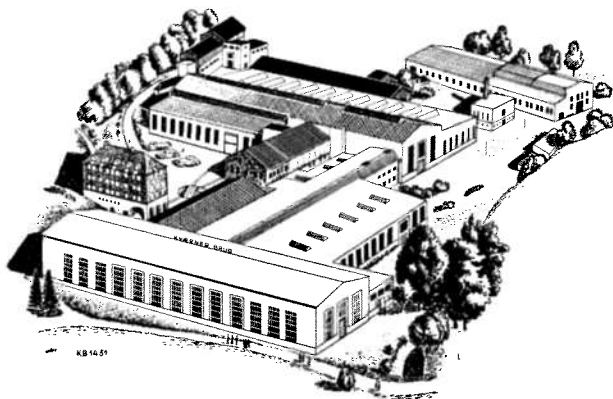
DAMPSKIBSKONTOR

Representant for:

SAS

Rute på Svalbard om sommeren.

KVÆRNER

*Praktisk talt
hele
den norske hvalfangstflåten
er utrustet
med*

KOKEAPPARATER

fra

A.S. KVÆRNER BRUG

O S L O

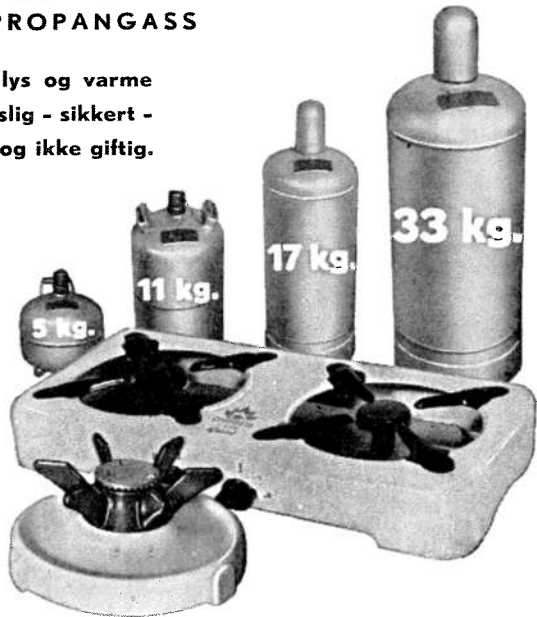

PA LAND
OG OMBORD

Gasol

PROPANGASS

For koking, lys og varme
Gasol er renslig - sikkert -
drøyt i bruk og ikke giftig.

N. A. GASACCUMULATOR - avd. GASOL

Stortingsgt. 30 (mot Munkedamsvn.) - Tlf. 33 53 70 - Oslo

FORHANDLERE LANGS HELE KYSTEN

WIDERØE'S FLYVESELSKAP OG POLARFLY A/S

OSLO

Trondheim — Narvik — Tromsø

I Mehren-klær til Antarktis!

2 år i Antarktis krever sin mann fullt og helt. Utstyr og materiell må selvsagt være førsteklasses — men først og fremst må ekspedisjonens deltagere beskyttes med riktige og gode klær mot polarstrøkernes intense kulde.

De riktige og varme kvalitetsklærne er levert av meg — og jeg ønsker ekspedisjonens medlemmer en god og utbytterik ferd.

HERMAN MEHREN

MAGASIN FOR MENN

Rosenkrantzgt. 4, Oslo (v. Hotel Bristol). Tlf. 33 57 80.

ODD BERG

Tel.adr.: «Oddship» — Telefon 38 (centralbord)
Telex 3533

REDERI
SKIPSEKSPEDISJON
SKIPSMEGLER
SPEDISJON
ASSURANSE

Arrangerer arktiske jakturer til Svalbard

A/S Tromsø Bunkerdepot - Tromsø Kulkran A/S

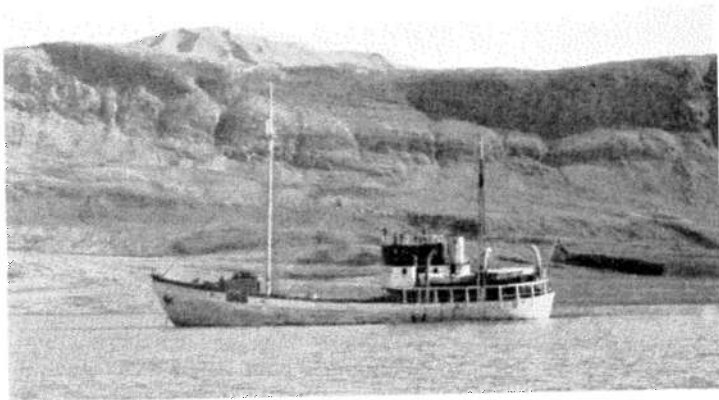
A/S FINNMARK BUNKERDEPOT
HONNINGSVÅG

**UTSTYR FOR POLEKSPEDISJONER
ER VERDENSKJENT OG ANERKJENT**

Vi har levert Hundesleder, Weaselsleder, Skikjelker, Soveposer, Telter, Ryggsekker, Ski, Skibindinger, Spesialstøvler, Kokere, Merkestenger, Isøkser, Tau m. m. til Roald Amundsen, Nobile, Riiser-Larsen, Byrd, Sverdrup, Lauge Koch, Polsk Spitsbergen Ekspedisjon, Norsk-Fransk Polarekspedisjon, Dansk Nordøst Grønlands Ekspedisjon, Norsk-Svensk-Britisk Sydpolsekspedisjon 1949/52, Tirich Mir ekspedisjonen 1950, Den Argentinske Antarktisekspedisjon 1951, Australsk Antarktisk Ekspedisjon 1953 og 1954, Centre National de Transfusion Sanguine, Andresens Grønlands Ekspedisjon, The South Georgia Survey 1955/56, Commonwealth of Australia, The Trans-Antarctic Expedition, The Royal Society I.G.Y., Sous-Comité Antartique, Les Expéditions Polaires Françaises, Polska Akademia Nauk, m. fl.

A
S **KOLBJØRN** **KNUTSEN** **& CO.**
SPORT & LÆRVARE FABRIKK OSLO

MARTIN KARLSEN

Brandal pr. Ålesund

Rederi for selfangere

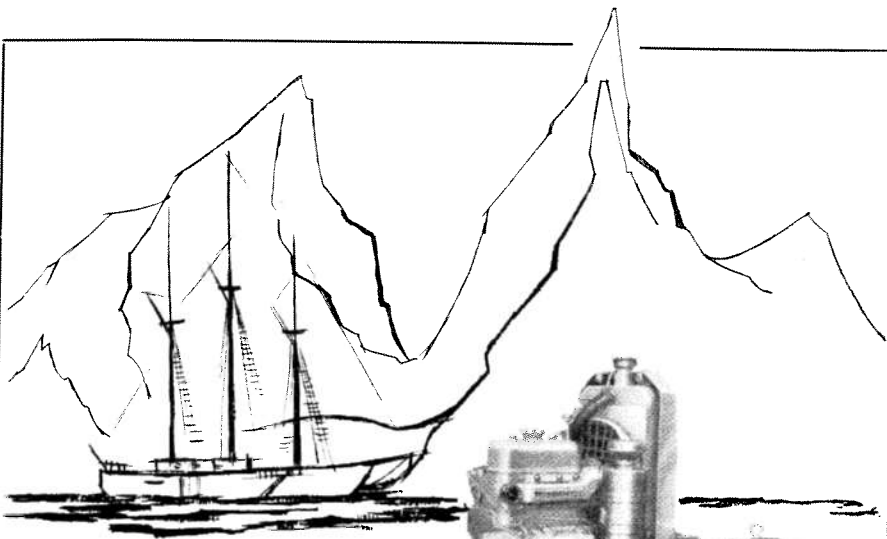
Arrangerer arktiske ekspedisjoner og jaktturet i Ishavet ved
Grønland og Svalbard

For ekspedisjoner og turer spesielt:

M.s. «Polar Star» - M.s. «Polarbjørn» - «Polaric»

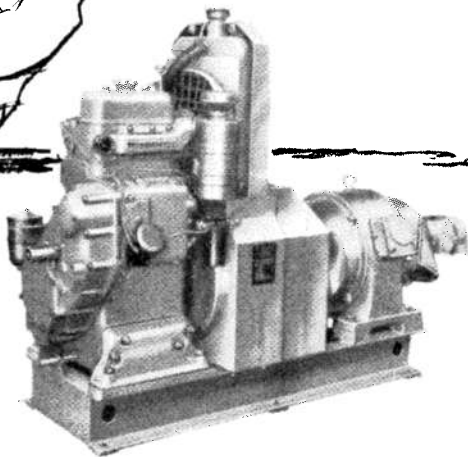
M.s. «Signalhorn» - M.s. «Brandal» - M.s. «Årvåk»

M.s. «Minna» - M.s. «Polarsel» - M.s. «Jopeter»

1918

Roald Amundsen valgte en Bolinders 2-cyl. 240 HK glødehode-motor for «Maud» til sin ferd gjennom Nordostpassasjen, og om denne motor berettet han ved hjemkomst i 1925 at den ikke hadde sviktet ved de harde påkjenninger i arktiske farvann gjennom syv år.

1956

Norsk Polarinstitutt velger Bolinders 1052 G, 18 KVA dieselaggregat, den berømte 4-takts dieselmotor for direkte innsprøytning, med de enestående kaldstartegenskaper og forsynt med Ascas elektriske utstyr.

Overalt i verden hvor det gjelder ypperste kvalitet og driftsikkerhet har fagfolk foretrukket Bolinders produkter.

BOLINDERS NORSKE A/S

KONGENSGT. 17, OSLO. TELEFONER: 41 12 72, 41 19 33

MELSOM & MELSOM

Skipsrederi – Hvalfangst

Nanset pr. Larvik

Telegramadresse: Melsom-Larvik - Telefon: Sentralbord 3600

RADIO I POLAREGNE

**For Norsk Polarinstitutt
Antarktis-ekspedisjon 1956 – 59 leverer vi**

TELEFUNKEN

mobile kortbølgestasjon AN/GRC-9
med håndgenerator for bruk under
sledeporter.

PYE

60 W Ultrakortbølge radiotelefon
for forbindelse mellom stasjonene
på fastlandet.

LEHMKUHL

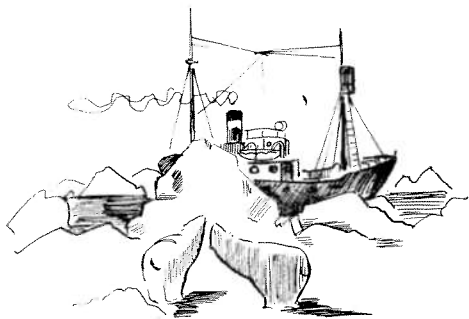
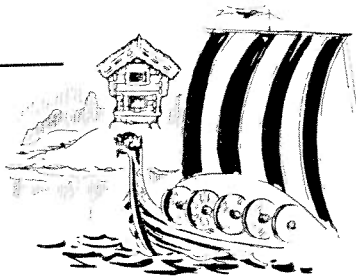
Avd. Radio

N. VOLLGT. 3 - OSLO

Fra

Stabburet

kom provianten i gammel tid til nordmenns stolte ferder over fjerne hav.

I dag brukes

Stabburets

hermetikk hvor nordmenns innsats og virke er banebrytende.

Vi har hatt gleden av å levere kjøtthermetikk til den norske antarktisekspedisjon.

Stabburet

GUNNAR NILSEN FREDRIKSTAD

SAS

FØRST OVER JORDENS TOPP

VÅRE

Longyearkull

er av høyere kvalitet enn de fleste utenlandske kull som importeres til Norge.

STORE NORSKE SPITSBERGEN KULLKOMPANI
AKTIESELSKAP

Carl Evensen's Eftf.

SKIPSHANDEL

TOLLBUGATA 4 — OSLO

Telefoner: 42 15 20 - 42 56 76

Etter kl. 17: 69 26 23 - 44 77 41

Telegramadresse: «Evangros»

Etablert 1865

A/S THOR DAHL

SANDEFJORD